

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN PARİS'TE BİR TÜRK,
YERYÜZÜNDE BİR MELEK, HENÜZ ON YEDİ
YAŞINDA VE DÜRDANE HANIM ROMANLARINDA
ŞAHISLAR KADROSU**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:
Onur KILIÇ

İstanbul, 2019

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN PARİS'TE BİR TÜRK,
YERYÜZÜNDE BİR MELEK, HENÜZ ON YEDİ
YAŞINDA VE DÜRDANE HANIM ROMANLARINDA
ŞAHISLAR KADROSU**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Onur KILIÇ

Öğrenci No:

165596010

Danışman:

Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

İstanbul, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ahmet Mithat Efendi'nin Paris'te Bir Türk, Yeryüzünde Bir Melek, Henüz On Yedi Yaşında ve Dürdane Hanım Romanlarında Şahıslar Kadrosu” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 29/10/2019

Onur KILIÇ

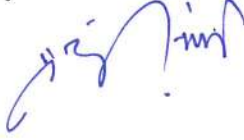
T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

04/12/2019

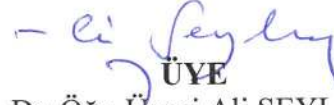
Enstitümüz *Türk Dili ve Edebiyatı* Anabilim Dalı *Türk Dili ve Edebiyatı* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 165596010 numaralı **Onur KILIÇ**'ın "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**Ahmet Mithat Efendi'nin Paris'te Bir Türk, Yeryüzünde Bir Melek, Henüz On Yedi Yaşında ve Dürdane Hanım Romanlarında Şahıslar Kadrosu**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 19/11/2019 tarih ve 2019/06 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince (50) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Prof. Dr. Üzeyir ASLAN
(Marmara Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Ali ŞEYLAN
(Beykent Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Onur Kılıç
Danışmanı : Prof. Dr. Önder Göçgün
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2019
Alanı : Türk Dili ve Edebiyatı
Anahtar Kelimeler : Ahmet Mithat Efendi, roman, Tanzimat, şahıs kadrosu

ÖZ

AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN PARİS'TE BİR TÜRK, YERYÜZÜNDE BİR MELEK, HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA VE DÜRDANE HANIM ROMANLARINDA ŞAHISLAR KADROSU

Bu çalışmada, Ahmet Mithat Efendi'nin *Paris'te Bir Türk, Yeryüzünde Bir Melek, Henüz On Yedi Yaşında* ve *Dürdane Hanım* isimli romanlarının şahıs kadrolarının incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, eserlerin her birinin özellikleri ve konuları hakkında bilgi verilmiş; daha sonra da şahıslar, romanların olay örgülerine katkı derecelerine göre sıralanarak tahlil edilmiştir.

Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı'nın diğer romancıları gibi Ahmet Mithat Efendi de, eserlerinde şahıs repertuarını oldukça geniş tutmuştur. Yazarın çalışmamıza konu olan dört romanında da, bu durum belirgin bir şekilde görülmektedir. 1876 yılında yazdığı *Paris'te Bir Türk* isimli romanındaki kişilerini, sadece Osmanlı toplumundan almamış; aynı zamanda Paris'te yaşayan Fransız ve Almanlardan da seçmiştir. *Yeryüzünde Bir Melek*'te, iftiraya uğrayan masum âşıklardan, kıskançlığından ve kininden gözü kararan insanlara birçok tipi konu edinmiştir. *Henüz On Yedi Yaşında* adlı eserinde, geçim sıkıntısından dolayı kötü yola düşmüş kadınlardan, onları bu yoldan vazgeçirmeyi kendilerine amaç edinmiş erkekleri işleyerek; Türk, Ermeni, Rum milletlerinden çeşitli kahramanlar yaratmıştır. *Dürdane Hanım*'da ise evlilik dışı ilişki yaşayan âşıklara, kötü niyetli insanlara karşı iyinin yanında yer alan kişilere yer vermiştir. Ayrıca Müslimler, gayrimüslimler, mirasyediler, alafranga meraklısı züppe tipler de, bu romanlarda yer alan şahıslar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Name and Surname : Onur Kılıç
Supervisor : Prof. Dr. Önder Göçgün
Degree and Date : Master, 2019
Major : Turkish Language and Literature
Key Words : Ahmet Mithat Efendi, novel, Tanzimat, characters

ABSTRACT

CHARACTERS IN THE NOVELS NAMED *PARİS'TE BİR TÜRK*, *YERYÜZÜNDE BİR MELEK*, *HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA* AND *DÜRDANE HANIM* OF AHMET MİTHAT EFENDİ

In this thesis, Ahmet Mithat Efendi's *Paris'te Bir Türk*, *Yeryüzünde Bir Melek*, *Henüz On Yedi Yaşında* and *Dürdane Hanım* were examined in the context of characters. First of all, it was given information about the properties of each novels and the subjects of them. Then, it was analyzed to characters according to degree of contribution to the plots of novels.

Ahmet Mithat Efendi also took quite wide his characters repertoire in his novels like other Tanzimat novelists. This is evident in the four novels of the authors that mentioned in this thesis. Characters of his novel named *Paris'te Bir Türk* which written in 1876 were choosen from notonly Ottoman society but also French and Germany society lived in Paris. In 1879, he wrote a novel titled *Yeryüzünde Bir Melek* which included many characters from innocent lovers who were slandered to furious people because of jealousy and hatred. In his novel called *Henüz On Yedi Yaşında* published in 1881, he wrote about backslider women due to financial difficulty and devoting men for these wrecked women. By this way, he created various heroes from Turkish, Armenian, Greek of Turkish nationality. *Dürdane Hanım* which he wrote in 1882, also included lovers who have a bit on the side and people who take sides with good people side against bad people. Also Muslims, non-Muslims, spenders, alafranga appear in these novels.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN HAYATI, ROMANCILIĞI VE ROMANLARI.....3

1.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Hayatı.....	3
1.2. Ahmet Mithat Efendi'nin Romancılığı.....	6
1.3. Ahmet Mithat Efendi'nin Romanları.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN PARİS'TE BİR TÜRK, YERYÜZÜNDE BİR MELEK, HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA VE DÜRDANE HANIM ROMANLARINDA ŞAHISLAR KADROSU.....11

2.1. PARİS'TE BİR TÜRK.....	11
2.1.1. Romanın Özellikleri.....	11
2.1.2. Romanın Konusu.....	12
2.1.3. Romanın Şahıslar Kadrosu.....	14
2.1.3.1. Nasuh.....	14
2.1.3.2. Madame De la Chaisne.....	18
2.1.3.3. Cartrisse.....	19
2.1.3.4. Catherine.....	19
2.1.3.5. Zekâ Bey.....	20
2.1.3.6. Gardiyanski.....	21
2.1.3.7. Gernold.....	22
2.1.3.8. Madame de Trouville.....	22
2.1.3.9. Gabrielle.....	23
2.1.3.10. Simon.....	23
2.1.3.11. Poliny.....	24
2.1.3.12. Alexandre.....	24
2.1.3.13. Anne.....	25
2.1.3.14. Paul.....	25
2.1.3.15. Virginie Alcola.....	25
2.1.3.16. Kaliksberg.....	26
2.1.3.17. Remzi Efendi.....	26
2.1.3.18. James.....	26

2.1.3.19. Sena Bey.....	27
2.1.3.20. Monsieur Autrans.....	27
2.1.3.21. Dizerler.....	27
2.1.3.22. Yorgidis.....	27
2.1.3.23. Dr. Hell.....	28
2.1.3.24. Hyrienne Ailesi.....	28
2.1.3.25. Ahmet Şemayil.....	28
2.1.3.26. Fatma Çemsay.....	28
2.2. YERYÜZÜNDE BİR MELEK.....	29
2.2.1. Romanın Özellikleri.....	29
2.2.2. Romanın Konusu.....	30
2.2.3. Romanın Şahıslar Kadrosu.....	33
2.2.3.1. Şefik.....	33
2.2.3.2. Raziye.....	37
2.2.3.3. Arife.....	39
2.2.3.4. Nimetullah.....	42
2.2.3.5. Arzuhalci İsmail.....	43
2.2.3.6. Cevriye.....	44
2.2.3.7. Lâ Bey.....	45
2.2.3.8. Salih Çavuş.....	46
2.2.3.9. İbrahim Bey.....	47
2.2.3.10. Şakir Ağa.....	47
2.2.3.11. Arap Neşe.....	48
2.2.3.12. Şahbaz.....	49
2.2.3.13. Hacı Hafız Mehmet Singapurî.....	49
2.2.3.14. Mehmet Hulusi Efendi.....	50
2.2.3.15. Abdülkerim.....	50
2.2.3.16. Safiye.....	51
2.2.3.17. İskender Bey.....	51
2.2.3.18. Balyos Bey.....	51
2.2.3.19. Vali Paşa.....	51
2.2.3.20. Madam Balyos.....	52
2.2.3.21. Madam Eyli.....	52
2.2.3.22. Benli Ayşe.....	52
2.2.3.23. Rasim Bey.....	52
2.3. HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA.....	53
2.3.1. Romanın Özellikleri.....	53
2.3.2. Romanın Konusu.....	54
2.3.3. Romanın Şahıslar Kadrosu.....	56
2.3.3.1. Ahmed Efendi.....	56
2.3.3.2. Kalyopi.....	57
2.3.3.3. Hulusi.....	59
2.3.3.4. Agavni.....	59
2.3.3.5. Yümnü Bey.....	60
2.3.3.6. Maryola.....	61
2.3.3.7. Maryanko.....	61
2.3.3.8. Vasili.....	62

2.3.3.9. Amalya.....	62
2.3.3.10. Yorgaki.....	63
2.3.3.11. Rahmi Bey.....	63
2.3.3.12 Said Bey ve Cabir Bey.....	64
2.3.3.13 Nikolidis.....	64
2.3.3.14. Madam ***.....	64
2.3.3.15. Zeynet Bey.....	64
2.3.3.16. Sarraf Ohannes.....	65
2.3.3.17. Ahu.....	65
2.4. DÜRDANE HANIM	66
2.4.1. Romanın Özellikleri	66
2.4.2. Romanın Konusu.....	68
2.4.3. Romanın Şahıslar Kadrosu.....	73
2.4.3.1. Dürdane Hanım.....	73
2.4.3.2. Ulviye Hanım.....	73
2.4.3.3. Acem Ali Bey.....	76
2.4.3.4. Sohbet Ağa.....	77
2.4.3.5. Mergup Bey.....	79
2.4.3.6. Gülbeyaz Kalfa.....	80
2.4.3.7. Ayşe Ebe.....	80
2.4.3.8. Memduh Bey.....	82
2.4.3.9. Halveti Bey.....	82
2.4.3.10. Cemal Ağa.....	83
2.4.3.11. Lütfiye Hanım.....	83
2.4.3.12. Ataullah.....	83
2.4.3.13. Paşa.....	84
2.4.3.14. Mansur Ağa.....	84
2.4.3.15. Bakkal Bodos Ağa.....	84
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	87

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Haz.	:Hazırlayan
No.	: Numara
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Üni.	:Üniversitesi
vb.	: Ve benzeri
yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Tanzimat Dönemi, 3 Kasım 1839 tarihinde, Gülhane'de ilan edilen Tanzimat Fermanı ile resmen başlamış; başta siyasi ve sosyal alanlar olmak üzere, hayatın birçok yönünü etkilemiştir. Toplum ile arasında ciddi bağlar bulunan sanat da, 1839'daki bu değişim ve yenilikten nasibini almıştır. Güzel sanatlar içerisinde yer alan edebiyat, tarih boyunca toplumdan beslenmiş; toplumun adeta sözcüsü olmuştur. Tanzimat Fermanı'nın Gülhane Parkı'nda ilan edilmesinden 21 yıl sonra, yani 1860 yılında Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı başlamış; modernleşmeyle birlikte edebiyatımıza yeni bir soluk gelmiştir.

Başta roman, hikâye ve modern tiyatro olmak üzere birçok yeni türün edebi geleneğimize dahil olduğu bu dönem, hiç şüphesiz ki bizde büyük bir başlangıca imza atmıştır. Türk edebiyatı, Batı'dan aldığı bu mahsulleri, kendi edebi mirasıyla harmanlamış; bunu yaparken, kendi edebi zevk ve geleneğinden de asla taviz vermemiştir.

Edebiyatımızın modern bir karakter kazanmasında öncü olan ve popüler roman çığırını başlatan yazar, hiç şüphesiz Ahmet Mithat Efendi'dir. Bitmek tükenmek bilmeyen bir gayretle yazı yazan ve bu yönüyle kendisine "yazı makinesi" de dedirten yazarın, bu kadar çok eser vermesinin iki amacı vardır. Bunlardan birincisi, her ne kadar kalabalık ailesinin geçimini sağlamak olsa da, asıl önemli amacı, On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Devleti'nin ve toplumunun çağa ayak uydurmasına katkıda bulunup, durumunu düzeltmektir. Dolayısıyla, adeta bir öğretmen edası ile, okuruna sevecen bir üslupla hayatı öğretmeyi amaçlamış; bunda da hayli başarılı olmuştur. 68 yıllık hayatına birçok eser sığdırıp, meddahlık ve tahkiye geleneğinden hiç kopmayan yazarımız, her eserinde büyük bir heyecanla okuyucu karşısına çıkmıştır.

Ahmet Mithat Efendi eserlerinde vak'a örgüsüne müdahale edip, olayların akışını sık sık kestiği için, eleştirmenlerce oldukça tenkit edilmiştir. Romanları bu

açından, teknik yönüyle kusurlu sayılmıştır. Fakat yine de tüm bu eleştiriler, onun usta bir romancı olduğu gerçeğine hiçbir zaman gölge düşürmemiştir.

Bu çalışmamızda; Ahmet Mithat Efendi'nin *Paris'te Bir Türk*, *Yeryüzünde Bir Melek*, *Henüz On Yedi Yaşında* ve *Dürdane Hanım* isimli romanlarını şahıslar kadrosu bakımından inceleyerek, bu eserlerin vak'a örgüsünde yer alan her bir şahsın karakteristik ve tipolojik özelliklerini, ortaya koymaya çalıştık. Bunu yaparken şahısları, sosyal çevreleriyle birlikte ele alıp değerlendirmeye dikkat ve özen gösterdik.

Yüksek Lisans tez çalışmam boyunca bilgisini, desteğini, sabır ve nezaketini benden esirgemeyen kıymetli danışmanım Prof. Dr. Önder Göçgün hocam başta olmak üzere; Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim süresince her türlü bilgi ve donanımlarını benimle paylaşan bölüm hocalarıma şükran ve minnet duygularımı sunarım. Ayrıca, sadece eğitim hayatım süresince değil, tüm yaşamım boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen anneme ve babama da teşekkürü bir borç bilirim.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN HAYATI, ROMANCILIĞI VE ROMANLARI

1.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Hayatı

Batı tesirinde gelişmeye başlayan Türk edebiyatının, “Hace-i Evvel”i olarak da bilinen Ahmet Mithat Efendi, 1844 yılında İstanbul'un Tophane semtinde dünyaya geldi. Annesi, 1829 senesinde Rus işgalinden dolayı Kafkasya'yı terk etmiştir. Babası ise, Anadolu'dan İstanbul'a yerleşen küçük bir manifaturacı olan Süleyman Ağa'dır. Küçük yaşlarda babasını kaybeden Ahmet Mithat'ın hayatı, çeşitli zorluklar içinde geçer. Babası öldükten sonra, 1854 senesinde Vidin'de memur olarak görev alan ağabeyi Hafız Ağa'nın yanına yerleşip, ilköğrenimine orada Sıbyan Mektebi'nde başlar, daha sonra okulu yarıda bırakır. Üç yıl sonra, tekrar İstanbul'a dönmeye karar verir.

İstanbul'a döndükten sonra, Mısır Çarşısı'nda bir aktarın yanına çırak olarak girer. Bir yandan da, Galata'da bir ecnebiden özel Fransızca dersleri alan Ahmet Mithat, dört yıl bu şekilde İstanbul'da ikamet edişinin ardından, ağabeyinin yanına, Niş'e gider. İlkokulu burada tamamlayarak, 1864 senesinde Tuna Vilayeti Mektupçuluk Kalemine girer. Memuriyet hayatına burada başlayan Ahmet Mithat, çalışkanlığıyla Vali Mithat Paşa'nın gözüne girerek, onun takdirini kazanır. Vali, kendi adını zeki ve çalışkan bulduğu Ahmet'e verir. Böylece adı, "Ahmet Mithat" olur. Paşa aynı zamanda, ona birçok imkan sağlayıp, Fransızca çalışmaya teşvik eder. Bu şekilde, Batı kültürü ve medeniyetini yakından tanıma fırsatı bulur. 1866'da görev için Sofya'ya gönderilir. "Orada, biraz da etrafındakilerin ısrarıyla fakat alacağı kızı görerek, evlenir."¹

1869'da *Tuna* Vilayet Gazetesi'nin başına getirilir ve bu gazetede yazarlığa başlar. Mithat Paşa, aynı yıl Bağdat vilayetine tayin edilince, yanında Ahmet Mithat Efendi ve ağabeyini de götürür. Ahmet Mithat, burada düzenli bir kültür çevresi içine girip, kendini iyi derecede yetiştirme fırsatı bulur. Ressam Osman Hamdi Bey ile

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 445.

Batı kültürü konusunda; dönemin önemli bilginlerinden olan Bağdat Müftüsü Muhammed Zuvahi ile dini bilimler konusunda; kendine has serbest düşüncelere sahip Bakır Can Muattar ile Doğu felsefesi başta olmak üzere, çeşitli kültür sahaları üzerine sohbetlerde bulunur. Bu şekilde, kendisini birçok alanda geliştirme fırsatını elde eder.

Ahmet Mithat Efendi, Bağdat'ta kaldığı iki yıl boyunca, Bağdat Vilayet Gazetesi olan *Zevra'yı* çıkarır. İlk eserleri *Hace-i Evvel* ve *Kıssadan Hisse'yi* Bağdat'ta kaleme alır. 1870'te Maarif Nezareti'nin açtığı okul kitapları yarışmasına *Hace-i Evvel* adlı eseriyle katılır ve ikinci olur. 1871 yılında, ağabeyinin ölümü ve ailevi sebeplerden dolayı, İstanbul'a döner. Kalabalık ailesinin geçimini kendi üzerine alır. Maddi sıkıntılarından dolayı, evinde açtığı küçük bir matbaada aile bireylerinin de katkısıyla kendi kitaplarını basmaya başlar. Daha sonra matbaasını büyütür, önce Sirkeci'ye, daha sonra da Beyoğlu'na taşınır. O sıralar, on sayılık *Dağarcık* ile *Kırkanbar* adlı dergilerini ve 1872'de, yayın hayatları çok kısa süren *Bedir* ve *Devir* gazetelerini çıkarır.

1873 yılında, *Duvarıdan Bir Sada* adlı yazısından dolayı Rodos'a sürgün olarak gönderilir. Sürgün hayatı, Abdülaziz'in tahttan inmesine kadar devam eden yazar, Rodos'taki hayatını, 1876'da çıkardığı *Menfa*'da anlatır. Ahmet Mithat Efendi, sürgün yıllarında yazmaya ara vermemiş, adeta durmak bilmeyen bir yazı makinesi gibi çalışıp, *Letaif-i Rivayat* serisini devam ettirmiştir. Aynı zamanda, bu dönemde altı roman ve üç piyes de yazmıştır. Sürgündeyken Medrese-i Süleymaniye'yi kurup, burada çocuklara dersler vermiştir.

Sultan V. Murad'ın padişah olmasıyla, affedilip İstanbul'a geri dönen Ahmet Mithat Efendi; romancılık, gazetecilik ve yayıncılık faaliyetlerini hızla devam ettirir. 1876 yılından sonra *Ceride-i Askeriyye* başyazarlığı, *Takvim-i Vekayi* müdürlüğü ve II. Abdülhamid'in vakanüvisliği gibi görevlerde bulunur. 1876-1877 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yenilgisinin sorumluluğunu, Saray'ın üzerinden atmak için, 1878'de *Üss-i İnkılab* adlı yazıyı yazması ve Mithat Paşa'nın II. Abdülhamid tarafından sürgüne yollanmasından sonra, Paşa aleyhine gösterdiği davranışlar, onun halkın gözündeki statüsünü ciddi anlamda zedeler. Bu arada maddi durumu düzelmiş olan Ahmet Mithat, bu sıkıntılarından kurtulur. 27 Haziran 1878 tarihinde, edebiyatımızın en

uzun soluklu gazetesi kabul edilen *Tercüman-ı Hakikat*'i kurar. Bu gazete, yazarın ününün yayılıp artmasına da imkan verir.

1877 yılında Matbaa-i Amire Müdürlüğü'ne, 1895'te de Umur-i Sıhhiye Reisliği'ne getirilir. 1908'den sonra yazdıkları okur tarafından ilgi görmeyince, yazarlığı bırakır. Bir ara gazeteciliğe geri dönmek ister, fakat değişen zihniyet ve teknikler karşısında bu konuda başarılı olamaz. "Bu dönemde Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) da genel tarih, felsefe tarihi, dinler tarihi; Darülmuaallimat (İstanbul kız öğretmen okulu) ta eğitim (pedagoji), tarih; Medresetülvâizin'de dinler tarihi (...)" derslerini okutur.²

Yine, Darüşşafaka'da hiçbir karşılık beklemeden, gönüllü olarak hocalık yapar. 30 Aralık 1912³ gecesi, fahri olarak hizmet verdiği Darüşşafaka'da, nöbet görevi sırasında vefat eder.

² Cevdet Kudret Solok, *Türk Edebiyatında Roman ve Hikâye*, Varlık Yayınları, Ankara, 1977, s. 28.

³ Ahmet Mithat Efendi'nin ölüm tarihiyle ilgili olarak, kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. Kimi araştırmacılar, yazarın ölüm tarihini 30 Aralık; kimileri de 28 Aralık olarak belirtirler. Cevdet Kudret Solok ve Mustafa Nihat Özön 30 Aralık; Orhan Okay ise 28 Aralık tarihini kabul eden araştırmacılarıdır.

1.2. Ahmet Mithat Efendi'nin Romancılığı

Tanzimat Devri Türk Edebiyatı'nda, roman ve hikâye denilince akla gelen ilk ve en önemli isim, hiç şüphesiz Ahmet Mithat Efendi'dir. Bu önem, sadece yazarımızın çağdaşlarına nazaran sayıca daha fazla eser kaleme almış olmasından kaynaklanmış değildir. O, adeta bir öğretmen tavrıyla eserlerinde, özellikle romanlarında halkı eğitmeyi; onlara bir şeyler öğretmeyi de kendine ilke edinmiştir. Yani romanlarında, toplumsal fayda peşinde koşmuştur. Yine romanın edebiyatımıza henüz yeni girdiği bir dönemde, yazdıkları aracılığıyla halkın bu türle kaynaşmasını sağlamıştır. Orhan Okay, onun bu yönünü, "... Ahmet Mithat Efendi'nin bu dönemde en önemli rolü, Osmanlı okuyucusunu roman türüne alıştırmak olmuştur."⁴ ifadesiyle dile getirir.

Hayatı ile eserleri arasında ciddi ilişkiler bulunan Ahmet Mithat Efendi'nin birçok romanında, kendi hayatından kesitler bulmak mümkündür. Eserlerinde, hayatın karşısına çıkardıklarını da konu edinmiştir. Edebiyat ve yazı serüvenine hikâye ile başlayan yazar, 1874 yılında yayımladığı *Hasan Mellah* adlı eseriyle, hikâyeden roman türüne geçiş yapar. Bunlarda,, çağdaş dünya görüşüne uymayan düşünce ve yaşam biçimlerini sürekli eleştirip, okuyucusuna Batı medeniyetinin müspet dünya görüşü hakkında bilgiler verir.

Çağdaş Namık Kemal'in, "Tiyatro, faydalı bir eğlencedir." görüşü, Ahmet Mithat Efendi'de roman türünde karşımıza çıkar. Nasıl ki tiyatro, Namık Kemal için hem eğitici, hem de eğlendirici rol üstlenen bir edebi tür ise; yazarımız için de, bu edebi tür romandır. O, *Mesail-i Muğlaka* romanının ön sözünde, bu görüşü oldukça açık bir şekilde dile getirir. Ona göre romanın iki maksadı vardır: Birincisi, okuru eğlendirmek ve keyifli vakit geçirmesini sağlamak; ikincisi, ona bir şeyler öğretmek ve hayat dersi vermektir. Ahmet Hamdi Tanpınar, onun bu yönüyle ilgili "Hakikatte Ahmet Mithat Efendi'nin bütün eserleri bir halk okuma odasıdır."⁵ der. Ahmet Mithat, özellikle de, olayları Avrupa memleketlerinde meydana gelen romanlarıyla, okuyucuya bir şeyler öğretmeyi hedefler. Avrupa'nın iyi-kötü, güzel-çirkin yönlerini

⁴ Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2010, s. 115.

⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 457.

gözler önüne sererek, onları bilgilendirir. Romanlarıyla halka, yer yer ahlâk dersleri de verir.

Ahmet Mithat Efendi'nin eserleri, çoğu yönden modern roman tekniğine aykırıdır. Yani eserleri, teknik açıdan kusurludur. Fakat bu durum, onun romancılığının kuvvetini ve bu türe getirdiği yenilikleri gölgelemez. Âlim Kahraman, yazarın bu yönünü, "Buna rağmen bu eserler, yavaş yavaş şekillenmeye başlayan yeni bir dünya görüşü yanında eski hikayede rastlanmayacak batılı anlamdaki hürriyet fikri, evlilik meseleleri, tahsil ve terbiye, birbirine zıt törelerin karşılaştırılması gibi problemleri gündeme getirmesiyle yeni sayılır."⁶ ifadeleriyle tespit edip, ortaya koyar.

Ahmet Mithat Efendi, hacim konusunda kayıtsızdır. Kendisi için romanda önemli olan hacim değil; "suret-i tertip ve tasvir"dir. Yani vakaların diziliş ve birbirine bağlanması ile tasvir edilme şeklidir. Yazar, bu durumu *Süleyman Muslu* romanının Ön Söz'ünde açık bir şekilde vurgulamıştır. Ona göre romanı yaratan olay, sadece bir kişinin tercüme-i hali, yani tek bir kahramanın başından geçen olmamalı; bir roman, birçok olaydan ve olaylar zincirinden meydana gelmelidir. Aynı zamanda, bir romanı yaratan her bir olay, başka bir romana konu olabilecek nitelikte olmalıdır. Eserlerinin hacim bakımından belli bir kural ve sınıra dayanmaması da bundan kaynaklıdır. Önder Göçgün, Ahmet Mithat'ın romanlarının bu yönüyle ilgili olarak, "Romanda hacmin, yani uzunluğun, kısalığın önemli olmadığını çeşitli vesilelerle dile getiren yazarımızın; bu hedef doğrultusunda, büyüklü küçüklü her boyda eser kaleme aldığını görüyoruz."⁷ der.

Ahmet Mithat Efendi, roman türü için hayal unsurunun da gerekli olduğunu söyler. Fakat muhayyilenin, yani hayal durumunun gerçeği gölgelemesine de karşı çıkar. Ona göre, romanda okurun gerçek hayatta görüp yaşayamayacağı, inanamayacağı olaylar bulunmamalıdır. Eserlerde anormal tesadüflere yer verilmemelidir. Yazar, Paul de Kock'tan çevirdiği *Kamere Aşık* adlı çevirisinin Ön

⁶ Âlim Kahraman, "*Hikâye*", TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Cilt: 17, İstanbul, 1998, s. 494.

⁷ Önder Göçgün, *Belgelerle Yeni Türk Edebiyatı Tarihi*, Nisan Kitabevi, Ankara, 2007, s. 150.

Söz'ünde, bu durumu (vaka-hayal ilişkisini) açıkça ortaya koyarak, roman türünde hayal unsurlarının; gerçeğin üzerine oturtulması gerektiğini söyler.

Ahmet Mithat Efendi, romanlarında tahkiye geleneğini, yani hikâye ederek anlatma şeklini oldukça sık kullanır. Bunu yaparken de, olayın akışına müdahale eder; araya girerek kendisini okuyucuya hissettirir. Yeri gelince onlara sorular sorar, içinde bulundukları durumu yorumlar. Hatta, bazen kötü olan kahramanı ile ilgili görüşlerini ortaya koyar; onu eleştirir, bazen de iyi olanın yanında olduğunu okura sürekli hissettir. Bu şekilde kahramanları arasında taraf tutmuş olur. Eserlerinin sonunda, iyileri mutlulukla ödüllendirirken, kötüler de cezalandırır. Cafer Gariper bu durum hakkında "... Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinin sonunda iyileri mutluluğa kavuştururken kötüler cezalandırması sosyal edebiyat anlayışı ile açıklanabilir."⁸ der.

Kısacası onun romanlarında, çoğu romanlarda gördüğümüz anlatıcının aradan çekilip, okuru vak'ayla baş başa bırakma durumunu göremeyiz. O; okuyucusuna eserindeki olayları, onunla sohbet edermişçesine bir bir, bizzat kendisi anlatır. Bir bakıma roman yazarken, sonsuz bir kalem özgürlüğüne sahiptir. Fikirleri ve hayal gücü, onu nereye sürüklerse, kalemi de o istikamete gider. Tanpınar, "İşte Ahmet Mithat Efendiyi romancılıktan alıkoyan şey, kendisine verdiği bu söz hürriyetidir."⁹ ifadesiyle, yazarın bu yönünü ortaya koyar.

⁸ Ramazan Korkmaz, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013, s. 64.

⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 473.

1.3. Ahmet Mithat Efendi'nin Romanları

Üretken yazarımız Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarının listesi, kronolojik çerçevede şöyledir:

1. Hasan Mellah -yahut- Sır İçinde Esrâr (1874)
2. Hüseyin Fellâh (1874)
3. Dünyaya İkinci Geliş -yahut- İstanbul'da Neler Olmuş? (1874)
4. Felâtun Bey ile Rakım Efendi (1875)
5. Karı-Koca Masalı (1875)
6. Paris'te Bir Türk (1876)
7. Çengi (1877)
8. Süleyman Musulî (1877)
9. Bekârlık Sultanlık mı Dedin? (1877)
10. Yeryüzünde Bir Melek (1879)
11. Henüz On Yedi Yaşında (1881)
12. Karnaval (1881)
13. Amiral Bing (1881)
14. Vah! (1882)
15. Acâib-i Âlem (1882)
16. Dürdâne Hanım (1882)
17. Esrâr-ı Cinâyât (1884)
18. Cellâd (1884)
19. Volter Yirmi Yaşında (1884)
20. Hayret (1885)
21. Cinli Han (1885)
22. Demir Bey -yahut- İnkişâf-ı Esrâr (1887)
23. Çingene (1887)
24. Fennî Bir Roman -yahut- Amerika Doktorları (1888)
25. Haydut Montari (1888)
26. Arnavutlar-Solyotlar (1888)
27. Gürcü Kızı -yahut- İntikam (1888)
28. Nedâmet mi? Heyhat! (1889)

29. Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Âlemi (1889)
30. Aleksandr Stradella (1889)
31. Şeytankaya Tılsımı (1889)
32. Müşahedât (1890)
33. Papaz'daki Esrâr (1890)
34. Ahmet Metin ve Şirzâd (1891)
35. Hayâl ve Hakîkat (1891)
36. Taaffûf (1895)
37. Gönüllü (1896)
38. Eski Mektuplar (1897)
39. Mesâ'il-i Muğlaka (1898)
40. Altın Âşıkları (1899)
41. Jön Türk (1908)

İKİNCİ BÖLÜM

2. AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN PARİSTE BİR TÜRK, YERYÜZÜNDE BİR MELEK, HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA VE DÜRDANE HANIM ROMANLARINDA ŞAHISLAR KADROSU

2.1. PARİSTE BİR TÜRK

2.1.1. Romanın Özellikleri

Ahmet Mithat Efendi'nin *Paris'te Bir Türk* adlı romanı; ilk olarak 1876 yılında, İstanbul Kırk Ambar Matbaası tarafından 560 sayfa halinde yayımlanmıştır. Eser daha sonra, Erol Ülgen tarafından Latin harfleriyle yeniden düzenlenmiş ve 2000 yılında, Türk Dil Kurumu tarafından 532 sayfa olarak çıkmıştır.

Roman beş kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısım, "Esnâ-yı Râhta" adıyla on yedi bap; ikinci kısım, "Paris'te Bir Kış" adıyla on yedi bap; üçüncü kısım, "Mevsim-i Bahar" adıyla on altı bap; dördüncü kısım, "Mevsim-i Sayf" adıyla on sekiz bap; beşinci kısım, "Avdet" adıyla on bap olacak şekilde kaleme alınmıştır.

Biz tezimizde, bu romanın, Erol Ülgen tarafından hazırlanan söz konusu yayımından faydalandık. Eserden yapılan alıntılar, sayfa numaralarıyla birlikte bu baskıya aittir.

2.1.2. Romanın Konusu

Romanın olay örgüsü; genel olarak Nasuh ve Zekâ isimli iki Türk'ün, karakter bakımından karşılaştırılması üzerine kurulmuştur. Ahmet Mithat Efendi, diğer birçok eserinde olduğu gibi, *Paris'te Bir Türk*'te de Batılılaşmayı yanlış anlayan bir Türk ile bu durumu doğru yorumlayan; kendisini bilim, kültür ve sanat alanlarında geliştirmiş iki kahramanın zıt özelliklerini ortaya koyar. Roman, bu yönüyle *Felâatun Bey ile Rakım Efendi* adlı esere benzer. Merkezi kişi olan Nasuh, bu romandaki Rakım'ı; Zekâ Bey ise Felâatun'u andırır.

Gazeteci bir Osmanlı genci olan Nasuh, araştırma yapmak ve çeşitli yazılar yazmak için gazetesi tarafından Paris'e gönderilir. Romandaki olaylar, Nasuh'un Messagerie Imperiale adlı Fransız vapurunda, diğer yolcularla tanışması ile başlar. Onlarla, yolculuk boyunca çeşitli konularda -özellikle de felsefe, edebiyat ve siyaset-sohbetler eder. Paris'e vardıklarında birbirleriyle görüşmeye devam edip, dost olurlar. Nasuh; Avrupa'da eser boyunca kendini yetiştirmiş, kültürlü bir Türk gencinin temsilcisi durumundadır. Oradaki çevresi, onun her konuda bilgi sahibi olmasını takdir eder.

Nasuh, Paris'teki seyahati boyunca, kibar insanların bulunduğu çeşitli cemiyetlere girer, çıkar. Görgüsü, çalışma azmi, dinî ve siyasî konulardaki geniş bilgisi, onu bu çevrelerde saygın bir kişi haline getirir. Çok kısa bir zamanda, Paris halkı içinde önemli bir yeri olur. Tüm bu olumlu yönleriyle, memleketini ve Türkleri temsil eder. Orada, insanları hayretler içerisinde bırakacak bir çalışma azmiyle, Millî Kütüphane'de sürekli araştırmalarda bulunup, yazılar yazar. Tiyatroyla ilgili çeşitli teknikler öğrenir.

Olumlu bir tip olarak okuyucu huzuruna çıkan Nasuh'un karşısında, Zekâ Bey vardır. O ise, Tanzimat Dönemi'nde Batılılaşmayı yanlış anlayan bir genç tiplemesidir. Sürekli eğlence alemlerinde yer, içer. Modernleşme denen şeyin, şekilden ibaret olduğunu zanneder. Paris'te, servetini "grisette"lerle¹⁰ yer, bitirir. Batı medeniyetinin ilim, kültür ve sanatıyla ise hiç ilgilenmez.

¹⁰ Fahişe anlamına gelir.

Paris'te Bir Türk, aynı zamanda Nasuh üzerinden Avrupa medeniyetini, Türk'ün ilim, irfan, görgü, kültür, din ve siyaset alanlarındaki bilgi birikimini anlatan bir romandır. Ahmet Mithat Efendi bu eserini, Paris'e hiç gitmemiş olduğu hâlde yazmıştır. Onun Paris'e gitmesi, romanın yazılmasının üzerinden yıllar geçtikten sonra olacaktır. Hiç ziyaret etmemiş olduğu hâlde, şehir ile ilgili detaylı betimlemeleri, zikrettiği sokak ve cadde isimleri, onun Avrupa ile ilgili ne kadar çok eser okuyup, araştırmalarda bulunup, kendisini bu konuda geliştirmiş olduğunu ortaya koyar.

Eser, Nasuh'un dostlarıyla gerçekleştirdiği filozofik sohbetlerle, Osmanlı'nın kozmopolit yapısını da ortaya koyar.

2.1.3. Romanın Şahıslar Kadrosu

2.1.3.1. Nasuh

Romanın merkezi kahramanı olan Nasuh'la ilgili ilk bilgi, İstanbul'dan Marsilya'ya giden Messagerie Imperiale adlı Fransız vapurunun kalkışıyla verilir. Anlatıcı onu, ilk olarak; "... Nasuh Efendi namında yirmi sekiz, otuz yaşlarında bir delikanlı olup, hâl ü şanından gayet sükûtf-meşrep bir şey olduğu anlaşılır." (s. 6) sözleriyle tasvir eder. Adam; romancının, *Felâatun Bey ile Rakım Efendi* adlı eserindeki Rakım'a benzer. Nasuh da Rakım gibi, Ahmet Mithat'tan izler taşır. Gayet çalışkan ve bilgili, kültürlü bir Türk genci olan kahraman, "Milletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-i zemin" (s. 13) ifadesinden de anlaşılacağı gibi, tüm insanlığı kendisine millet edinmiş; tüm yeryüzünü ise, vatani olarak bellemiş biridir. Hayattaki en büyük gayesi, hep çok çalışmak, araştırmak ve öğrenmek olan bu genç adam; pek çok alanda kendisini yetiştirmiştir.

Fransızca, Arapça ve Farsçayı iyi derecede konuşabilen Nasuh, aynı zamanda bu milletlerin edebiyatına da oldukça hakimdir. Gemi yolcularından biri olan Cartrisse'in, "Vallahi, siz Fransız edebiyatından bahsederken, ben sizin Türk olduğunuza asla ihtimal veremedim." (s. 15) sözleri, onun bu yönünü ortaya koyar. Yine kadının, "Şark ve Garp edebiyatı kaybolsa, zihninden çıkarıp yeniden ortaya koyacak." (s. 18) ifadesi, Nasuh'un Fransız edebiyatındaki yetkinliğinin, ne safhada olduğunu okuyucuya sunar.

Bu kahraman, fakir, fakat oldukça mütevazı birisidir. Gerek yolculuk esnasında, gerekse Paris'te ikamet ettiği süre zarfında, etrafındaki herkes onu takdir edip, över. Vak'a boyunca fazla olmasa bile, zaman zaman onun, kendisini ve ilmini övdüğü görülür. "Ben istersem o dünyada kimseyi beğenmeyen azametli Mademoiselle Catherine'i bile kendime çıldırısıya âşık edebilirim." (s. 74) ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Nasuh, özgüveni oldukça yüksek bir kahramandır. Fakat onun bu özgüveni, asla boş değildir. Roman boyunca, bilgi birikimi sayesinde, bu konuda haklı olduğunu ortaya koyar.

Nasuh, İstanbul'daki gazetesi tarafından Fransa'ya yollanmıştır. Bu seyahatin amacı, oraların durumu hakkında bilgi toplayıp, yazdığı yazıları İstanbul'a göndermesidir. "Efendim ben Fransa'yı henüz ilk defa olmak üzere görmekteyim. Bâhusus pek etraflı görmeye mecburiyetim de vardır." (s. 87) sözleriyle, oraya ilk defa geldiğini, bu memleketi oldukça detaylı bir şekilde incelemek zorunda olduğunu dile getirir. İlk etapta Marsilya'yı gezer. Şehrin her yerini, deyim yerindeyse her taşını büyük bir merakla inceler. Bu merakı ara sıra onun İstanbul'a yazdığı yazıların, adeta birer seyahat yazısı olmasına neden olur. Kendisinde bulunan bu araştırmacı ve incelemeci ruh hali sayesinde bilgisini de arttırır.

"Benim de tercüme-i hâlimde az garabet yoktur. Lâkin sizin tercüme-i hâliniz bir tarih olamayıp benim ki ise gayeti bir roman olabilir." (s. 103) ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, Nasuh, "yaşadıklarından bir roman çıkabileceğini" dile getirir. Marsilya'dan Lyon'a seyahat etmek üzere binmiş oldukları trende, Gardiyanski'ye hayat hikâyesini anlatır. "Ben İstanbul'da ulemadan bir adamın sülbünden tevellüt eylemişim." (s. 110) sözüyle, babası ve ailesi hakkında bilgi vermeye başlar. "Pederinin, birkaç kez kadılık etmiş bulunduğunu dile getirir. Annesinin, o henüz çok küçükken vefat etmiş olduğundan, on üç yaşına gelip babasının ölmesiyle ise, kendisini Strazburglu Doktor Hell'in yetiştirdiğinden" bahseder. Tüm bu ifadeler, kahramanın zorlu bir çocukluk dönemi geçirmiş olduğunu ortaya koyar.

Nasuh, Fransa'ya geliş sebebini Gardiyanski'yle paylaşır. "Ben her çiçeğin balını almış bitirmiştim. Binaenaleyh gönlümde Avrupa havaları esmeye başladı." (s. 109) ifadelerinden anlaşılacağı üzere, "İstanbul'da araştırma yapacak bir şey bırakmadığını, bundan dolayı buralara geldiğini" söyler. Yukarıda da belirttiğimiz üzere kahraman, varlıklı biri olmayıp, aksine fakir denilebilecek bir adamdır. Maddi durumu, onu Avrupa'da geçindiremeyecek kadar kötüdür. Bu yönünü, "Vakıa elde olan sermayem beni Avrupa'da peynir ekmekle dahi besleyemez..." (s. 109) şeklinde dile getirir. Bir süre sonra, Marsilya'dan Paris'e gider. Orada; ağırlıklı olarak öğrencilerin yaşadığı bir bölgede, gayet ucuz bir otelde konaklamaya başlar. Yemeklerini genellikle ucuz ve bütçesine uygun olan Provençalı Kardeşler Lokantası adlı mekânda yer.

Messagerie Imperiale gemisinde tanıştığı insanlarla Paris'te de görüşür. Hatta, birçoğuyla dost olur. Burada kaldığı süre boyunca şehirde görülmedik, gezilmedik yer bırakmaz. Henüz İstanbul'dayken, Paris ile ilgili birçok araştırmada ¹¹ bulunmuştur. Bu durum onun, Fransız dostlarına söylediği, "Paris ve civarı haritası ezberimde olduğunu bilirsiniz ya." (s. 291) sözlerinden anlaşılır. Yerleştiği otelde konaklayan diğer insanları, tıpkı Türk âdetlerinde olduğu gibi ziyaret eder. Yaptığı bu ziyaretler; onun gelenek, görenek, örf ve âdetlerine bağlı bir adam olduğunu gösterir.

Nasuh, her gün Paris'teki Millî Kütüphane'ye gider, orada "altı yedi saat"ini (s. 157) geçirir. Kütüphanede birçok Arapça ve Fransızca kitabı okur, eserleri en ince ayrıntısına kadar inceler. Böylece bilgisini genişletir. Arapça kitapları tashih eder, eserlerdeki yanlışlıkları düzeltir. Bunun karşılığında da ücret alır. Onun kütüphaneye gidip çalışması, kendisini ilme vermesi, *La Vie Parisien* gazetesinde yer alan *Paris'te İki Türk* başlıklı yazıda, "... Nasuh isminde bir genç olup memleketinde hazaîn-i ulûm ve fûnûnu yutmuş olduğu hâlde, henüz lezzet-i maarife doymamış olduğundan Paris kütüphanesini de yutmak için gelmiş..." (s. 310) ifadeleriyle verilir.

La Vie Parisien gazetesinde yayımlanan, *Paris'te İki Türk* başlıklı yazıda Zekâ Bey'in; sefahat düşkünü, kadınlarla düşüp kalkan, bilgisiz ve kültürsüz bir züppe şeklinde tasvir edilmesi, Nasuh'u derinden yaralar. Çünkü o; Zekâ Bey'in, bu davranışlarıyla Türklüğe zarar verdiğini düşünür. Bu durum, kahramanımızın milli ve kültürel değerlerine ne denli bağlı olduğunu ortaya koyar.

Dostlarıyla yaptığı filozofik sohbetler, ilim ve irfan alanında kendini geliştirmişliği, onun Paris'te çok çabuk tanınmasını sağlar. Kısa bir süre sonra, şehrin sosyetik davetlerine katılması için teklifler alır. Bu toplantılarda kadın, aile, din, gelenek ve görenekler, edebiyat, tiyatro, siyaset, iktisat gibi birçok konudan bahseder. O konuştuğunda, çoğu kişi ağzı açık bir vaziyette onu dinler. Bu yönüyle herkesin takdirini kazanır, insanları kendisine hayran bırakır. Annesi tarafından

¹¹ Romancının Paris'le ilgili bilgisinin had safhada olduğu, romandaki Paris tasvirlerinden anlaşılmaktadır. Nasuh'un Paris'e gelmeden önce, şehirle ilgili birçok araştırma gerçekleştirmesi, daha önce hiç görmediği Fontainebleau kasabasını önceden görüp gezmiş gibi tarif etmesi; bize bu romanı, Paris'i hiç görmeden yazan Ahmet Mithat Efendi'yi anımsatır. Bu durum, Nasuh'un romanda Ahmet Mithat'ın izdüşümü olduğunu gösterir.

küçükken terk edilen Catherine'in hayat hikâyesinden ilham alarak, *Asilzade Grisette* adlı bir oyun yazar ve imzasız bir şekilde *Le Figaro* gazetesine gönderir. Halk büyük bir merak ve ilgiyle oyunu izler. Paris gazetelerinde bu oyunla ilgili büyük tartışmalar çıkar.

Nasuh'un, Madam Gernold adlı bir kadınla ilişkisi olur. Onun, "Madame Gernold ile olan münasebete gelince: Bu münasebet âdeta ateş ile barut oyunu gibi bir şey idi." (s. 159) ifadeleri, bu birlikteliğin duygusal hiçbir yanının olmadığını ortaya koyar. Daha sonra, De La Chaisne adlı bir kadın ona âşık olur; Nasuh, kadınla birlikte olmak istemez.

Poliny'e âşık olan Simon, Nasuh'tan kendisini kızla tanıştırmayı için yardım ister. O da, iki gencin yakınlaşmalarına ve daha sonra evlenmelerine vesile olur. Fakat Poliny, Nasuh'a âşıktır. Romanın sonunda, kız intihar eder. Simon'a yazdığı mektupta her şeyi anlatır, Nasuh'a "âşık olduğunu" itiraf eder.

Nasuh, Paris'te geçirdiği zaman zarfında kendisinden, sadece ilmi ve kültürel yönüyle değil, aynı zamanda yardımseverliğiyle de söz ettirir. Şehrin yoksul mahallelerini ziyaret eder. Oralardaki yardıma muhtaç insanlara ve öğrencilere elinden geldiğince yardımda bulunur. Rahibelik yapan Anne adlı kadının, ruhban cemiyetinden çıkıp, yeni bir hayata başlamasını sağlar. Poiny ve Simon'un yanı sıra Gardiyanski ve Cartrisse'in, Catherine ve Paul'un birbirleriyle yakınlaşp evlenmelerinde etkili olur. Tüm bunlar kahramanın, evlilik ve aile kurumlarına verdiği değeri ve gösterdiği hassasiyeti ortaya koyar.

Nasuh, romanın sonunda Virginie adlı yoksul, fakat oldukça namuslu bir kızla tanışır. Onun hayat hikâyesi ve yaşam koşulları kendisini derinden etkiler. Daha sonra kadına âşık olur, evlenmeye karar verirler. Virginie, adamın kendisinden öyle bir isteği olmamasına rağmen Müslüman olmak ister. Nasuh bu konuda kadını zorlamaz, dini tercihini kendisine bırakır. Orhan Okay bu durumu, "Ahmed Midhat, bilhassa dini müsamaha, başka dinden olanların inanç ve ibadetlerinde hür olmaları konusunda İslam ve Osmanlı usul ve örfünün, Batı'nınkinden her zaman üstün olduğunu ifade eder. Müslüman bir erkeğin ihtida etmemiş Hristiyan bir kızla evlenebileceği, bu durumda karısının ibadetlerini yerine getirmesinde ona yardımcı

olacağı motifi de birkaç romanında (Paris'te Bir Türk, Demir Bey) işlenmiştir."¹² sözleriyle ifade eder. Virginie ve Nasuh, kızın kardeşlerini Paris'te iyi bir yetimhaneye yerleştirdikten sonra, birlikte İstanbul'a giderler.

2.1.3.2. Madame De la Chaisne

Nasuh ile Gardiyanski'nin, Lyon'dan Paris'e geçen trende hayatını kurtardıkları kadındır. Madame De la Chaisne, raydan çıkan vagonundan fırlayarak, iki arkadaşın vagonuna düşmüştür. Romanın olay örgüsüne, Madame Mapercine adıyla dâhil olur. Anlatıcı onunla ilgili ilk bilgileri, "... sinni otuzu mütecaviz ve endamı, hüsnü oldukça yerinde olup hâl ü şanından dahi öyle pek bayağı bir şey olmadığı anlaşılır." (s. 112) ifadeleriyle verir. Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, genç, güzel ve aynı zamanda "...gayet mültefit, gayet zarif, şen şetaretli!" (s. 127) bir kadındır.

Nasuh, Paris'e gittiği zaman, Madame De la Chaisne'ı sürekli ziyaret eder. Kadın sayesinde Fransız sosyetesine dâhil olur. Dolayısıyla Madame De la Chaisne, Nasuh ile Paris'teki üst tabaka arasında bir köprü vazifesi görür.

Madame De la Chaisne, ilk etapta bir bahçıvanla evlidir. Daha sonra, Monsieur De la Chaisne kendisine âşık olur. O da adama karşılık verir, bahçıvan olan kocasından ayrılır. Adam, kadını evine kızı olarak alır. Herkes onları baba kız bilir, fakat evin içinde karı koca hayatı yaşarlar. Kocasını öldürme, kadına büyük bir servet kalır. Vak'a boyunca, sosyete kesimi için düzenlediği davetlerin hepsi, bu servetten kalan parayla gerçekleştirilir.

Madame De la Chaisne, romanın ilerleyen bölümlerinde Nasuh'a âşık olur. Adam, onu reddeder. Ona göre kadın, eski kocası olan bahçıvandan tek taraflı ayrılmıştır. Dolayısıyla evlilikleri de hâlâ devam etmektedir. Hatta bazı zamanlar, Nasuh ile cinsel yönden beraber olmayı bile teklif eder. Nasuh, kadının hiçbir teklifini kabul etmez.

¹² Orhan Okay, "*Ahmed Midhat Efendi*", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1989, s. 102.

Madame De la Chaisne; eser boyunca özgür, cinsel açıdan sınırları olmayan ve evlilik kurumunu önemsemeyip esaret olarak gören bir kadın olarak okurun karşısına çıkar. Onun, "Ben esarete tahammül edebilir miyim?" (s. 471) ifadesi, evlilikle ilgili görüşünü ortaya koyar. Romanın sonunda Alexandre ile evleneceği sırada, Rahibe Anne'ın orayı basmasıyla evlilik gerçekleşmemiş olur.

2.1.3.3. Cartrisse

Cartrisse, romana bir belirsizlikle girer. Bu durum, kadının kendisine hem Madame Cartrisse hem de Mademoiselle Cartrisse diye seslenenlere cevap verdiğinden kaynaklanır. Anlatıcı onu, "...mezbure otuz beş yaşında yok ise bile otuz yaşından aşağı olmadığına kim yemin etse başı ağrımaz. Bu da güzel denilebilecek güzellerden değil ise de, iri yapılı gayet levendâne bir karı olduğundan..." (s. 4) sözleriyle tasvir eder.

İstanbul'a bu şehri çok merak ettiği için gelen Cartrisse, gemide Nasuh ile birlikte, genel olarak Fransız edebiyatı üzerine sohbet eder. Kadının edebiyatla ilgili olduğu buradan anlaşılır. Yolculuk bittiğinde Paris'te de görüşen bu iki insan, kısa zamanda dost olurlar. Kadın her ortamda Nasuh'un yanında yer alır. Onu sık sık, bilgi ve görgüsünden dolayı takdir eder.

Cartrisse, Nasuh aracılığıyla Lehli Gardiyanski'yle evlenir. Evlilikten sonra romandaki varlığı ve işlevi de zamanla azalmış olur.

2.1.3.4. Catherine

Catherine; roman boyunca güzelliği, kendine olan özgüveni ve insanlara karşı mesafeli duruşuyla ön plana çıkar. Madam de Trouville ile zengin bir İngilizin evlilik dışı ilişkisi sonucu dünyaya gelmiştir. Babası onu yetimhaneye bırakmadan önce, "sol taraf böğür kemiğine" (s. 33) bir istavroz çizmiştir. Kızın, Madam de Trouville'in kızı olduğu daha sonra bu istavroz resmi sayesinde ortaya çıkar.

Catherine, on beş yaşındayken kendisine büyük bir miras kalır. Bu miras, onun Paris'teki elitler arasında lüks bir hayat sürmesine kaynaklık eder. Kahraman bu yönüyle, mirasyedi bir kadın olarak tasvir edilir. Brighton Hotel'de kalıp, Paris'te esrarengiz bir kimliğe sahip olan Catherin'in hayat hikayesi, Nasuh'u harekete geçirir. Nasuh, kızın yaşamını *Familyasız Bir Asilzade Grisette* adıyla tiyatroya aktarır. Metni, *Le Figaro* gazetesine imzasız olarak gönderir.

2.1.3.5. Zekâ Bey

Zekâ Bey, romanda Nasuh'un zıttı bir tip olarak karşımıza çıkar. Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâtun Bey ile Rakım Efendi* adlı romanındaki Felâtun'a benzer. Yani, Tanzimat'la gelen yenileşme hareketini yanlış anlamış bir tiptir. Batılılaşmayı sekilden ibaret gören Zekâ Bey, romanın merkezi kahramanlarından değildir.

Onun okuyucuya ilk sunumu, Messagerie Imperiale gemisindeki yolcuların tanıtılması esnasında yapılır. Anlatıcı, "... Zekâ Bey isminde bir zat vardı ki Türk olduğu yalnız isminden anlaşılıp, ol kadar alafranga, ol kadar şık bir şeydir ki, sofrada Avrupalı ve mütemeddin addolunmaya lââyık ondan başka hiç kimse olmadığı hükmedilse sezadır." (s. 5) ifadeleriyle, onu alafranga ve süslü bir adam olarak tasvir eder. Yine adamla ilgili, "Hele sinnini yirmi beşten ziyade tahmin etmeye imkân yoktur." (s. 5) cümlesi de, kendisinin henüz çok genç olduğunu ortaya koyar.

Zekâ Bey, alafranga görünüşünün yanı sıra aynı, zamanda "çapkın" bir tiptir. Henüz Messagerie Imperiale gemisinde yolculuk ederken, Madame De Trouville ile yaklaşır; kadınla sürekli şakalaşır. Hatta aralarındaki bu durum, diğer yolcuları rahatsız edecek bir hâl alır. Gabrielle adlı bir kadınla da arkadaşlığı ilerleten Zekâ Bey, bir gün kadının yanına sokularak, ondan kamarasının anahtarını kendisine vermesini teklif eder. Daha sonra kadını öpmeye kalkışınca da, esaslı bir tokat yer. Kahramanımız bu yönüyle, ahlaki değerleri zayıf biri olarak okuyucuya bildirilir.

Paris'e gidince kendisine güzel bir ev döşeyen Zekâ Bey, bir müddet sonra oradaki esnafın eşleriyle aşk hayatı yaşamaya başlar. Hatta arkadaşı Remzi Bey'in de ilişkili olduğu bir kadına hediyeler alma yolunda servetini kaybeder. İki arkadaş, *La*

Vie Parisien gazetesinde *Paris'te İki Türk* başlığıyla çıkan bir haber ile tüm şehre rezil olurlar. Bu durum Nasuh'u çok üzer.

Zekâ Bey, âşık olduğu başka bir kadına, dikkatini çekmek amacıyla bir oyun düzenler. Parayla tuttuğu beş adamı; madamın önünde dövecek, böylece kadının gözüne girecektir. Fakat işler planladığı gibi gitmez. İşe inandırıcılık katmak için, kulağını kanatmak ister, yanlışlıkla kulağı kesilir.

Romanın sonunda, herkese rezil olan bir "Tanzimat züppesi" konumunda bulunan Zekâ Bey, böylece, Türk toplumunu Paris'te iyi bir şekilde temsil edememiş olur. Arkadaşı Nasuh, bu durumdan fevkalâde müteessir olur.

2.1.3.6. Gardiyanski

Paris'e giden gemide bulunan yolculardan biri olan Lehli Gardiyanski, Nasuh'un yakın arkadaşı olur. "Gardiyanski ne ihtiyardır, ne de genç. Fakat tecrübesi, akli pek pîrâne ve muamelesi ise pek civanâne, serbest, doğru sözlü, açık yürekli bir adamdır." (s. 37) ifadeleri onun iyi bir insan ve hayat tecrübesi yüksek bir adam olduğunu ortaya koyar.

"Çehrem beni elli yaşına varmış gösterir ise de, sinim henüz kırka varmamıştır." (s. 93) diyen Gardiyanski'nin, Rusya-Lehistan Savaşı sırasında, erkek kardeşleri ve babası Ruslar tarafından kılıçlardan geçirilir. Kendisi de bir süre Ruslara tutsak olur. Ellerinde kelepçe, ayağında prangayla oradan oraya sürülür. Kafkasya'da, Ahmet Şimayil ve annesi onu yanlarına alırlar. Uzun bir süre onlarla yaşar, bu aileye duygusal olarak ciddi bir şekilde bağlanır. Böylece hayatta kalmayı başarır. Esaretten sonra ailesinden kalan tüm malını satar ve seyahat etmeye başlar. Nasuh'a hitaben söylediği, "Familyamın tarihini hiç sorma. Vatanımın tarihi kadar feci bir tarihtir. (s. 93) ifadeleri, hayat hikâyesinin acılarla dolu olduğunu ortaya koyar.

Gardiyanski, gemide tanıştığı Cartrisse'e âşık olur. Paris'e gittiklerinde bu durumu Nasuh'a açar ve onun desteğiyle kadınla evlenir. Olayın başından sonuna kadar, Nasuh'un çevresinde bulunan Gardiyanski, vefalı bir dost tavrı sergiler.

2.1.3.7. Gernold

Gernold, "...henüz otuz yaşında ve oldukça beyaz ve güzelce bir karı olduğu halde kocası Monsieur Gernold'un pek uygunsuz bir adam çıkmasından dolayı ayrılmış ve eniştesi yanında âdeta çocuk dadılığı ifa etmekle..." (s. 118) hayatını devam ettiren bir kadındır. Nasuh'un kaldığı otelde konaklayan Gernold, kocası tarafından terk edilmiş bir Alman'dır. Nasuh, kadının odasını sık sık ziyarete gider. Türk misafirperverliğini ona göstermek ister. Onu ara sıra *Grisette* oyununa da götürür. Bu şekilde, ikisi arasında bir yakınlaşma meydana gelir.

Nasuh, Gernold ile aşk yaşar. Bu ilişki adama göre meşrudur. Çünkü Gernold, Madame De la Chaisne gibi kocasını terk etmemiş; aksine adam kadını bırakmıştır. Nasuh bu durumun gayrimeşru olmadığını, "Gernold'un kocası onu istemeyip terk etmiş. Sizin kocanız ise hâlâ sizi ister. Siz onu reddediyorsunuz. Bu halde sizin üzerinizde elan bir hakk-ı zevciyyet vardır. Gernold'da böyle bir hal kalmamış." (s. 223) ifadeleriyle ortaya koyar.

2.1.3.8. Madame de Trouville

Messagerie Imperiale adlı Fransız gemisindeki yolculardan biri olan Madam hakkındaki ilk bilgileri, anlatıcı "... Avrupa asilzâdeganından olduğu anlaşılır kırkını mütecaviz fakat hâlâ oynak ve şişman bir karıdır ki eğer şişmanlığı ve bir de ziyadece esmerliği olmasaydı güzellikte orta halli olduğuna hükmedilebilirdi." (s. 4) ifadeleriyle ortaya koyar. Paris yolculuğu boyunca, Zekâ Bey ile birlikte münasebetsiz davranışlar sergiler.

Hafif meşrep bir kadın olup, ahlâkî kurallara riayet etmeyen Madame de Trouville, bu konuda o kadar ileri gider ki hatta, çocuğu yaşında sayılabilecek bir

gençle bile uygunsuz konuşmalar yapar. Yolculuk esnasında sık sık Zekâ Bey'le fiziksel yakınlık kurar, adamı olur olmadık yerlerde öpmeye bile kalkışır. Kahraman roman boyunca ahlaksız bir kadın olarak okuyucuya sunulur.

2.1.3.9. Gabrielle

Marsilya'ya giden Messagerie Imperiale isimli Fransız gemisinde romana dahil olan Gabrielle, bir tiyatro oyuncusudur. Vapur yolculuğu esnasında Nasuh'la sık sık edebiyat ve tiyatroyla ilgili sohbet ederler. Romanın olay örgüsüne yön veren bir katkısı yoktur.

2.1.3.10. Simon

Madame De la Chaisne'nin evinde düzenlenen davete, Nasuh ile birlikte katılmış olan Poliny'e âşık olan adamdır. Kızın, Nasuh ile arasındaki ilişkinin ne durumda olduğunu merak eder. Bu merak üzerine, eserin olay örgüsüne dâhil olur. Nasuh'un, "Poliny'i kız kardeşi olarak gördüğünü" öğrenince, çok sevinir. Daha sonra "kıza âşık olduğunu ve onunla evlenmek istediğini" Nasuh ile paylaşır. Simon, ile ilgili ilk bilgiler, onun Nasuh ile gerçekleşen bir sohbetinde; "İşretim yoktur. Kumarım yoktur. Hovardalığım yoktur. Sefahatim yoktur. Fırçamla kendimi geçindirecek kadar ressamım." (s. 191) ifadeleriyle, kendi ağzından verilir.

Nasuh, Simon ile Poliny'nin tanışmasına vesile olur. Kız, ilk etapta adama mesafeli davranır. Nasuh'un ısrarları üzerine onunla yakınlaşır, birlikte tiyatroya ve gezilere giderler. Poliny, sonunda Simon ile evlenmeye karar verir. Evlilikten kısa bir süre sonra, intihar eder. Simon'a yazdığı bir mektupta, "Nasuh'u sevdiğini" söyler.

Simon, karısı Poliny'nin intihar ettiğini öğrendikten sonra, Nasuh'a tüm bunları anlatan bir mektup yazar ve canına kıyar. Kahraman bu yönüyle, aşkı uğruna hayatını feda eden bir adam olarak tasvir edilir.

2.1.3.11. Poliny

Nasuh'un Paris'te konakladığı pansiyondaki Hyrienne ailesinin kızıdır. Romanda onunla ilgili ilk bilgi ise, Hyrienne familyasının tanıtımı esnasında, "Hyrienne'nin Poliny isminde bir kızı vardır ki on sekiz yaşına varmış olduğundan pederine kolaylıkla çare bulunmaz bir baş belası olmuştur." (s. 118) ifadeleriyle verilir. Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, babası onu bir "baş belâsı" olarak görür. Bu durumun sebebi, kızın drahoma¹³sının olmamasıdır.

Gerçekte Nasuh'u sevmekte olan Poliny, ondan herhangi bir karşılık bulamayınca, Simon ile evlenmeye razı olur, fakat hiçbir şekilde mutlu olamaz. Evlendikten sonra tamamen yalnızlaşır ve kendi iç dünyasına çekilir. Nasuh'u unutamayıp mutsuz olan kız, kocası Simon'a her şeyi anlatan bir mektup yazdıktan sonra intihar eder. Poliny vak'a boyunca, sevdiği adamdan -Nasuh'tan- karşılık bulamayan çaresiz bir âşık rolü oynar.

2.1.3.12. Alexandre

"Fakir ve fakat namuslu bir adam." (s. 379) olan Alexandre, yoksulluğuyla ön plana çıkmıştır. Anlatıcı onun fiziksel özelliklerini, "Bu zat şu derece pejmürde kıyafet olmakla beraber bir uzun boya, lâtif bir çehreye ve siyah sakal ve bıyığa gayet güzel siyah kaşlara ve kara gözlere hâsılı halâvet-i endam ve simaya malikti." (s. 380) ifadeleriyle dile getirir. Nasuh onu, yoksul hayatından çıkarır ve kibar çevrelere sokmayı amaçlar. Bu nedenle ona, görgü dersleri aldırır. Alexandre, kısa bir süre sonra modern bir adama dönüşür. Daha sonra, Monsieur Rose en Coeur adıyla elit çevrenin içine dahil olur. Nasuh; Madame De la Chaisne'a, Monsieur Rose en Coeur'u tavsiye eder. Bu ikisi böylece yakınlaşır. Nasuh da, Madame De la Chaisne'ın kendisine olan ilgisinden kurtulmuş olur.

Nasuh, Alexandre'ı Virginie'nin çalıştığı lokantaya gönderir. Adam kıza, "kendisine âşık olduğunu, onunla birlikte olmak istediğini" söyler. Kız, yoksulluğuna

¹³ Hristiyanlık ve Musevilikte, bir kızın evleneceği zaman erkeğe ödediği para veya maldır.

rağmen Alexandre'a yüz vermez, namusunu korur. Virginie, bu tavrıyla Nasuh'un takdirini kazanır; Nasuh, daha sonra kızla evlenir ve İstanbul'a dönerler.

2.1.3.13. Anne

Madame De la Chaisne'in, ruhban sınıfından olan rahibe arkadaşıdır. Anne ve Nasuh tanıştıktan sonra, dini konularda çeşitli tartışmalara girerler. Adam, ruhbanıyeti eleştirir; kadın ise, kendi görüşünü savunur. Anne bir müddet sonra Nasuh'un etkisinde kalır ve ruhbanıyetten uzaklaşmaya başlar. Bunda, Nasuh ve Madame De la Chaisne'in ona, "kendisine âşık bir adam" imzasıyla yazdıkları mektupların payı büyüktür. Anne, bu mektupların etkisiyle ruhban sınıfından ayrılır.

2.1.3.14. Paul

Bir ressam çırağı olan Paul, Catherine'nin âşık olduğu adamdır. Kız, konakladığı Brighton Hotel'den, geceleri kılık değiştirerek onunla buluşur. Nasuh, Paris'te gündem olan *Familyasız Bir Asilzade Grisette* oyununu, Paul ve Catherine'nin gizli aşkından ilham alarak kaleme almıştır.

2.1.3.15. Virginie Alcola

Anne ve babası öldükten sonra kardeşlerine bakmak zorunda kalan fakir bir kızdır. Alexandre iyi giyinip, elit bir adam imajıyla kızın çalıştığı lokantaya gider, karşısına çıkar. Onu kendine bağlamaya çalışır. Virginie, adamı "Efendi! Siz sevilmecek bir zat değilsiniz! Güzelsiniz, bilmem nesiniz! Lakin ben ki dünyada el-hâletü hâzihi hiçbir şeye malik değilim. Hiç olmaz ise ırzıma malik olmak isterim. Benim ki hiçbir şeyden ümidim yoktur. Hiç olmaz ise ırzımdan ümidim olsun isterim." (s. 422) ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, reddeder. Kızın bu sözleri, namus kavramının kendisi için önemini ortaya koyar.

Nasuh, yiyecek bir lokma ekmeği bile zar zor bulan Virginie'e ve kardeşlerine yardım eder. Bir müddet sonra kıza ilgi duymaya başlar ve onunla evlenir. Müslüman olma şartı koşmasa bile, kız kendi isteğiyle Müslüman olur. Romanın sonunda kocasıyla birlikte İstanbul'a döner.

2.1.3.16. Kaliksberg

İstanbul'dan Marsilya'ya giden Mssagerie Imperiale Fransız vapurunda yer alan bir Alman yolcu olan Kaliksberg'in, romanın olay örgüsüne herhangi bir katkısı yoktur.

2.1.3.17. Remzi Efendi

"... kırk beşini mütecaviz kısa boylu, kuru yüzlü, hem köse, hem kır sakallı, parlak gözlü bir efendi..." (s. 5) olarak tanıtılan Remzi Efendi, Zekâ Bey'in arkadaşıdır. Bu arkadaşlık, maddi çıkarlara dayanmaktadır. "Fransızcası Fransızcaya bile benzemeyen..." (s. 7) Remzi Efendi, arkadaşı Zekâ Bey'le parası için yakınlaşmıştır. Alafranga düşkünü adam, Batılılaşmayı yanlış anlayan bir tip olarak yansıtılır. Eserin vak'a örgüsüne kayda değer bir etkisi yoktur.

2.1.3.18. James

İstanbul'dan Marsilya'ya giden Mssagerie Imperiale Fransız vapurundaki yolculardan biri olan James'in fiziksel tasviri, "İki yanakları üzerinden salıverdiği favori denilen çatal sakallar iki omuzlarından aşağıya doğru sarkmış gitmiş, hem uzun boylu, hem uzun yüzlü, ince kıpkırmızı bir adamdır." (s. 5-6) ifadeleriyle, anlatıcı tarafından ortaya konulur. Yine, "Beri tarafta Remzi Efendi'nin altında bir İngiliz vardır ki ismi Mister James olup hâline, kıyafetine nazaran kendisini feylesof ve ressam zannedenler hata etmezler." (s. 5) sözleri, onun filozof ve ressam bir İngiliz olduğunu bildirir.

Mister James'in romandaki en önemli özelliklerinden biri de, Fransızcaya hakim olmayıp, İngilizce ve Fransızca'yı birbirine karıştırarak konuşmasıdır. Nasuh ve arkadaşları; bir gezi esnasında, onu attan göle düşerken görüp, hayatını kurtarırlar.

2.1.3.19. Sena Bey

Fransa'ya giden gemide bulunan bir Türk'tür. Tahsil için Paris'e seyahat etmekte olan Sena Bey'in, olaylara etkisi yoktur.

2.1.3.20. Monsieur Autrans

Paris'e giden Messagerie Imperiale adlı geminin yolcularından biri olan adamı, anlatıcı; "Monsieur Autrans denilen uzun boylu, etine dolgun, güzel simalı, iri burunlu fakat ziyade geveze bir Fransızdır ki, Fransızca'yı yarım yamalak söyleyen biçare İngiliz'e hem sormadık sual bırakmaz, hem de Fransızcasını bıyık altından istihza eylemekten geri durmaz." (s. 6) ifadeleriyle tasvir eder. Monsieur Autrans; romancının, şahıs kadrosunu geniş tutmak amacıyla eserde yer almıştır.

2.1.3.21. Dizerler

Angeline adında bir genç kız ve Usse adında bir erkek çocuk ile bir karı kocadan oluşan ailedir. Eserin olay örgüsüyle ilişkileri yoktur.

2.1.3.22. Yorgidis

Ticaret için İstanbul'dan Marsilya'ya giden Rum Yorgidis, sadece gemideki yolculardan biridir. Romandaki olaylarla bir ilgisi yoktur.

2.1.3.23. Dr. Hell

Babası öldükten sonra, Nasuh'u yanına alıp onu yetiştiren Almandır. Nasuh Gardiyanski'ye hayat hikâyesini anlattığında, "Dr. Hell'e minnet borcu olduğunu" dile getirir.

2.1.3.24. Hyrienne Ailesi

Nasuh'un, Paris'teyken kaldığı Broughton Holel'de konaklayan bir ailedir. Monsieur Hyrienne, tarihle ilgilenen Fransız bir adamdır. Karısı Madame Hyrienne ise, Almandır. Bu karı kocanın Poliny adında bir kızı, Jean adında bir oğulları vardır.

2.1.3.25. Ahmet Şemayil

Gardiyanski'nin hayatını kurtaran ve ona yardımcı olan Çeçen'dir.

2.1.3.26. Fatma Çemsay

Gardiyanski'nin Rus esaretinden kurtulup Kafkasya'ya gitmesiyle, kendisine yardım eden kadındır. Ahmet Şemayil de onun oğludur.

2.2. YERYÜZÜNDE BİR MELEK

2.2.1. Romanın Özellikleri

Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeryüzünde Bir Melek* adlı romanı, 1879 yılında İstanbul'da Kırk Ambar Matbaası tarafından "Tercüman-ı Hakikat Tefrikalarından Mühassıl Yeni Kütüphane" adı altında 1184 sayfa halinde çıkmıştır. Roman daha sonra Nuri Sağlam tarafından Latin harfleriyle yeniden düzenlenmiş ve 2000 yılında, Türk Dil Kurumu'ndan 349 sayfa olarak yayımlanmıştır.

Roman beş kısımdan ve "Netice-i Hükm" adlı bir son sözden oluşur. Eserdeki bölümlerin ilki olan "Birinci Kitap" on bap; "İkinci Kitap" on bap; "Üçüncü Kitap" on bir bap; "Dördüncü Kitap" sekiz bap; "Beşinci Kitap" on dört bap olarak düzenlenmiştir.

Biz tezimizde, bu romanın, Nuri Sağlam tarafından hazırlanan söz konusu yayımından faydalandık. Eserden yapılan alıntılar, sayfa numaralarıyla birlikte bu baskıya aittir.

2.2.2. Romanın Konusu

Birçok  lke gezmiş ve çeşitli lisanlar öğrenmiş bir adam olan Hacı Hafız Mehmet Singapuri, sonunda İstanbul'a gelir. İstanbul'da Mehmet Hulusi Efendi'yle tanışır. Bu iki adam, kısa zamanda dost olurlar. Mehmet Hulusi Bey, Hacı Hafız Mehmet Singapuri'yi kendi evine alır, onu cariyesi  erkes Safiye ile evlendirir. Bu evlilikten on ay sonra Hacı Hafız Mehmet Singapuri'nin, şefik adında bir oğlu olur.    dört sene sonra, uzun yıllardır evlat hasreti çeken Mehmet Hulusi Bey'in de bir kızı olur. Çocuğa isim takma görevi, babasının ricasıyla Hacı Hafız Mehmet Singapuri'ye verilir. Singapuri, bebeğin yüzünü görür görmez büyük bir şaşkınlığa uğrar:  ocuk melekler kadar güzel bir yüze sahiptir. Bundan dolayı Hacı Hafız Mehmet Singapuri, ona Zühre adını verir. Fakat babası da dahil, Singapuri dışında hiç kimse  ocuğa Zühre demez, herkes Raziye diye seslenir.

şefik ve kendisinden    dört yaş küçük olan Raziye,  ocukken tüm vakitlerini beraber geçirirler. Bu iki genç; yaşları ilerledikçe, özellikle de ergenlik dönemine geldiklerinde birbirlerine aşık olduklarını fark ederler. Fakat hiç kimsenin bu aşkı öğrenmesini istemezler. Babası, şefik henüz  ocuk sayılabilecek bir yaştayken vefat eder ve Mehmet Hulusi Efendi'ye oğlunun tıp ilminde tahsil almasını vasiyet eder. O da bu vasiyeti yerine getirir ve çocuğu bu maksatla Mösyö*** refakatinde Paris'e gönderir. şefik'in Paris'e gidecek olması Raziye'nin günlerce ağlamasına, ağlamaktan tanınmayacak bir hale gelmesine sebep olur. Böylece iki aşık birbirinden ayrılırlar.

şefik, Paris'e gittikten sonra Raziye'yle mektuplaşır. Fakat bir noktadan sonra şefik artık Paris'te, ilim dışında hiçbir şey düşünemez hale gelir. Hatta  yle ki canından çok sevdiği Raziye'sini bile aklına getirmez. Dolayısıyla ona mektup da yazmaz. İstanbul'da dört gözle sevdiği adamdan haber bekleyen Raziye ise, artık ondan umudunu kesmiştir. Bu sırada babası Mehmet Hulusi Efendi'nin isteğiyle İskender Bey ile evlendirilir. Fakat kadın her ne kadar umudunu yitirmişse de, hâlâ şefik'i sevmektedir.

Aradan yıllar geçer ve şefik, Paris'teki tahsilini tamamlar, İstanbul'a döner. Bir şekerci dükkanında şekerciye, o esnada dışarıdan geçmekte olan Raziye'yi sorar ve kadının, İskender Bey'in zevcesi olduğu haberini alınca, yere yığılır. Kendine

geldikten sonra zaman kaybetmeden dışarı çıkıp Raziye'yi takip eder ve evini öğrenir. Şefik'in, Raziye'nin evini öğrenmesiyle, artık iki aşık fırsat buldukça geceleri Raziye'nin evinin cumbasının altında görüşüp sohbet etmeye başlarlar.

Şefik, bu arada İstanbul'da her geçen gün namı ilerleyen iyi bir doktor olur. Bir eczanede çalışmaya başlar. Bir gün Şakir Ağa adında bir uşak eczaneye gelip, "hanımının hasta olduğunu, kendisiyle birlikte Aksaray'a gelip onu muayene etmesini" ister. Şefik, Aksaray'a gider ve Arife isimli bu kadını muayene eder. Kadının fiziksel yönden hiçbir sıkıntısının olmadığı kanaatine varan doktor, onun kara sevdaya tutulduğunu anlar ve durumu kendisine bildirir. Arife ise, "Lâ Bey adında bir adama aşık olduğunu, onun kendisini terk ettiğini" anlatır. O günden sonra Şefik'i hastalık bahanesiyle sürekli evine çağırıp onunla sohbet eder. Günler geçtikçe Arife, Şefik'e aşık olur. Bunu adamla paylaşır. O da "Raziye adlı melek gibi bir kadını sevdiğini" söyleyerek Arife'yi reddeder. Kadın, bundan dolayı Şefik'ten ve o güne kadar hiç görmediği Raziye'den intikam almaya and içer. O sıralar Arife, bir bohçacı kadın vasıtasıyla mektuplaşan iki aşığın mektuplarını ele geçirir, aralarında neler konuştuklarını öğrenir. Bazen de mektupları değiştirir.

Arife, günden güne kinlenir ve Şefik'e, "Raziye'den ayrılmazsa kadını dillere düşürüp rezil rüsva edeceğini" söyler. Şefik hiçbir şekilde Raziye'den ayrılmaz ve sırf onunla görüşebilmek için evinde hasta muayene etmeye başlar. Böylece Raziye'nin yüzünü hasta muayene etme bahanesiyle görmeyi planlar. Fakat Arife, iki sevgilinin birbirleriyle görüşmelerine hiçbir şekilde müsaade etmez. Onları sürekli tehdit eder. İki aşık, çözümü Şefik'in hizmetçisi Arap Neşe'nin Süleymaniye'deki evinde görüşmekte bulurlar. Fakat Arife, para karşılığında Neşe'den bu buluşmayı öğrenir. Tüm mahalleliyi, uşağı Şakir Ağa vasıtasıyla, fuhuş yapıldığı iddialarıyla evi basmaya teşvik eder. O sırada orada bulunan Salih Çavuş adlı bir adam her ne kadar bu baskına engel olmaya çalışsa da engelleyemez, ev basılır.

Mahallelinin evi basmasından sonra Şefik Vidin'e sürülür; Raziye'yi ise, kocası İskender Bey kendisine tek kuruş vermeden boşar. Nimetullah ile dışarıda kalan Raziye'yi, bir erkekle aynı evde basıldığı için hiçbir dostu evine kabul etmez. Raziye'nin suçsuz olup iftiraya uğradığını bilen Salih Çavuş, bu iki kadına sahip

çıkart ve onları Davutpaşa'daki kulübesine götürür. Adam, Raziye'yi öz kızı gibi sever. Bu sırada Şefik, Vidin'de İbrahim Bey adlı bir adamın yardımlarından dolayı hapis sürecini rahat geçirir. İstanbul'daki dostu Arzuhalci İsmail'e bir mektup yazıp, Raziye'yi sorar. Arkadaşı ona cevap olarak yazdığı mektupta "Raziye'nin kötü yola düştüğünü, her gün fuhuş yaptığını" yazınca, artık kadından ümidini keser. Hapis süreci bittikten sonra İstanbul'a döner, doktorluğa devam eder.

Vidin'de alafranga insanlarla tanışıp onlarla dost olan Şefik, İstanbul'a dönünce Beyoğlu'na taşınır. Sürekli, zengin ve alafranga bir çevrede vakit geçiren bir doktor olur. Bir gün, dostlarıyla birlikte su satan bir kulübeye gider ve orada Raziye'yi görür. Kadın, onu görünce heyecandan bayılır. Kendisine geldiğinde ise, "Senin için, Vidin'de öldü demişlerdi." der. Adam da ona, "Senin için de kötü yola düştü, diye haber verdiler bana." diye cevap verir. Daha sonra Arkadaşı İsmail'le birlikte bu durumu araştırmaya koyulur. Sonunda işi çözer. Arife, Cevriye adlı bir kadına Raziye kimliğiyle fuhuş yaptırıp, kadının iffetini lekelemiştir. Doktor, bunu öğrenince evinde bir ziyafet verir ve gelen misafirlere "Raziye'nin hiçbir suçunun olmadığını, her şeyin Arife'nin büyük bir iftirası olduğunu" söyler. Böylece Raziye'nin adını temizlemiş olan Şefik, romanın sonunda onunla evlenir. Arife ise, Raziye ve Şefik'i düğünlerinde çok mutlu bir halde görünce, hemen oradan uzaklaşıp Hendek Sokağı'ndaki yüksek bir duvardan atlayıp intihar eder, oracıkta ölür.

Ahmet Mithat Efendi iyi yürekli Raziye ve Şefik'i romanın sonunda ödüllendirirken; kötü yürekli Arife'yi ise öldürerek cezalandırmış olur. Tüm bunlar; eserde romantizm akımının, kuvvetli bir şekilde uygulandığını gösterir. Kenan Akyüz; macera romanı olarak nitelendirdiği eserin bu yönüyle ilgili, şu çıkarımlarda bulunur: "En çok başarı gösterdiği ve okuyucularca da en çok beğenilen romanları *Hasan Mellâh*, *Hüseyin Fellâh*, *Süleyman Muslu* ve *Yeryüzünde Bir Melek* ise macera romanlarıdır. Bu romanlarda romantizmin te'sirleri daha kuvvetlidir."¹⁴

¹⁴ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1979, s. 55.

2.2.3. Romanın Şahıslar Kadrosu

2.2.3.1. Şefik

Romanın merkezi kahramanıdır. Anlatıcı Şefik'i, "Yüzüne dikkatli bakıldığı zaman üzüm gibi siyah bir çift göz ve bu gözlere mütenasip olmayacak kadar kalın ve kaba bir çift dudak arasında her ikisine de nispet kabul etmeyecek derecede küçük ve yuvarlak bir burundan müteşekkil çehrenin aynıyla Hacı Hafız Singapurî olduğunu tanımak pek kolaydı. Yalnız vücut-ı mâderden inzımam eden irilik ve kemiklilik bir Hintli vücutunun mikyasını büyülmüştü." (s. 27) şeklinde tasvir ederek, onu adeta bir Hintliye benzetir. Yine Şefik'le ilgili "Ahlak cihetini hiç sormayınız! Vakıa dilimizin döndüğü kadar tarif edeceksek de tabiatıta bu kadar mek'ârim-i ahlâka malik bir insan yavrusu bulunabileceğine inanacağınızı pek de memul etmeyiz" (s. 27) sözleriyle, onun ne denli ahlâklı olduğunu ortaya koyar.

Şefik, içinde kötülük bulunmayan, gayet terbiyeli bir adamdır. Roman boyunca, Raziye dışında hiçbir kadına ilgi duymaz. Hatta anlatıcı, "Şefik'in dünyada bir cehli varsa o dahi kadınları ve kadınlığı tanımamaktan ibaret bir cehil idi." (s. 80) sözleriyle, onun kadınlar hakkında bilgi sahibi olmadığını bildirir. Yine anlatıcı; "Yahu! Şu çocuğun yüreği ne kadar saf idi." (s. 119) cümlesiyle, onun saf ve temiz yürekli bir adam olduğunu ortaya koyar. Romandaki tüm olaylar bizzat ya Şefik'in başından geçer, ya da dolaylı olarak onu ilgilendirir.

Şefik ile Raziye, çocukluktan beri birbirlerine aşık olur, konaktaki tüm zamanlarını birlikte geçirirler. Birbirlerinden hiç ayrılmamış olan bu iki genç, Şefik'in tıp tahsili için Paris'e gitmesiyle ayrılırlar. Şefik, Mösyö*** refakatiyle Paris'e gider, oraya yerleşir. İlk zamanlar, canından çok sevdiği Raziye'sine mektuplar gönderir ve durumuyla ilgili olarak onu bilgilendirir. Fakat daha sonra kendini tamamen tıp ilmine verdiği için, artık Raziye'yi düşünecek vakit bile bulamaz ve böylece ona mektup da gönderemez olur. Kadın ise, Şefik'in kendisine mektup göndermemesiyle büyük bir ümitsizliğe düşer ve babasının isteğiyle, iyi bir adam olan İskender Bey ile evlendirilir.

Romanın henüz girişinde, Şefik ile Raziye'nin karlı bir İstanbul gecesinde, kadının evinin cumbasının altında buluştuğu dile getirilir. İşte bu sahne, Şefik'in İstanbul'a dönüşünden sonra iki aşığın ilk görüşmesidir. Burada Şefik, Raziye'ye "neden evlendiğini" sorar, Raziye de ona, "kendisine mektup yazmamasıyla ümitsizliğe kapıldığını ve böylece İskender Bey'le evlenmek zorunda kaldığını" söyler. Yine Raziye "Yalnız vücudum İskender Bey'e vardı. Yüreğim bakirdir. Yalnız cismaniyetim gelin oldu. Ruhaniyetim hala sana nişanlıdır." (s. 11) diyerek Şefik'e, hala kendisine deliler gibi aşık olduğunu ifade eder. Böylece, artık sürekli olarak birbiriyle cumba altında görüşmeye devam ederler.

Şefik, Paris'te iyi bir tıp tahsili aldığı için İstanbul'da, tanınan ve yavaş yavaş nam salan iyi bir doktor olmuştur. Görevini icra etmek üzere bir eczanede işe başlayan Doktor Şefik, hastalarını vizite etmek amacıyla evlere hasta ziyaretlerine de çıkar. Şefik öyle bir doktor olmuştur ki; "tedavi-i emraza böyle hem cismaniyeten hem ruhaniyeten muktedir bir tabib-i hakim olduğu için her kimi tedavi eylerse mutlaka kendisinden memnun ederdi." (s. 61)

Bir gün Şefik'e, "Aksaray'da bir kadının hasta olduğu" haberi gelir. O da, Aksaray'a bu hanımın evine gider ve adı Arife olan hastaya çeşitli ilaçlar yazar. Birkaç gün sonra gelip kendisini muayene eder ve kadının hala aynı durumda olduğunu görür. Arife'ye, "tıbbi olarak herhangi bir probleminin olmadığını, ruhen çeşitli sıkıntılarının bulunduğunu, bunun da bir gönül işinden kaynaklanabileceğini" söyler. Arife de Şefik'e, "Lâ Bey'e tutulduğunu fakat adamın kendisini terk ettiğini, o yüzden bu hallere düştüğünü" anlatır. Doktor, hastasını iyi etmeye söz verdiğinden gider Lâ Bey'i bulur, onunla arkadaş olduktan sonra sözü Arife'ye getirir. Lâ Bey, "Arife'nin iyi bir kadın olmadığını, erkekleri sadece kendisine köle yapıp bağlamak istediğini" ifade eder. Şefik, Arife'ye "Lâ Bey'den vazgeçmesinin kendisini iyi edebileceğini" dile getirir. Arife, tüm bu süreçte zaten Lâ Bey'i unutmuş ve Şefik'e aşık olmuştur. Fakat Şefik, hiçbir şekilde Arife'ye cevap vermez. O, hâlâ Raziye'sine aşıktır. Şefik bu durumu Arife'ye anlattığında, kadın, Raziye'ye kinlenir ve aşıkları ayırmaya adeta yemin eder.

Şefik, artık evini muayenehaneye çevirmiş ve hastaları evinde kabul etme kararı almıştır. Buradaki amaç Raziye'nin, hasta vasfıyla Şefik'in evine gelmesi ve

onunla görüşebilmesini sağlamaktır. Bu arada Arife, Şefik'i sürekli tehdit eder. "Raziye'den ayrılmazsa, kadının adını dillere destan ve onu rezil edeceğini" dile getirir. Adam ise Arife'ye, "Raziye'den ayrıldığını artık onunla görüşmeyeceğini" söyler. Fakat işin perde arkası böyle değildir. Şefik, Raziye ile görüşmeye devam etmektedir.

Bir gün Arife, Raziye'yi Şefik'in evinde basar ve kıyameti koparır. Şefik bu olaydan sonra, Raziye'yle buluşmak için başka bir yer bulur: Kâhyası Arap Neşe'nin Süleymaniye'deki evi. Arap Neşe ilk etapta buna pek sıcak bakmasa da daha sonra kabul eder. Neşe'nin bu durumu kabullenmesinin nedeni Arife'den aldığı paralardır. İki genç, Neşe ve Nimetullah'ın da refakatiyle Süleymaniye'deki eve giderler ve böylece güvenli bir yerde buluştuklarını düşünürler. Fakat Arife Hanım, bu iki aşıktan intikam almak için, uşağı Şakir vasıtasıyla Süleymaniye'deki evin bulunduğu mahalleliyi, "Bu evde fuhuş yapılıyor." iftirasıyla galeyana getirir. Mahalle sakinlerinin evi basmasıyla, Şefik Vidin'e sürgüne gönderilir. Raziye ise, bu olaydan sonra kocası İskender Bey tarafından terk edilir.

Şefik Vidin'e, "Ayağında pranga, kolunda kelepçe, boynunda lâle, sırtında pırtısı olduğu halde boğazından dolaşan bir ip, gerideki süvari zaptiyenin elinde... Ayaklar kabarmış, çatlamış her gün husulüyle yine üzerinde kuruyan terler kendi kokusundan kendini istikrah ettirecek bir hale varmış." (s. 244) olarak, çaresiz bir biçimde götürülmüştür. Oradayken, mahpushanede ciddi bir hastalığa tutulup, çok zor şartlar altında yaşar. Üzerindeki kıyafetleri bile paramparça bir hale gelen mahkûmu, bir gün İbrahim Bey adında bir kethüda görmek ister. Uşaklar; onu hamama götürüp, yıkayıp pakladıktan sonra kethüdanın huzuruna çıkarırlar. Adam, ondan Vali Paşa'nın kızına Fransızca dersi vermesini rica eder ve kendisini konağında misafir eder. Şefik artık hapisten kurtulmuş, hastalığı da atlatmıştır. Bir nebze dahi olsa, rahata kavuşmuştur.

Günler geçtikçe, bu iki adam yakın arkadaş olurlar. Şefik, İstanbul'da olup biten her şeyi, en ince ayrıntısına kadar İbrahim Bey'e anlatır. O da, "kendisine yardım edeceğini" söyler. Daha sonra, İstanbul'daki dostu Arzuhâlcî İsmail'e, Raziye'nin durumunu soran bir mektup yazılır. Gelen cevap, "kadının kocası

tarafından terk edildikten sonra, fuhuş batağına düşüp, dillere destan bir halde bulunduğı" olunca, Şefik ondan umudunu keser.

Şefik, sürgündeki cezası bittikten sonra İstanbul'a döndüğünde, Beyoğlu'nda yaşamaya başlar. Artık çevresinde çoğunlukla alafranga tipler, zengin insanlar bulunur. Bu sayede iyi bir servetin sahibi, zengin bir doktor olur. Bir gün, Şefik ile alafranga dostları, Osmanlı-Kırım Harbi için düzenlenen bir talimi izlemek isterler. Talimin yapıldığı alanın yakınlarında bulunan bir kulübede, su satan yaşlı bir adam görüp, hep beraber yanına giderler. Şefik'in gözü, yaşlı adama yardım eden kadına takılır. Onun, Raziye olduğunu açıkça fark etse de, kendisiyle ilgilenmez. Fakat kadın, Şefik'i görünce heyecandan bayılır. Doktor Şefik, kulübede onu muayene eder.

Raziye, kendine geldikten sonra adama, "Sen ölmemiş miydin Şefik'im?" diye sorar. İki aşık, gece geç saatlere kadar sohbet ederler. Genç kadın, "iffetinden asla ödün vermediğini, masum olup, hâlâ onun temiz Raziye'si olduğunu" söyler. Doktor, ertesi gün arkadaşı Arzuhâlcı İsmail'e durumu anlatır. İki arkadaş, kadının anlattıklarından hareketle çeşitli araştırmalara başlarlar. Şefik, birkaç günün sonunda kendisini İskender Bey'in eski zevcesi Raziye adıyla tanıtıp, fuhuş yapan bir kadının varlığından haberdar olur. Bu, Arzuhâlcı İsmail'in sevdiği kadın Cevriye Hanım'dır.

Cevriye, olan biten her şeyi iki arkadaşına anlatır. Onun, tüm bunları Arife'nin isteğı doğrultusunda yaptığı ortaya çıkar. Raziye'nin suçsuz olduğunu öğrenen Şefik, evinde bir ziyafet düzenler ve tüm dostlarını davet eder. O gece, orada bulunan herkese yaşananları anlatır. Amacı, insanların yemekten sonra, eşleriyle dostlarıyla bu durumu paylaşması, böylece Raziye'nin üzerindeki kara lekenin kalkmasıdır. Misafirlerden kimileri; zavallı kadının uğradığı iftiraya çok üzülen gözyaşlarını tutamaz, ağlarlar. Konuklar arasında Cevriye Hanım da vardır.

Romanın son bölümünde, Raziye'nin hâlâ iffetli bir kadın olup, Arife'nin iftirasına uğradığını öğrenen Şefik, derhal kadının yanına gider, olan biteni anlatır. Böylece düğün hazırlıklarına başlanır. Düğün günü, orada susam satan iki Çingene kadın, Cevriye ve Nimetullah'ın dikkatinden kaçmazlar. Onlardan biri Arife'dir. Öfkeli kadın, Raziye ile Şefik'in yaşanan her şeye rağmen, sonunda evlendiklerini

görünce, düğünden ayrılarak intihar eder. İki âşık ise, romanın sonunda mutlu olurlar.

2.2.3.2. Raziye

Romanın ana kahramanlarından. Şefik'in babası Hacı Hafız Mehmet Singapuri'yi konağında misafir edip, daha sonra onunla dost olan Mehmet Hulusi Efendi'nin kızıdır. Doğduktan üç gün sonra babası, Singapuri'den çocuğa bir ad vermesini rica eder. Adam çocuğu kucağına alıp, yüzündeki duvağı açınca büyük bir şaşkınlığa uğrar. Çevresindekiler de meraklanır. Kızın yüzü, o kadar güzeldir ki kendisini adeta büyüler. Etrafindakilere, onun ne kadar güzel olduğunu anlatıp durur. Fakat Mehmet Hulusi Efendi uzayan bu durumdan sıkılarak "Adı Raziye olsun." der. Singapuri ise, bunu kabul etmeyerek, "bu kadar güzel bir kız çocuğuna, ancak Zühre adının verilebileceğini" söyler. Bundan sonra kızın iki adı olur: Zühre ve Raziye. Fakat Zühre adını, yalnızca Singapuri kullanır. Onun dışındaki herkes, ona Raziye diye hitap eder.

Hacı Hafız Mehmet Singapuri, "kızın otuz yaşına geldiğinde güzelliği ile mükemmel bir hal alacağını" söyler. Fakat Raziye henüz on üç on dört yaşlarındayken bile, güzelliği artık dillere destan olmuştur. Anlatıcının da dediği gibi "Raziye (tabire istiğrap buyrulmasın ama) kanatlarını gökte bırakarak yeryüzüne inmiş bir melektir." (s. 83)

Henüz çocukken Şefik'e gönlünü kaptıran genç kız, ondan üç dört yaş küçüktür ve kendisini deliler gibi sevmektedir. O, tıp tahsili için Paris'e gittiğinde, ağlayıp üzmekten neredeyse tanınmayacak hale gelir. Şefik, Paris'teyken önceleri Raziye'ye mektuplar yazar, fakat daha sonra mektup göndermeyi bırakır. Kadın da, genç adamın artık kendisini unuttuğunu düşünür ve babasının isteğiyle İskender Bey'le evlenir. Şefik, Paris'teki tahsilini bitirip İstanbul'a döndüğünde, Raziye'yi bulur ve onunla geceleri, kadının evinin cumbasının altında görüşmeye başlar.

Raziye, "gönlü vaktiyle Şefik'ten hoşlanmış olduğu kadar İskender Bey'den asla hoşlanmamış olduğunu" (s. 52) ve "yalnızca bedeninin İskender Bey'de

kaldığını, ruhunun hâlâ kendisine ait bulunduğunu" adama söyler. O da, böylece kadının hâlâ kendisine sadık kaldığını anlar. Fakat Raziye, deliler gibi sevdiği adama, "Eğer Paris'e giderken izdivacımız için bir ahit ve misak bağlamış olsaydın, onu muhafaza için her fedakarlığı ihtiyara kendimi mecbur bilirdim." (s. 14) sözleriyle kırgınlığını ifade eder. "Oraya gitmeden önce kendisine evlilikle ilgili herhangi bir söz vermiş olsaydı onu bekleyeceğini, umudunu asla yitirmeyeceğini" dile getirir.

Raziye roman boyunca; iffet ve ismet sahibi, namuslu bir kadın olarak okur karşısına çıkar. Her ne kadar evliyken Şefik'le görüşüyor olsa da, bu durum onun iffetsiz bir kadın olduğu anlamına gelmemiştir. Çünkü bu görüşmelerde iki sevgili arasında asla fiziksel bir yaklaşma meydana gelmez. Onların aşkı, son derece saf ve masumdur. Mustafa Karabulut, "Ahmet Mithat Efendi, *Yeryüzünde Bir Melek*'te evli bir kadının başka bir erkeğe âşık olmasını, yani yasak aşkı haklı göstermek için çaba sarf ettiği gerekçesiyle tenkit edilmiştir."¹⁵ ifadeleriyle, yazarın evli bir kadının başka bir erkekle ilişkisini anlattığı bu romanın eleştirildiğini söyler. Yine Nüket Esen bu durumla ilgili "... Ahmet Mithat, evli bir Müslüman kadının başkasına âşık olması sorunuyla uğraşmaktadır. Romanın bu yönü dönemin okurlarınca çok eleştirilmiş ve Ahmet Mithat evlilikte aldatma sorunu üzerine yazacağı romanlarda bir daha asla Müslüman bir kadını kullanmamıştır. Bu romandan sonra, Ahmet Mithat'ın eserlerinde ortaya çıkan aldatan kadınlar Rum, Ermeni ya da Yahudi gibi gayri Müslim gruplardan olacaktır."¹⁶

Arife'nin, Şefik'e âşık olduğunu ve onu elde etmek istediğini bilen Raziye, canından çok sevdiği adamı, kindar kadına kaptırmak istemez. Hatta ona hitaben, "İnşallah sen kariben vefat edersin de Şefik'imi yad ellere kaptırmaksızın bir nûr-ı ebedi olarak gönlüme defnederim." (s. 128) sözleriyle aşkını başkasına bırakmaktansa, onun ölmesini yeğlediğini belirtir.

Raziye ve Şefik; Neşe Kalfa'nın evinde görüşecekleri zaman, Arife'nin tuzağıyla ev basılır ve Raziye'ye iftira atılır. Eşi İskender Bey, olaydan sonra eşini

¹⁵ Mustafa Karabulut, *Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Üzerine Tematik Bir İnceleme*, Erdem dergisi, Sayı: 64, Haziran 2013, s. 58.

¹⁶ Nüket Esen, "Ahmet Mithat'ta Anlatıcı ve Muhatabı", *Merhaba Ey Muharrir*, Boğaziçi Üni. Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 61.

servetinden tek kuruş bile vermeden boşar. Kadıncağz da, kardeşi gibi sevdiği Nimetullah ile sokakta kalır. Kapısını çaldığı hiçbir dostu, kendilerini eve almak istemez. Salih Çavuş adlı bir adam, Raziye'nin iftiraya uğradığını bildiği için, kadınlara acıyıp yardım eder. Bu arada Arife'nin tuttuğu Cevriye Hanım -sahte Raziye- da Raziye adıyla fuhuş yapıp, genç kadının adını halka rüsva etmekle meşguldür. Günahsız kadınla ilgili yapılan dedikodular had safhaya çıkınca, Salih Çavuş kadınları şehrin uzak bir yerinde bulunan kulübesine götürür. Raziye'ye adeta babalık yapar. Kız da onu öz babası bilip, saygıda ve sevgide asla kusur etmez; kendisinin sözünden dışarıya çıkmaz. Onun, "Sevgili babacığım Salih Çavuş'un minnettariyım." (s. 262) ifadesinden de, babası yerine koyduğu iyi niyetli adama duyduğu sevgi ve minnettarlığın, ne derecede olduğu anlaşılmaktadır.

Romanın sonunda, Arife'nin Raziye'ye attığı iftiralar ortaya çıkınca, kadının iffeti kurtulur. Metnin tamamında haksızlığa uğramış bir kadın olarak karşımıza çıkan Raziye, olayların sonunda yegâne aşkı Şefik ile evlenir ve mutlu olur. Ahmet Mithat Efendi çoğu eserinde olduğu gibi, bu romanında da, "iyileri takdir etme" gayesiyle genç kızı mutluluğa kavuşturmuş ve bu şekilde ödüllendirmiştir.

2.2.3.3. Arife

Vak'a boyunca Şefik ve Raziye'yi birbirinden ayıran kötü kadın konumundadır. Romana, hasta bir kadın olarak girer ve ilk etapta adı verilmez. "Aksaraylı Hanım" olarak tabir edilir.

Arife hakkındaki ilk bilgileri, Şefik'in onun odasına girmesiyle birlikte, anlatıcıdan alırız: "Vakıa hastalık haliyle benzi sararmış ve gözlerinin feri gitmişse de yüzce güzel ve omuz ve göğüs vesairece pek mütenasip. Dizine bir şal yorgan almış. Kendisini hastalığın asıl derecesinden daha hasta bulduğu için köşedeki yastıklara dayanmış değil 'serpilmiş' suretiyle gayet güzel bir vaz' almış. Siyaha karib kucak kucak kumral saçlar, gayet beyaz bir sine üzerine sarkıp güya bir namaz bezi letafeti setr için şöylece bir örtülmüşse de letafetini arttırmaktan başka bir şeye hizmet etmiyor." (s. 62)

Yine anlatıcının: "Hanımda en ziyade vasfolunacak ve tavsifi kalem yoracak bir şey varsa o dahi kaşlarıyla göz ve kirpikleridir ki şimdiye kadar şuaramız kaş tavsifinde 'hilal' ve 'keman' tabirlerini kullanmış ve 'samur' teşbihlerine kadar varan dahi bulunmuşsa da bizim hastanın kaşları bu evsafın cümlesinin fevkindedir." (s. 62) şeklinde yaptığı betimlemeler, Arife'nin çok güzel bir kadın olduğunu ortaya koyar.

Şefik, Arife'yi muayene ettikten sonra, kadında fiziksel olarak herhangi bir hastalık belirtisi görmez. Fakat Aksaraylı, hasta olduğu konusunda ısrar edince, doktor onun gönül hastalığına yakalanmış olabileceğini düşünür ve durumu kendisine anlatır. Kadın da, hiç tereddüt etmeden, "kara sevdaya tutulduğunu" söyler. Lâ Bey adında bir adama aşık olmuş, adam bir müddet sonra onu terk etmiştir. Hasta olma durumu da bu olayın ardından ortaya çıkmıştır. Tüm bunları öğrenen Şefik, hastasını iyileştirmek için Lâ Bey ile tanışır, onunla arkadaş olduktan sonra Arife hakkında kendisine sorular sorar. Amacı, kara sevdaya tutulan Aksaraylı hastasını detaylı bir şekilde tanımaktır.

Lâ Bey'in anlattıklarına göre Arife Hanım, kendisi gibi varlıklı biri olan Şahbaz Bey ile severek evlenir. Fakat adam, henüz bir senelik damatken ölür. Ölümünden sonra, tüm malları karısına kalır. Böylece kadın, zenginliğine zenginlik katar. On altı yaşında dul kaldıktan sonra, birçok erkek tarafından kendisine evlilik teklif edilmesine rağmen tekrar evlenmez. On beşe yakın adamla aşk yaşayıp, onlarla gönül eğlendirir. Romanda Lâ Bey'in anlattıklarına göre, "şıpsevdi" biri olduğu anlaşılmaktadır. "Gayet dilbaz" (s. 78) olan kadın, Lâ'nın kendisini terk etmesini bir türlü gururuna yedirememiştir. Adam, kadının gerçek yüzünü öğrenince, onu terk etmiştir.

Şefik, Lâ Bey'den Arife ile ilgili tüm bilgileri aldıktan sonra, kara sevdaya tutulmuş olan hastasını kontrol muayenesi etmeye gider. Bu arada kadının, adamların birbirleriyle yapmış olduğu görüşmeden haberi vardır. Bunu, onların peşine bir adam takarak öğrenmiştir. Doktor; "hastasına, vurulduğu adamı unutmasını, sevdasını kalbine gömmesini" tavsiye etse de, bir türlü sözünü dinletemez.

Şefik, bir müddet Arife Hanım'ın konağına gider, gelir. Aralarındaki muhabbet ilerledikçe kadın yavaş yavaş rahatlar, sağlığına kavuşur. Bu arada, doktora aşık olmaya başlar ve bunu kendisine söyler. O da, "Raziye adında bir kadını sevdiğini, dolayısıyla ondan başka hiçbir kadına gönlünü veremeyeceğini" dile getirdiğinde, Aksaraylı çılgına döner. Hatta, "Fakat merhamet et! Sevmez isen de bari beni aldat! Ben ona da razıyım. Beni terk edersen öleceğim inan!" (s. 93) gibi ifadeler kullanarak, ona kendisini sevmesi için yalvarmaya kadar işi götürür. Şefik, onun hiçbir teklifini kabul etmez.

Arife, genç doktoru tehdit eder ve "Raziye'den ayrılmadığı takdirde, kocası İskender Bey'e karısının bir adamla yasak aşk yaşadığını, onunla geceleri gizlice cumba altında görüştüğünü anlatacağını" söyler. Şefik, ona sevdiği kadınla ilişkisini bitireceğine dair yalandan söz verir. Daha sonra Aksaraylı, iki aşığın hala görüştüğünü öğrenince, intikam hırsı daha da kuvvetlenir. Hatta genç adamla gerçekleştirdiği bir sohbetinde, "Ondan sonra koruyunuz kendinizi benden." (s. 144) sözüyle iki aşığa yapacaklarını, önceden tehditle ilan etmiş olur.

Adeta intikam gömleği giymiş olan Arife; aşık gençlerin, Arap Neşe'nin evinde buluşacaklarını öğrenince, uşağı Şakir Ağa yardımıyla mahalleliyi "Bu evde fuhuş yapılıyor." diyerek galeyana getirir, evi bastırır. Raziye'yi herkese rezil eder, Şefik'in Vidin'e gönderilmesine sebep olur. Adam Vidin'de sürgündeyken, Raziye'ye onun öldüğüne dair bir mektup yazar. Kadın, mektubu okuyunca buna inanır. Arife, bu arada Cevriye adlı bir kadına, para ve mücevher karşılığında İskender Bey'in zevcesi Raziye adıyla fuhuş yaptırır. Böylece onu tüm İstanbul'a rezil rüsva etmiş olur.

Romanın sonunda, Arife tüm mal varlığını intikam yolunda kaybeder; yatacak yer, giyecek entari dahi bulamaz bir hale gelir. Raziye ve Şefik'in evlendiklerini öğrenince düğüne gelip kendi gözleriyle onları görür. Fakat yaptıkları için asla pişman değildir. Onun "İyi vardım ettim. Sizi bugünkü mesudiyetinizden bunca seneler mahrum ettiğime pek memnunum!" (s. 338) cümlesi, bunu destekler niteliktedir.

Aşıkların her şeye rağmen birbirlerine kavuşup mutlu olmalarına tahammül edemeyen, kıskanç ve kibirli bir kadın olan Aksaraylı Arife, Raziye için; "mesut bir hanım olduktan sonra, ben sefil sergerdan sürünemem! Ölmeliyim." (s. 340) dedikten hemen sonra, Hendek Sokağı'nda bulunan yüksek bir duvardan atlayarak intihar eder. Böylece, Ahmet Mithat Efendi, romanın sonunda onu öldürerek, eserlerinde uyguladığı "kötüleri cezalandırma" ilkesini burada da gerçekleştirmiş olur.

2.2.3.4. Nimetullah

Raziye'nin hizmetçisidir. Romandaki en büyük görevi, Raziye ve Şefik'in birbirleriyle buluşmalarında onlara yardım etmektir. Raziye, hizmetçisi Nimetullah'a Şefik ile olan münasebetini, eksiksiz anlatır ve ondan yardım ister. Devrin sosyal şartları gereği, kadınların tek başlarına sokağa çıkması hoş karşılanmadığı için, bir hanım dışarı çıkacağı zaman yanına bir kadın daha alırdı. Nimetullah'ın romandaki asli görevi, Raziye'nin yanında bulunarak, bu görevi üstlenmektir.

Raziye, Şefik'le yaptığı bir sohbette, ona, "Nimetullah Hanım'ı esrarımıza vâkıf ettim. Beni kızkarındaşı gibi sever. Duçar olduğumuz felâketlere tek başıma tahammül edemeyeceğimi anladığımdan, tesliyetlerle bana muavenet ve imdat etmesi için ahvali kendisine açtım." (s. 166) diyerek, "bu gizli sırta tek başına tahammül edememesinden dolayı Nimetullah'tan yardım istediğini" söyler.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Nimetullah, hanımı için artık bir hizmetçi değil de, bir kardeş gibi olur. Süleymaniye'deki ev basıldığında o, üst katta bulunan Raziye'yi bir sandığa gizleyerek, "orada Şefik ve kendisi dışında kimse bulunmadığını" söyleyip, "aradıkları kadının kendisi olduğunu" dile getirir. Böylece, hanımı için büyük bir fedakarlıkta bulunarak, kendi iffetini tehlikeye atar. Fakat mahalleli genç kadını, yukarı katta bulur. Böylece, Nimetullah'ın Raziye'yi kurtarması da gerçekleşmemiş olur.

İskender Bey, Raziye'yi boşadıktan sonra, Nimetullah sadık bir arkadaş tavrıyla onun yanında yer alır; dolayısıyla artık kendisinin de gidecek bir yeri kalmamıştır. Anlatıcı romanda onu, "Nimetullah tesmiye eylediğimiz kadın, bir fakir

ve afif ve Raziye'ye gayetle muhip hatun..." (s. 169) şeklinde tanıtarak, fakir ve iffetli bir kadın olduğunu ifade eder. Daha sonra Salih Çavuş tarafından kendilerine bir ev tutulur. Hanımıyla birlikte orada yaşamaya başlar. Adam, ona da sahip çıkar. Burada bekar çamaşırı yıkar, dikiş işleri yapar. Geçimini bu şekilde idame ettirir.

Nimetullah, romanın sonunda vefalı bir arkadaş olarak, Şefik ve Raziye'nin düğününde misafirlere hizmet eder. Düğünün eksiksiz bir biçimde gerçekleşmesi için gayret gösterir.

2.2.3.5. Arzuhâlcı İsmail

Arzuhâlcı İsmail, anlatıcının, "Hâlbuki Şefik'in büyük bir dostu aranırsa o dahi Şefik'ten başkası olamaz." (s. 130) şeklinde ifade ettiği gibi, Şefik'in o zamana kadarki tek dostu olarak romanın kurgusuna dahil olur. Yazmacılık, hattatlık ve hakkâklık işleriyle ilgilenen adam, kendisine ait bir dükkanda çalışır. Geçim sıkıntısı olduğu zamanlar, daha önceden alıp, tembellikten dolayı henüz bitirmediği işleri, bir an önce halleder ve parasını alır. Yani o; canı istediği zaman çalışıp, ihtiyaç duyduğunda para kazanan, maddi anlamda kaygıları bulunmayan, bir işçidir. Kazandığını serbestçe harcar, mutlu ve rahat yaşamayı sever. Kitabeti iyi olmayan kahramanın; diğer sanatlarda, özellikle de hattatlıkta ve hakkâklıkta ustalığını anlatıcı, "Onun gibi hattat yalnız şimdiye kadar nadir gelmiş değil bundan sonra da nadir gelecektir. Hakkâklığı da bu nispette olup..." (s. 131) sözleriyle belirtir. Yine romanda, "Arzuhâlcı İsmail vardı ki adamcağızın hâl ve şanına nazaran dünyada en ziyade itimat ve emniyete şayan bir adam varsa o dahi İsmail olmak lüzumunu teslimde şüphe bile edilmeyeceği derkâr iken..." (s. 130) ifadeleriyle, onun güvenilir ve düzgün bir insan olduğu dile getirilir.

Arzuhâlcı İsmail'in romandaki en büyük görevi; yukarıda da belirttiğimiz gibi Şefik'in en yakın dostu olarak, ona çeşitli konularda, özellikle de Raziye ile aralarındaki gizli aşkı yardım etmektir. İsmail; doktor arkadaşı Vidin'e sürüldükten sonra, oradaki eski bir ahababı olan İbrahim Bey'e bir mektup yazar. Mektupta, "Şefik'in kendisinin değerli bir arkadaşı olduğunu, ona iyi bakmalarını ve kendisiyle

ilgilenmelerini" rica eder. Ve böylece İbrahim Bey, Şefik'i yanına aldırıp, onunla alâkadar olur.

Şefik, Arzuhâlcı İsmail'e, Vidin'den mektup aracılığıyla Raziye'yi sorar. O da İstanbul'da, kadınla ilgili bilgi toplar. Arkadaşına cevap niteliğinde yazdığı mektubunda, "Raziye'nin kötü yola düştüğünü, ondan kendisine artık hayır gelmeyeceğini" söyler.

Şefik, henüz Vidin'e gönderilmeden önce arkadaşı İsmail'e, "bir kadını sevmekte olduğunu" söyler. İsmail o sırada Cevriye adlı bir kadınla görüşmektedir. Şefik'in bir sevdiği olduğunu öğrenince, bu kadının kendi sevgilisi Cevriye olabileceği şüphesine düşer. Kadın ile Şefik'i bir araya getirme planları yapar. Böylece, ikisinin birbirlerini gördüklerinde suratlarının alacağı halden, birbirlerini tanıyıp tanımadıklarını öğrenmeyi planlar. Bir gün Şefik'i, Cevriye'nin evine götürür. Kadın sima olarak Raziye'ye çok benzediği için, Şefik'in dikkatini çeker. Arzuhâlcı İsmail; o gece bu iki insanın birbirlerini ilk defa görmüş olduklarını anlayınca, yaptığı planı itiraf eder ve her ikisinden de özür diler. Böylece dostundan şüphelenmesi durumu, yerini büyük bir güven duygusuna bırakır.

Arzuhâlcı İsmail, Şefik'in isteği üzerine İstanbul'da Raziye adıyla fuhuş yapıp kadının iffetini lekeleyen sahte Raziye'yi bulmaya çalışır. Romanın son bölümünde bu kadının, sevdiği kadın Cevriye Hanım olduğunu öğrenir. Her şeye rağmen Cevriye'nin haline acır. Arkadaşı Şefik'e, "Cevriye ile evlenmek istediğini" söyler. Fakat Şefik, öyle bir kadının kendisine yakışmayacağını dile getirerek, arkadaşını bu işten vazgeçirir.

2.2.3.6. Cevriye

Arzuhalci İsmail'in sevdiği kadındır. Adam, Şefik'in bir kadına aşık olduğunu öğrendikten sonra bu kadının, Cevriye olabileceği şüphesine düşer. Bir eğlence tertip ettiğini söyleyip, arkadaşını kadının evine götürür. Eğer aralarında bir münasebet varsa, bu şekilde ortaya çıkacağına inanır. Fakat daha sonra bu şüphelerinin yersiz olduğunu anlar. Cevriye'nin romana dahil olması, bu durum üzerine başlar.

Romanın sonlarına doğru Şefik, Benli Ayşe'nin yardımıyla, Raziye kimliğiyle fuhuş yapan kadını bulur. Bu kadının Cevriye olduğunu anlar. Arife, kadını para karşılığında kandırmış, fuhşa sürüklemiştir. Cevriye bu yönüyle, paranın gücüne karşı koyamayıp, maddiyat uğruna kendini feda eden bir kadın tipleridir.

Romanın sonunda, Cevriye yaptıklarından pişmandır, af diler. Şefik ile Arzuhalci İsmail onu affeder. Raziye ve Şefik'in düğününde bizzat hizmet eden Cevriye'ye, Şefik ev tutup geçimini sürdürebileceği maddi imkânlar sağlar.

Romanın sonunda Arzuhalci İsmail, Cevriye'ye, ona “hâlâ âşık olduğunu, bütün yaşananları unutup kendisiyle evlenmesini” ister. Fakat kadın, "Ben kendimi sana lâayık görmem. Sen mert, namuslu bir adamsın. Benim ise ismim lekeli." (s. 307) diyerek, onun bu teklifini reddeder.

2.2.3.7. Lâ Bey

Lâ Bey'in romana girişı, Arife'nin hastalanmasıyla başlar. Şefik, Arife'yi muayene ettikten sonra, kadının fiziksel hiçbir sorununun bulunmadığını anlar. Rahatsızlığının ruhsal olduğu -Arife'nin kara sevdaya tutulduğu- kanaatine varır. Ona bu durumu izah edince, kadın; "kendisini yataklara düşürüp hasta edenin Lâ Bey adında bir adam olduğunu" söyler. Böylece Lâ Bey, romanın olay örgüsüne dahil olmuş bulunur.

Anlatıcı, onu "Lâ Bey, orta boylu, zayıf, oldukça çirkin ve fakat gayet âlâmoda bir adam olup sinni dahi yirmi beş ile otuz arasındadır. Çehresinin yeşil rengi ve gözlerinin etrafındaki halkalar..." (s. 73) şeklinde tasvir eder. Bu tasvirde de anlaşılacağı üzere Lâ Bey, vücutça çirkin ve çelimsiz bir adamdır. Onun başka bir özelliğı de, genç bir "mirasyedi" olmasıdır.

Şefik; Arife'yi muayene ettikten sonra, Lâ Bey'i görmek için Babıâli'ye gider. Adamlarla tanışır, onunla dost olur. Hatta bu dostluk Lâ Bey'in, Şefik'i evinde akşam yemeğine davet etmesine kadar ilerler. Bu iki adamın birbirleriyle sohbet ettikleri bir gün, Doktor Şefik konuyu Arife'ye getirir. Lâ Bey, kadın ile olan tüm münasebetini

karşısındakine anlatmaya başlar: "Babasından kalan tüm servetini kadınlarla yeme içme yolunda harcayan genç mirasyedi en sonunda Aksaraylı Arife Hanım ile sevişmeye başlamıştır." Altı ay boyunca görüşürler. Adam, "kadının iyi niyetli olmadığını, erkeklerle gönül eğlendirdikten sonra onları terk ettiğini" dile getirir. Şefik, bunlara inanmaz, Lâ Bey'in Arife'den kurtulmak için bu şekilde kadına iftira attığını düşünür. Fakat olaylar ilerledikçe, haklı olduğu da ortaya çıkar.

2.2.3.8. Salih Çavuş

Salih Çavuş'un romandaki asli görevi, Raziye'yi korumak ve ona sahip çıkmaktır. Henüz yeniçeri iken, Sultan Mahmud Han tarafından Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesinde etkin rol oynamıştır. Aklına hiçbir zaman büyük bir adam olmak fikrini getirmemiş, hep küçük ve "sıradan bir kimse" kalmayı tercih etmiştir. Hayattaki tek gayesi iyilik yapmak olan Salih Çavuş'un kimsesi yoktur. Anlatıcı onun fiziksel özellikleriyle ilgili olarak; "Kendisi uzuna karîb orta boylu, gayet melih ve mütebessim yüzlü, vücutluca ve bahusus dinç bir adamdır." (s. 97) şeklinde okura bilgi verir.

Salih Çavuş'un romana girişi, Arife'nin bir entrikası sonucunda Süleymaniye'deki evin mahalleli tarafından basılmasıyla gerçekleşir. Şakir Ağa'nın o esnada, evde fuhuş yapıldığına dair halkı galeyana getirmesi, Salih Çavuş'u harekete geçirir. Öfkeli kalabalığı sakinleştirmeye çalışan Çavuş, bu konuda pek başarılı olamaz; ev basılır.

Raziye; kocası tarafından terk edildikten sonra Nimetullah'la birlikte sokakta kalınca, Salih Çavuş'un yüreği bu iki kadın için sızlar. O, tüm İstanbul'un Raziye'nin fuhuş yaptığını konuştuğu zamanlarda onları sokakta bırakmayıp, Davutpaşa yakınlarında bulunan küçük kulübesine götürür. Başından beri Raziye'nin suçsuz olduğunu bilmektedir, ona babalık yapar. Bu babalık, sözde bir babalık değildir, Onu kendi öz kızı gibi benimser. Kız da Salih Çavuş'u vefat etmiş öz babası yerine koyar, babası gibi hürmet eder; onun sözünden dışarı çıkmaz.

Romanın sonuna doğru, Arife'nin entrikalarının çözülmesiyle Raziye'nin iffeti kurtulur. Şefik, Salih Çavuş'un kulübesine gidip sevdiği kadını oradan alıp götürür. Raziye, Salih Çavuş'un da kendisiyle gelmesini ister, bu konuda onu ikna eder. Böylece o da kulübeden ayrılp, Şefik'in desteğiyle daha iyi koşullarda yaşama fırsatı bulur.

2.2.3.9. İbrahim Bey

Arzuhalci İsmail'in yakın dostu olan İbrahim Bey, Vidin'deki Kethüda olarak romana girer. İsmail'in isteği üzerine Şefik'le tanışır, onu mahpustan çıkarır. Böylece adamı hastalığın pençesinden kurtarır, iyileşmesine vesile olur.

Şefik, İbrahim Bey'e Raziye ile olan münasebetini anlatınca, ona bu konuda yardımcı olmaya çalışır. Romanın sonlarında -Şefik ve Raziye'nin düğünü esnasında- İstanbul'a döner, Şefik'i bulur. "Vali Paşa'nın ölümünden sonra, onun tüm borçlarının kendisine kaldığını, ödemediği takdirde ise mahpusa atılacağını" söyler. Şefik ise, zamanında kendisine büyük dostluk gösteren ve fedakarlıklarda bulunan İbrahim Bey'e yüklü miktarda para verir. O da, arkadaşından aldığı bu para sayesinde, kendisini kurtarmış olur.

2.2.3.10. Şakir Ağa

Aksaraylı Arife'nin kâhyasıdır. Romana, hanımı Arife hastalandığında eczaneye gidip, Doktor Şefik'ten konağa gelip kadını muayene etmesini istemesiyle dahil olur. Şakir Ağa, romanda vak'a boyunca Arife'nin yardımcılığını yapar. İlk etapta Aksaraylı'nın yazdığı mektupları Şefik'e götürüp, tekrar cevabını getirmekle; daha sonra Raziye ve Şefik arasındaki münasebeti araştırmakla görevlendirilir. Aşıkların bir bohçacı kadın aracılığıyla haberleştiklerini öğrenir, mektupları ele geçirip Arife'ye götürür.

Şakir Ağa'nın romandaki en büyük görevi ise, Arife'nin yönlendirmesiyle Raziye ile Şefik'in, Arap Neşe'nin Süleymaniye'deki evinde görüşeceklerini

öğrenmesi ve evde fuhuş yapıldığını söyleyip mahalleliyi galeyana getirmesidir. Bu konuda başarılı olur; attığı iftira işe yarar, ev basılır. Şefik, Vidin'e sürgüne gönderilir. Kocas ı İskender Bey, Raziye'yi boşar.

Şakir Ağa, roman boyunca, tıpkı hanımı Aksaraylı Arife gibi, kötü bir karakter olarak işlenmiştir.

2.2.3.11. Arap Neşe

Şefik'in, Paris'ten döndüğünde Tahtakale'de kiraladığı ev için, tuttuğu Arap aşçıdır. "Arapların iyi cinsinden olup" (s. 162) azatlı bulunduğu halde, kendisini Şefik'in hizmetine adayan Neşe'nin; Süleymaniye'de bir de iki odalı evi vardır. Şefik, defalarca Neşe'ye eşyalarını kendi evine getirmesini ve Süleymaniye'deki evini de kiraya vermesini ısrar etmişse de, o bunu kabul etmemiştir. Haftanın bir günü, yirmi dört saat kalmak kaydıyla da Süleymaniye'deki evine gitmeyi Şefik'e kabul ettirir.

Arap Neşe'nin romandaki asıl önemli rolü, Raziye ve Şefik'in, Süleymaniye'deki evinde görüşebilmelerini sağlamaktır. İlk etapta Şefik'in bu teklifini reddetse de, daha sonra kabul eder. Bu görüşmeyi Şakir Ağa vasıtasıyla Arife'ye bildirir. Çünkü bunun karşılığında Arife'den para ve mücevherler almıştır. Aldığı para anlatıcının da, "Önündeki hazine, kendisini yirmi defa satın alır da artar bile." (s. 191) şeklinde belirttiği gibi, azımsanacak bir miktarda değildir. Böylece kadın Şefik'e ihanet etmiştir.

Süleymaniye'deki evde buluşmanın gerçekleştirileceği gün, Neşe bir huzursuzluk içindedir. Ayak ve konuşma seslerinin dışarıdan duyulmasıyla, onun bu huzursuzluğu zirveye çıkar. Adeta çılgınlar gibi telaşlanan kadın, "Hayır! Kabul edemem! Kabul edemem! Hepimiz öleceğiz! İki ellerimiz yanımıza gelecek. Cenabıallah'ın huzuruna çıkacağız! Ben orada ne yaparım! Siz masumsunuz! Meleksiniz!" (s. 195) diyince Nimetullah, Raziye ve Şefik kadının çıldırdığını düşünürler.

Arap Neşe'nin yine, "Aman kendinizi kurtarınız! Zira dışarıda ayak patırtıları ve insan sesleri işitmeğe başladım. Geliyorlar! Sizi tutacaklar! Götürecekler! Rüşvay edecekler!" (s. 195) sözleri ve Arife'den aldığı elmasları fırlatıp yere atması, evde bulunanlara bu halinin sebebini anlatır. Arap Neşe, kendilerine ihanet etmiştir. Her ne kadar yaptığından pişman olup oracıkta itirafta bulunmuşsa da, artık her şey için çok geç olmuş; ev, mahalleli tarafından basılmıştır.

Arap Neşe roman boyunca, birbirlerini deliler gibi seven iki âşığa ihanet edip, kavuşmalarını engelleyen "olumsuz" bir tip olarak okuyucu karşısına çıkar.

2.2.3.12. Şahbaz

Romanda, bu isimde iki karakter bulunur. Ahmet Mithat Efendi'nin bunu sehven yapmış olma ihtimali çok yüksektir. Şahbaz, ilk olarak Arife'nin henüz bir yıllık damat iken, vefat eden zengin kocası olarak karşımıza çıkar. Adam öldükten sonra tüm mirası karısına kalır.

Romanda Şahbaz adının verildiği ikinci kişi ise, Arife'nin belalıdır. Cevriye'nin "Şahbaz isminde bir adam türedi ki cin oğlu cin, şeytan oğlu şeytan bir herifti." (s. 300) ifadesiyle eserde sözü edilir. Arife'yi kendisine aşık ettikten sonra, tüm mal varlığını elinden alır. Kadını romanın sonunda yoksul ve perişan bir halde görürüz. Bunun sebebi, Şahbaz'dır.

2.2.3.13. Hacı Hafız Mehmet Singapurî

Şefik'in babasıdır. Hintli olan Hacı Hafız Mehmet Singapurî, dünyada birçok memleket gezmiş; ilim ve kültür sahibi ve anlatıcının da "Farisî kırığı ve Arabî mahlûtu olan Türkçesini ikmal edip de lisân-ı Osmânînin en ince şivelerine de vâkıf..." (s. 25) şeklinde ifade ettiği gibi, birçok dil bilen bir adam olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda, "âlim ve hâkim olduğu kadar da şuh ve şetaretili bir adam olup, yerine göre koca bir meclis ahababı yalnız kendi ağzına baktırırdı." (s. 25)

ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Hacı Hafız Mehmet Singapuri dâhil olduğu her toplulukta, bilgisi ve kültürüyle etrafındakileri kendisine hayran bırakan bir adamdır.

"Hacı Hafız Singapurî, kırk beşini bitirip ellisine doğru yol almış bir adam olup tesadüfen" (s. 24) Raziye'nin babası Mehmet Hulusi Bey'le tanışıp, onunla dostluk kurar. Daha sonra adam onu konağına alır, Safiye isimli cariyesiyle evlendirir. Hacı Hafız Mehmet Singapurî, Raziye doğduktan sonra ona Zühre adını verir. "Çocuğun, otuz yaşına geldiğinde çok güzel bir kadın olacağını" söyler. Oğlu Şefik henüz çok küçükken vefat eden Hacı Hafız Mehmet Singapurî, onu Mehmet Hulusi Efendi'ye emanet eder. Yine ölmeden önce dostuna, evladının tıp ilmini öğrenmesini ve doktor olmasını vasiyet eder.

2.2.3.14. Mehmet Hulusi Efendi

Raziye'nin babasıdır. Şefik'in babası Hacı Hafız Mehmet Singapurî'yle dost olup, onu konağına almış, cariyesi Safiye'yle evlendirmiştir. Şefik, Paris'e gidince, kızı Raziye'yi İskender Bey'le evlendirir. Kızı evlendikten sonra da vefat eder. Romanın olay örgüsüne katkısı yoktur.

2.2.3.15. Abdülkerim

Romanda adı ilk kez, Arife'nin Şefik'e "Zira sen şu hâlde benim Abdülkerim gibisin!" (s. 110) demesiyle geçer. Arife'ye; henüz yeni gelirken aşık olup, ona defalarca mektup yazan kişidir. Kadın ilk etapta Abdülkerim'e cevap vermese de, sonunda ona aşık olur. Fakat ilişki dört ay sonra, onun Arife'yi terk etmesiyle biter. Romanın olay örgüsüne katkısı yoktur.

Arife, Şefik'i Abdülkerim'e benzetir. O da, "Raziye'ye olan aşkının bir müddet sonra biteceğini" söyler. Şefik, "böyle bir şeyin olmayacağını" dile getirince, Abdülkerim'in mektuplarını ona verir. Abdülkerim'in yüzce güzel bir adam olması gibi birçok özelliği, Şefik'in bu mektupları okumasıyla anlaşılır.

2.2.3.16. Safiye

Şefik'in annesidir. Raziye'nin babası Mehmet Hulusi Efendi'nin cariyesidir. "Otuz beşini mütecaviz bir cariye" (s. 25) olan Safiye'yi, Mehmet Hulusi Efendi daha sonra Şefik'in babası Hacı Hafız Mehmet Singapurî ile evlendirir. Evlendikten on ay sonra doğuran Çerkes kadın, yüzce çok güzel olmasa da kalben saf ve temiz bir kadındır.

2.2.3.17. İskender Bey

Raziye'nin kocasıdır. Süleymaniye'deki ev basıldıktan sonra, tek kuruş vermeden kadını boşar.

2.2.3.18. Balyos Bey

Avusturya balyosudur.¹⁷ Kırk beş yaşında olan Balyos Bey, doktordur. Şefik Vidin'deyken dost olurlar. Onu, ailesiyle birlikte çok sever. Daha sonra Şefik'le birlikte İstanbul'a gelirler.

2.2.3.19. Vali Paşa

Şefik'in, Vidin'deyken İbrahim Bey vasıtasıyla kızına Fransızca ders verdiği kişidir. Şefik'e büyük bir şefkat gösterip onu evladı yerine koymuştur. Vali Paşa, vefat edince, borçları İbrahim Bey'e kalır. Romanın olay örgüsüne katkısı yoktur.

¹⁷ "Konsolos" anlamına gelir.

2.2.3.20. Madam Balyos

Avusturya balyosunun karısı olan Madam Balyos, anlatıcının tasviri üzerine "gençlik tâb ü taravetini maddeten kaybeylediği hâlde, zihnen hâlâ bunu kaybetmemiş" (s. 238) bir kadındır. Romanın olay örgüsüne etkisi yoktur.

2.2.3.21. Madam Eyli

Avusturya balyosunun kız kardeşidir. Yirmi sekiz, otuz yaşlarında bir kadındır.

2.2.3.22. Benli Ayşe

Şefik'i, Raziye kimliğiyle fuhuş yapan kadının, yani Cevriye'nin yanına para karşılığında götüren kadındır.

2.2.3.23. Rasim Bey

Cevriye'yi, Arife'nin evinde fuhuş yaptığı sırada tanıyan ve kadını bu bataklıktan kurtarıp, kendisiyle evlenmeyi düşünen adamdır. Kadın, onu ciddiye almayıp, sevgisiyle alay eder. Romanın olay örgüsüne doğrudan katkısı yoktur.

2.3. HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA

2.3.1. Romanın Özellikleri

Ahmet Mithat Efendi'nin on birinci romanı olan *Henüz On Yedi Yaşında*, ilk defa 1881 yılında İstanbul'da, Tercüman-ı Hakikat Matbaası'nda, 200 sayfa olarak yayımlanır. Eser daha sonra, 1943 yılında yine İstanbul'da Hakkı Tarık Us tarafından Latin harfleriyle 324 sayfa halinde, Vakıf Kitabevi tarafından çıkarılır. Son olarak 2000 yılında, yazarın diğer romanlarından olan *Acayib-i Âlem* ve *Dürdane Hanım* adlı eserlerle birlikte Türk Dil Kurumu tarafından basılmıştır. Çalışmanın 1-213. sayfalarını kapsayan *Henüz On Yedi Yaşında* adlı bölümünü Nuri Sağlam yayıma hazırlamıştır.

Biz tezimizde Ahmet Mithat Efendi'nin *Henüz On Yedi Yaşında* romanının, Hakkı Tarık Us tarafından 1943 yılında hazırlanan nüshasından faydalandık. Eserden yapılan alıntılar, sayfa numaralarıyla birlikte belirtilmiştir.

2.3.2. Romanın Konusu

Eser, henüz on yedi yaşındaki Kalyopi'nin fuhuş batağına sürüklenmesini ve Ahmet Efendi adında bir adamın genç kızı bu bataklıktan kurtarmasını konu edinir. Cevdet Kudret romanın konusunu, "Kimi olaylar günlük hayattan alınmış tabii olaylardır (Henüz On Yedi Yaşında)."¹⁸ şeklinde ifade eder.

Ahmet Efendi ve arkadaşı Hulusi Bey, bir akşam tiyatro izlemeye giderler. Oyun bittikten sonra şiddetli bir yağmur başlar. Yağış, iki arkadaşın evlerine gitmelerine imkan vermez. Tüm otellerin kapalı olmasından dolayı Hulusi Bey, Ahmet Efendi'ye geceyi bir randevuevinde geçirmeyi teklif eder. Arkadaşı, teklifi duyar duymaz reddeder. Kendileri gibi adamların öyle kötü yerlerde, iğrenç kadınlarla bir araya gelmeleri onun için adeta felakettir. İki arkadaş, bu esnada dışarıda bulundukları için de sıırıslıklam olurlar. Sonunda Ahmet Efendi, Hulusi Bey'in teklifini kabul etmek zorunda kalır. Böylece Maryanko denen kadının randevuevine giderler. Maryanko, ilk etapta adamları eve almak istemez. Hulusi Bey'in paraları peşin vermesiyle, kendilerini eve alır ve onlara takdim etmek üzere, genelevde çalışan kızları aşağıya indirir. Ahmet Efendi, yalnız yatmak ister, fakat arkadaş, onun için de bir kız seçmiştir. Adam böylece, Kalyopi adındaki bu kızla odasına çıkar. Diğer ise, yanına Agavni adında bir Ermeni hayat kadını alır.

Ahmet Efendi; Kalyopi'ye, "geceyi kendisiyle birlikte geçirmek istemediğini, tek başına uyuyacağını" söyler. Kız da odasına gider. Adam ertesi sabah ona "kaç yaşında olduğunu, neden bu işe bulaştığını" sorar. O da adama, dürüst ve samimi cevaplar verir. Ahmet Efendi ise, büyük bir meraka düşer: Kalyopi'nin hayat hikâyesinin merakına.

Hulusi Bey, uyanıp yanlarına geldiğinde ve artık gitmeleri gerektiğini söylediğinde Ahmet Efendi, bir gece daha bu evde kalmak istediğini ifade eder. Hulusi Bey bu duruma çok şaşırır. Daha sonra Ahmet Efendi, arkadaşına "Kalyopi'nin durumunun kendisini çok üzdüğünü ve kızın hikâyesini sonuna kadar dinlemek istediğini" dile getirir. İki adam, üç dört ay boyunca Maryanko'nun evine

¹⁸ Cevdet Kudret Solok, *Türk Edebiyatında Roman ve Hikâye*, Varlık Yayınları, Ankara, 1977, s. 35.

gidip gelirler. Kalyopi'nin anlattıkları, Ahmet Efendi'yi her geçen gün daha fazla hayrete düşürecek cinsten olaylardır.

Kalyopi; ablası Maryola'nın, "bir adam tarafından hançerlenmesinden sonra, iki ay kadar tedavi altında kaldığını, ailesinin hastane masraflarını ödeyememesinden dolayı bu işe girdiğini" söyler. Yani zavallı kız, ablasının tedavisi için fuhşa sürüklenmiştir. Fakat Maryola iyileşememiş, ölmüştür. Yine kız, bu bataklığa düşmeden önce iyi bir insan olan Yümnü Bey adlı Müslüman bir adam ile evlenmiş, Ayestefanos¹⁹ taki Hristiyan çevrenin baskıları nedeniyle kocasını terk etmek zorunda kalmıştır.

Ahmet Efendi, gün geçtikçe Kalyopi'ye daha çok acımaya başlamış ve genç kızın, "namuslu bir kadın olarak evimde oturmak istediğini fakat Maryanko'ya olan borcundan ve ailesine bakma zorunluluğundan dolayı buradan ayrılamadığını" öğrenince, onu bu bataklıktan çıkarmaya karar verir. Bir gün tüm borçlarını ödeyip, senetlerini Maryanko'dan alıp yırttıktan sonra kızını genelevden kurtarır ve ailesinin yanına götürür. Daha sonra Ahmet Efendi, Kalyopi ve ailesine Beyoğlu'ndan güzel ve büyük bir ev tutar, evi dayayıp döşer. Kızın babası Yorgaki'ye de iş kurar ve böylece, ailesine bakacak maddi durumu da sağlamış olur.

Romanın sonunda ise Ahmet Efendi; Kalyopi'yi, tanıdığı bir ailenin iyi ve temiz yürekli bir uşağıyla evlendirir. Onun fuhuştan kurtulup temiz bir ev kadını olması, adama büyük bir mutluluk ve huzur kaynağı olur.

Cevdet Kudret Solok, "b. Henüz On Yedi Yaşında, Ahmet Mithat'ın Romantizm'den Realizm'e doğru gidişini gösteren en önemli romanlarından biridir. Yazarın arasıra konu dışına çıkıp kendi düşüncelerini söylemesi, kahramanlarına kızdığını ya da acıdığını belli etmesi gibi bazı noktalarda Romantizm etkisi sürmekle birlikte pek çok sahnelerde tasvirler ve ruh çözümlemeleri çok geçerli bir görüşle yazılmıştır."²⁰ ifadeleri ile, *Henüz On Yedi Yaşında'yı*, yazarın romantizmden realizme geçişini gösteren önemli bir romanı olarak tanıtır.

¹⁹ Yeşilköy

²⁰ Solok, a.g.e., s. 47.

2.3.3. Romanın Şahıslar Kadrosu

2.3.3.1. Ahmed Efendi

Romanın merkezi kahramanlarından olan Ahmet Efendi'yle ilgili ilk bilgi, eserin henüz ilk sayfasında karşımıza çıkar. Anlatıcı "uzunca boyu ile uygun vücutta, koyu kumral sakallı, değirmi çehreli, simaca güzel değilken görüştüğü adamı kendisine çekecek kadar alımlı, 38-39 yaşlarında." (s. 5) cümlesiyle okura onun fiziksel tasvirini yapar. Birçok meslek dalıyla uğraşmış olmasına rağmen, vak'a boyunca avukat olarak tanıtılır. Edebiyat ve tiyatroyla da yakından ilgilenen bu kahraman, gayet kültürlü ve kendisini geliştirmiş bir adamdır.

Ahmet Efendi'nin romandaki esas işlevi, fuhuş bataklığına düşmüş olan henüz on yedi yaşındaki Rum kızı Kalyopi'ye acıyıp, onu genelevden çıkarmak istemesidir. Konusu bölümünde söylediğimiz gibi; "arkadaşı Hulusi Bey'le, bir gece tiyatroya gider ve oyun bittikten sonra şiddetli bir yağmura yakalanırlar. İki arkadaş yoğun yağıştan dolayı evlerine gidemezler. Hulusi Bey'in zorlamalarıyla, Maryanko adlı Ermeni bir kadının işlettiği randevuevine gitmeye, geceyi burada geçirmeye karar verirler. Ahmet Efendi, o eve gitmek istemez. Bu tür yerlerden iğrendiğini defalarca dile getirir. Fakat arkadaşının ısrarlarına daha fazla karşı koyamaz. Maryanko'nun evine gittiklerinde, arkadaşısı Hulusi Bey ona geceyi birlikte geçirmesi için, Kalyopi adında genç bir kız seçer. Kızla birlikte odasına çekilir. Odaya çıktıktan sonra ona bu batakhaneye nasıl düştüğünü sorar. Kalyopi de, adama gerekli bilgileri verir. O gece, ikisi arasında cinsel yönden hiçbir durum yaşanmaz. Ahmet Efendi, Rum kızın kendisine anlattıklarından çok etkilenir.

Ahmet Efendi, ertesi gün Maryanko'nun evine tekrar gelir. Amacı, Kalyopi'nin hikâyesinin geri kalan kısmını öğrenmektir. Bu şekilde, tam bir hafta işleriyle ilgilenemez olur. Kızın anlattıkları onu her defasında şaşkınlığa uğratır. Adam, bu arada Kalyopi'ye karşı derin bir acıma hissi duyar. Ona, adeta bir baba şefkatiyle yaklaşır ve genelevden kurtarmak için tüm borçlarını öder. Senetlerini aldıktan sonra yırtar, atar. Bu arada, Kalyopi'den de bu bataklığa bir daha düşmemesi için söz alır.

Ahmet Efendi, Kalyopi'yi Maryanko'nun evinden çıkarttıktan sonra, ailesinin evine götürür. Kızın babası Yorgaki'den de onu koruması ve bir daha pis işlere bulaştırmaması için söz alır. Ailenin maddi durumu ve yaşadığı evin koşulları Ahmet Efendi'nin hoşuna gitmeyince, onlara Beyoğlu'nda bir ev tutar; evi dayar, döşer. Yorgaki'ye de bir iş bulur."

Romanın sonunda, gencecik bir kızı fuhuş bataklığından kurtarmanın büyük huzuruna kavuşan Ahmet Efendi, bir bakıma yazarın kendisini sembolize eder. Çünkü Ahmet Mithat Efendi de, kötü yola düşmüş kadınların topluma kazandırılması taraftarıdır. Kenan Akyüz bu durumu, "Kadın bahsinde yazarı düşündüren bir nokta da, zorlayıcı sebeplerle düşmüş kadınların cemiyet için yeniden kazandırılmalarıdır. Cemiyetin bu kadınları her zaman kirli görme alışkanlığını şiddetle tenkid eden yazar, onların da normal hayata dönebilecekleri inancındadır. (Henüz On Yedi Yaşında)."²¹ ifadeleriyle ortaya koyar.

2.3.3.2. Kalyopi

Eserin asli kahramanlarından olan Kalyopi, henüz on yedi yaşında, güzeller güzeli bir Rum kızıdır. Babasının, tütüncülükteki işleri kötüye gidince, tüm ailede büyük bir geçim kaygısı başlar. Hatta öyle ciddi sıkıntılar yaşarlar ki, yiyecek bir lokma kuru ekmek bile bulamazlar. Babasının meyhanesine sık sık gelen Yümnü Bey adlı bir Müslüman, Kalyopi'ye aşık olur. Adam, uşağı Nikolidis'i kıza gönderir. Uşak ona "eğer Yümnü Bey'le evlenirse kendisine altınlar, elmaslar alınacağını; bu fakir hayattan kurtulup zengin bir kadın olabileceğini" söyler. Kalyopi de bunu ablası Maryola'yla paylaşır.

Maryola, kardeşine "Yümnü Bey'den birkaç parça mücevher istemesini, eğer verirse kendisini gerçekten seviyor olabileceğini" söyler. Adam, kızın istediği her şeyi gönderir. Hatta Kalyopi'nin, Yümnü Bey'den aldıklarıyla küçük bir serveti olur. Bir müddet sonra evlenirler. Adamın Müslüman, kızın Rum olması; Rum cemaatinde hoş karşılanmadığı için Kalyopi, Yümnü Bey'den geri alınır.

²¹ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1979, s. 54.

Kalyopi, Yümnü Bey'den alındıktan sonra, ablası Maryola bir adam tarafından bıçaklanır ve iki ay tedavi altında kalır. Genç kız, ablasının hastane masrafları ödeyebilmek için kendini feda eder ve fuhşa sürüklenir. Okuyucu, bu durumu, romanda bizzat onun ağzından işitir: "Ben kız kardeşim için borçlandım. Eğer vurulduğu anda ölseydi ben gene buralara düşmezdim; ama iki üç gün yaşadı. Hekimler, cerrahlar, ilaçlar... Sonra da cenaze masrafı." (s. 158)

Kalyopi; kafası hile hurdaya çalışmayan, "saf" bir genç kızdır. Genelevde, Ahmet Efendi'yle tanışır ve ona gecelerce, acıklı hayat hikâyesini anlatır. Aslında bu bataktan kurtulup namuslu kadınlar gibi yaşamak ister. Hatta hayattaki tek gayesi de budur. Fakat ailesinin geçim sıkıntısı vardır ve başta Maryanko olmak üzere sağa sola borçlanmıştır. Bu borçlar, onun fuhuş bataklığından çıkmasına engeldir. Ahmet Efendi, üç dört ay boyunca sırf kız rahat etsin diye eve gelir, gider. Onun, başka müşterilere çıkmasını engeller. Kalyopi de böylece Ahmet Efendi'ye her gece, hikâyesini anlatmaya devam eder.

Kalyopi'yi, ailesinin de oyunları ile teyzesinin kızı Amalya fuhuş batağına sürüklemiştir. Romanın sonunda, Ahmet Efendi sayesinde Maryanko'nun genelevinden tüm borçları silinmiş olarak kurtulur.

Ahmet Mithat Efendi, fuhuş batağına düşmüş bir kadın olmasına rağmen, Kalyopi'yi roman boyunca iyi bir genç kız olarak tasvir eder. Bunu, kötü yola düşmüş kadınların tekrar topluma kazandırılabilmesi düşüncesiyle yapar. Hülya Argunşah'ın, "Ahmet Mithat bir anlamda genç kız ve kadınların eğitilmesinin gerekliliğine ve fuhuş âlemlerinde yaşayanların hepsinin kötü insanlar olmadıklarına, onların da dikkate değer ve ibret numunesi hikâyelerinin olduğuna işaret eder. Mesela *Henüz On Yedi Yaşında* adlı romanında böyle bir konuyu seçmiştir."²² şeklindeki ifadeleri, bu durumu destekleyici niteliktedir.

²² Hülya Argunşah, *Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Türk Romanı*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt: II, Sayı: 8, 2006, s. 55-56.

2.3.3.3. Hulusi Bey

Hulusi Bey, romanın merkezi kahramanı olan Ahmet Efendi'nin arkadaşıdır. Anlatıcının tasviriyle, "orta boylu, az bıyıklı, ne güzel, ne çirkin sayılmıyacak, fakat kendine mahsus tatlı bir gülüşü, kendine mahsus şivede bir konuşması, gönüle hoş gelen bir hali, duruşu da güzel hükmünü verdirecek bir çehre sahibi, 28-30 yaşlarında" (s. 5) bir adamdır. Yine anlatıcının onunla ilgili, "Hulusi Efendi, gerçekten iyi terbiye görmüş, yaradılışından da nazık bir adam olduğundan hiçbir kimseyi utandıracak bir şey sormayı uygun bulmayordu." (s. 181.) ifadelerinden anlaşılacağı üzere, ince ve kibar bir yapıya da sahiptir.

Kahramanın romandaki en önemli görevi, arkadaşı Ahmed Efendi'yi, Maryanko'nun evine götürmeye ikna etmesi ve böylece Kalyopi'yi tanınmasına vesile olmasıdır. Anlatıcı onu, "zengin bir halasının kendisini hiçbir kimseye muhtaç etmiyecek kadar verdiği para ile pek iyi geçinebilir ve bu haliyle bellibaşlı bir işgüçle uğraşmaya lüzum görmez bir adam." (s. 6) ifadeleriyle bir mirasyedi şeklinde tasvir eder.

Hulusi Bey, Maryanko'nun evinde Agavni adlı bir Ermeni kızla birlikte olur. Aralarındaki ilişki; Ahmet Efendi ve Kalyopi arasındaki gibi değildir. O, kadının eğlence meclislerinde şarkı söylemeleriyle keyiflenir. Roman boyunca hayatın sadece zevk ve eğlence yönüyle ilgilenen "vurdumduymaz" bir tip olarak karşımıza çıkar.

Ahmet Efendi, Kalyopi'nin borçlarını ödemek için, Hulusi Bey'i görevlendirir. Romanın sonunda, Maryanko'ya gidip kızın borçlarını öder ve senetleri geri alır. Daha sonra dostuyla birlikte Kalyopi'yi ailesine teslim eder. Babası Yorgaki'yi, Kalyopi'yi bir daha fuhşa itmemesi için tehdit eder.

2.3.3.4. Agavni

Maryanko'nun evinde çalışan, Ermeni bir hayat kadınıdır. Hulusi Bey, Maryanko Dudu'nun evine geldiğinde onu beğenir ve o gece beraber olurlar. Adam,

daha sonraki gecelerde de, yine geneleve gelip kadını görür. Hatta bir gece, Agavni eğlence meclisini bırakıp başka müşteriye gitti diye ona gönül koyar. "Hafif meşrep" bir kadın olmasının yanı sıra, aynı zamanda çok güzel bir sesi vardır. Birçok enstrümanı çalma yeteneğine de sahiptir. Roman boyunca arkadaşlarıyla yaptığı konuşmalarda mütemadiyen kendisini över.

Agavni, eğlence meclislerinde güzel sesi ve işveli hareketleriyle, adeta yeri göğü inletir. Hulusi Bey onun için, "Kız ma'zur. Şimdiye kadar gördüğüm bir çeşit kızların en güzeli kendisi olduğu gibi birinci derecede ses, pek güzel bir de musiki usulü var. Şendir, şuhdur. Bir meclisi canlandırır. Buraya geleceklerin arayacakları kız da olsa olsa kendisi olur." (s. 114) diyerek, adeta hayranlığını dile getirir.

Agavni, Hulusi Bey'in kendisiyle geçirdiği ilk gece, adam uyurken başka bir müşteriyle de birlikte olur. Bir gecede iki yevmiye birden kazanır. Ertesi sabah bu durumu Kalyopi'ye anlatır. Ondan da bu şekilde hareket etmesini öğütler. Ahmet Efendi ise, iki kadının bu konuşmalarına şahit olur. Agavni, Maryanko Dudu'nun evinde Kalyopi'ye adeta akıl hocalığı yapma görevi üstlenir.

2.3.3.5. Yümnü Bey

Romanda Kalyopi'ye aşık olan Müslüman olarak geçer. Yümnü Bey, "kibardan bir adamın oğlu imiş. Babası öleli çok olmuş. Kendisinden büyük bir erkek kardeşi ile bir de kendisinden küçük bir kız kardeşine pek çok mal bırakmış. O zamana kadar malın birçoğunu Yümnü Bey yemiş." (s. 196) Yorgaki'nin meyhanesine her gece gelir, adamın kızı Kalyopi'yle ilgilenir. Kız, yaşının henüz çok küçük olup, aklının bu işlere ermemesinden dolayı onun bu davranışlarına bir anlam veremez. Yümnü Bey'in kendisine olan ilgisini, Ahmet Efendi'ye şu sözlerle anlatır: "Artık boyum posum meydan aldığı, göğsümde memelerim yumrulanmaya başladığı için bir takım müşterilerin benimle şakalaştığı gibi o dediğim Yümnü Bey de şakalaşıyordu. Ancak onun şakası ötekilerin şakalarına benzemiyordu. Benimle konuştuğu zaman gözleri gözlerime rast gelecek olsa, sanki gözleri kamaşıyormuş

gibi gözlerime bakamaz olurdu. Bazı kere rengi kıpkırmızı, bazı sapsarı olur, bazı da söz söylerken nefesi tıkanarak söyleyeceği sözü şaşırırdı." (s. 195)

Yümnü Bey, bir müddet sonra Rum uşağı Nikolidis'i Kalyopi'ye göndererek, "onu ne kadar çok sevdiğini" anlatmasını ister. Kız da, ablasına danıştıktan sonra -onun yönlendirmeleriyle- Yümnü Bey'den elmaslar, gerdanlıklar ister. Adamın niyetinin ciddi olduğunu anlayınca, evlenme teklifini kabul eder. Böylece evlenirler. Bu evlilik, Ayestefanos'taki Hıristiyanlar arasında hoş karşılanmaz. Kızın akrabaları, ailesine büyük baskılar yaparlar. Sonunda Yümnü Bey ile Kalyopi ayrılmak zorunda kalırlar.

2.3.3.6. Maryola

Kalyopi'nin ablasıdır. Kalyopi, Yümnü Bey'den Nikolidis vasıtasıyla evlenme teklifi aldıktan sonra, Maryola'ya danışır. O da, kız kardeşini cesaretlendirerek, adamdan mücevherler istemesini tembihler. Ve gelen tüm mücevherlerin evde saklanması konusunda ona yardımcı olur. Maryola'nın, kendisinden uzun zamandır haber alınamayan, daha sonra Bulgaristan'da öldürüldüğü bilinen bir nişanlısı vardır. Kadın, uzun bir süre nişanlısının ölmediğini, muhakkak geri döneceğini düşünür.

Maryola, Kalyopi'nin fuhuş bataklığına düşmesinde önemli bir rol oynar. Teyzesinin kızı Amalya'yla birlik olur. Kardeşini, aile bütçelerine katkı sunması gerektiği yalanlarıyla fuhşa iter. Daha sonra kendisiyle evlenmek isteyen bir adamı reddedince, adam onu hançerler. İki ay boyunca hastanede kalır. Tedavisi için paraya ihtiyaç olduğundan, kız kardeşi Kalyopi de daha fazla para kazanmak adına Maryanko'nun genelevinde çalışmaya başlar.

2.3.3.7. Maryanko

Yaşlı bir Ermeni kadın olan Maryanko Dudu, romandaki genelevin sahibidir. Ahmet Efendi ve Hulusi Bey Maryanko'nun kapısını çaldıklarında, kadın ikisini de önce azarlar ve eve almak istemez. Daha sonra iki arkadaşı iyice süzdükten ve

paraları peşin aldıktan sonra içeri davet eder. Ahmet Efendi, ondan roman boyunca sürekli "iğrenilecek bir kadın" olarak söz eder.

Maryanko, eve aldığı kızları kendisine borçlandırır. Müşterilerden aldıkları gecelik ücretlerden de komisyon alarak borçları büyütür. Böylece onları kendisine bağlamış olur ve hiçbir yere gidemez hale getirir. Kızlara sürekli yanlarına gelen müşterilerine içki açtırmalarını söyler. Amacı daha fazla para kazanmaktır. Bu şekilde hareket eden kızlar, onun gözüne girmiş olurlar.

Ahmet Efendi, romanın sonlarına doğru arkadaşı Hulusi Bey'i Maryanko Dudu'nun yanına göndererek, Kalyopi'nin tüm borçlarını ödemesini ister. Maryanko Dudu ise, parasını aldıktan sonra hiçbir sorun çıkarmadan kızın evden ayrılmasına razı olur.

2.3.3.8. Vasili

Maryanko'nun genelevinde çalışan uşaktır. Romanda, "sabah akşam uyuyan, tembel bir herif" olarak tarif edilen Vasili, müşterilerden sürekli bahşiş koparmaya çalışan kurnaz ve işgüzar bir adamdır. Anlatıcı, onu "benzinde kan olmadığı gibi uykusuzluk haliyle bir kat daha rengi kaçarak..." (s. 34), yine "İki metreye yakın boy, seksen santimetre kadar geniş omuz; olur olmaz adama bacak olabilecek kadar kalın pazılar ve yüzünden düşen bin parça olacak kadar çatkın, lanetleme, sert bir surat..." (s. 35) ifadeleriyle çirkin ve kaba saba birisi olarak tasvir eder. Vak'a boyunca evdeki hiç kimse kendisini ciddiye almaz; herkes ona, sadece ayak işlerini yaptırır.

2.3.3.9. Amalya

Maryola'nın, küçükken annesine teyze olarak hitap etmesinden dolayı, Kalyopi'nin romanda kendisinden, "teyzemizin kızı" olarak bahsettiği kişidir. Amalya, esasında Kalyopi'nin fuhuş batağına sürüklenmesine yardımcı olan kadındır.

Kalyopi'nin annesi, babası Yorgaki ve kız kardeşi Maryola, Amalya'nın hayat kadını olduğu bilirler. Bu durumdan sadece Kalyopi'nin haberi yoktur. Kadın, ailenin maddi sıkıntılar içinde olduğunu öğrenir, uzun bir aradan sonra onları ziyarete gelir. O gece, Kalyopi'nin aklını çelmek için, "kendisini modistro yapacağını" söyler. Böylece kız, Amalya'ya inanır ve onunla gider. İlk defa onun evindeyken müşteriye çıkar. Amalya, romanda genç bir kızı kötü yola sevk eden "kötü bir kadın" olarak okur karşısına çıkar.

2.3.3.10. Yorgaki

Kalyopi'nin babasıdır. Ayestefanos'ta tütüncülük yaparak geçimini sağlayan adam köyde bir, İstanbul'da iki dükkâna sahiptir. Orta halin biraz daha üzerinde maddi durumu olan Yorgaki, tütünün inhisar altına alınmasından sonra işleri kötüye gidince, tütüncülüğü bırakıp meyhaneciliğe başlamıştır. Ancak, bu işten de para kazanamayıp, ailesini geçindiremez bir hale gelir. Bir süre sonra dükkânların önünden çürük sebzeler toplamaya başlar. Kızı Kalyopi'nin geneleve düştüğünden haberi vardır. Fakat tüm bunlara sessiz kalır. Ahmet Efendi'nin, Kalyopi'yi Maryanko'nun evinden çıkarıp getirmesine ilk etapta pek sevinmez. Daha sonra Ahmet Efendi ve Hulusi Bey, kendisiyle konuşurlar ve kızın bir daha fuhşa sürüklenmemesi için ondan söz alırlar. Romanın sonunda Ahmet Efendi, Yorgaki ve ailesi için Beyoğlu'nda büyükçe bir ev tutmuş, adama da bir iş bulmuştur. Yorgaki, bu sayede ailesini maddi açıdan geçindirebilecek duruma gelmiştir.

2.3.3.11. Rahmi Bey

Hulusi Bey'in çocukluk arkadaşıdır. Bir gün Hulusi Bey, kendisine Ahmet Efendi ve Kalyopi'nin durumunu anlatır. O da, "Kalyopi'yi tanıdığını" söyler. Kız küçükken Rahmi Bey'in evinde, onun ailesiyle vakit geçirmiştir.

2.3.3.12. Said Bey ve Cabir Bey

Ahmet Efendi, Hulusi ve Rahmi Bey'in, beraber yemek yediklerinde yanlarına gelen iki kişidir. Bu iki arkadaş, "Zeynet Bey adında bir adamın, Ahmet Efendi'nin Kalyopi'yi kurtardığını duyduktan sonra onu taklit edip genelevden bir kız kurtardığını, kızın daha sonra tekrar geneleve düştüğünü" söylerler.

2.3.3.13. Nikolidis

Yümnü Bey'in uşağıdır. Kalyopi'ye, Yümnü Bey'den haberler götürür. "Adamın, kendisini çok sevdiğini, onunla evlenmek niyetinde olduğunu" söyler. "Eğer Yümnü Bey'in teklifini kabul ederse, ikisinin de çok zengin olacağını, sonra onu kendisine alacağını" dile getirir.

Nikolidis, tüm bunları Yümnü Bey'den aldığı paralar karşılığında yapar. Efendisinin verdiği mücevherleri Kalyopi'ye teslim eder. Kızın, Yümnü Bey'in evlenme teklifini kabul etmesiyle, onu adama kaçırır.

2.3.3.14. Madam ***

Ahmet Efendi'nin gençlik yıllarından tanıdığı, Feriköy'de ikamet eden arkadaşdır. Ahmet Efendi ve Hulusi Bey, Maryanko'dan izin aldıktan sonra, Kalyopi ve Agavni'yi dışarı gezmeye çıkartırlar. Ahmet Bey, arkadaşlarını Madam ***'ın evine götürür, kendisini ziyaret eder.

2.3.3.15. Zeynet Bey

Kalyopi'yi genelevden kurtaran Ahmet Efendi'ye özenir, fuhuş batağında olan bir kadını kurtarır. Fakat kadın, onun tüm yaptıklarına rağmen tekrar geneleve düşer.

2.3.3.16. Sarraf Ohannes

Ahmet Efendi'nin sarrafıdır. Ahmet Efendi tekrar Maryanko'nun evinde kalmak istediğinde, cebinde hiç parası kalmamıştır.. Bir pusula yazar ve Vasili aracılığıyla Sarraf Ohannes'e yollar. O da, adama istediği parayı uşak aracılığıyla gönderir.

2.3.3.17. Ahu

Agavni'nin Hulusi Bey'i bırakıp başka müşteriye gitmesiyle, adama gönderilen kadındır. Hak etmediği halde, Hulusi Bey'den bir gecelik para almıştır.

2.4. DÜRDANE HANIM

2.4.1. Romanın Özellikleri

Ahmet Mithat Efendi'nin 16. romanı olan *Dürdane Hanım*, ilk defa Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 7 Şubat 1882 tarihli sayısından başlanarak, tefrika yoluyla 125 sayfa olarak okuyucu karşına çıkar. Eser, daha sonra 1948 yılında Hakkı Tarık Us kalemıyla, 192 sayfa şeklinde hazırlanmış olup, 1951 yılında İstanbul'da Vakıf Matbaasında basılır.

Roman, daha sonra Bedir Yayınevinden çıkar. 1991 yılında, Hüseyin Alaçatlı tarafından 217 sayfa şeklinde, Akçağ Yayınları tarafından yayımlanır. Yine *Dürdane Hanım*, 2000 yılında Ahmet Mithat Efendi'nin; *Henüz On Yedi Yaşında* ve *Acayib-i Alem* adlı romanlarıyla birlikte tek parça halinde; Nuri Sağlam, Kazım Yetiş ve M. Fatih Andı tarafından yapılan bir çalışma olarak Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanır. Çalışmanın 541-683. sayfaları, M. Fatih Andı'nın hazırladığı *Dürdane Hanım* romanıdır.

Roman; birinci bölüm "Dürdâne Hanım"; ikinci bölüm "Ayşe Ebe"; üçüncü bölüm "Ulviye Hanım"; dördüncü bölüm "Memduh Bey"; beşinci bölüm yine "Dürdâne Hanım" olmak üzere dört bölümden oluşturulmuştur. Biz bu çalışmamızda, eserin Hakkı Tarık Us tarafından hazırlanıp, 1951 yılında Vakıf Matbaasından çıkan baskısını esas aldık. Tezimizde alıntılardan sonra gösterilen sayfa numaraları bu baskıya aittir.

Tanzimat Devri Türk Edebiyatının en çok eser veren yazarı olarak bilinen Ahmet Mithat Efendi'nin, "olay örgüsünün akışını kesip, araya girme ve metinde kendisini belli etme" durumu, bu romanında da oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de eserin henüz başlarında, Galata ve Galata ahalisi betimlemelerinin yapıldığı bölümde yazar, "Maksadımız Galata hakkında kısa bir fikir vermektir; onun için bu kadarı yeter." (s. 7-8), "Galata'nın her zaman karnaval mevsimi yaşadığını kabul ediniz." (s. 9) gibi ifadelerle, kendisini okuyucusuna iyiden iyiye hissettir. Adeta, "Bakın bu hikâyeyi ben size anlatıyorum, ben buradayım." der. Gürsel Aytac yazarın bu yönünü, "A. Mithat Efendi'nin anlatım tekniğinde dikkati çeken 'araya

girmeler' Alman edebiyat bilimine aşinalığı olanlara 'romantik ironiyi' çağrıştırıyor."²³ ifadeleriyle, Alman edebiyatında görülen "romantik ironi" kavramına bağlar.

Romanın özellikle de ilk kısımlarında, anlatıcının bu şekilde metne müdahale edip, kendisini okura hissettirmesiyle oldukça fazla karşılaşılır. Fakat eserin ilerleyen bölümlerinde bu durum, yani anlatıcının araya girmesi de yavaş yavaş azalır. Çünkü olayları artık, çoğunlukla diğer kahramanlar anlatacaklardır: Ayşe Ebe, Sandalcı Sohbet Ağa, Memduh Bey vb. gibi. Bu durum, ileriki sayfalarda, eserde olayla birinci dereceden ilgisi olan veya bir şekilde olayla herhangi bir münasebeti bulunan kişilerin artmasından kaynaklanır. Dolayısıyla, metinde anlatıcı sayısının artması, yazarı bir anlatıcı olarak artık pek de etkili olmayan bir konuma yerleştirecektir.

Dürdane Hanım, telefon denen iletişim aletini; henüz yaygınlaşmadığı bir dönemde, İstanbul'da ilk kullanan romandır. Bu aletin icadının henüz yeni olduğu, anlatıcının "O zamanlar bu aletin icadı daha pek yeniydi." (s. 80) demesinden de anlaşılır. Yine Ahmet Hamdi Tanpınar, bu konuyla ilgili şu ifadeyi kullanır: "Dürdane Hanım romanını da telefonu İstanbul'da ilk kullanılan eser olarak zikrederim (1882)."²⁴

²³ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 16-17.

²⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 472.

2.4.2. Romanın Konusu

Eser, uzunca bir Galata betimlemesiyle başlar. Yazarın bundaki temel amacı, okuyucusuna Galata denen yerin eğlence hayatında ne gibi bir rolü olduğunu anlatmaktır. İçki alemlerinde neşe bulanlara göre, buraya eski zamanlarda "su denen şeyin ancak kap kaçak yıkamak için" (s. 5) girdiği söylenir. Ahmet Mithat Efendi, eserin giriş bölümünde Galata'yı öyle bir anlatır ki; zil zurna sarhoşlar, yankesiciler, hırsızlar, katiller adeta burayı kendilerine mesken tutmuşlardır.

Romandaki olaylar, çoğunlukla Galata'da ve roman kahramanlarından Dürdane ile Ulviye'nin Boğaziçi'ndeki yalılarında geçmektedir. Yazar, henüz eserin giriş bölümünde aylardan Eylül olduğunu okuyucusuna bildirerek, onlara romandaki olayların vuku bulduğu zamanı da verir. Eserde yaşanan her şey, bir "Eylül ayında" (s. 8) meydana gelmeye başlamıştır.

Roman, Ulviye Hanım adlı oldukça güzel bir kadının; sırf kendisine eğlence olsun diye, yalı komşusu Dürdane Hanım'ın gizemli hayatını ve sırlarını öğrenme merakı; daha sonra komşunun acıklı yaşamına ortak olup, onun intikamını almaya and içmesi ve bu uğurda çeşitli oyunlar düzenlemesi temeli üzerine kurulmuştur.

Ulviye; komşusu Dürdane'nin bu kadar masum ve temiz kalpli bir genç kız olamayacağını, çeşitli sırları bulunabileceğini düşünür. Kendisine komşusu üzerinden bir eğlence hazırlamaya başlar. Bir gün Dürdane'nin yatak odasının penceresine çıkıp, odada konuşulanları dinlemek ister. Bunun için güneşin batmasını ve vaktin gece olmasını bekler. Hava karardığında, pencereye çıkabilmek için bahçıvan ve yardımcısının bile zar zor kaldırabildikleri bir merdiveni, tek başına, hiç zorlanmadan odanın altına kadar taşır. Kendisinde bulunan bu güce, o da çok şaşırır.

Ulviye merdiveni taşıdıktan sonra, Dürdane'nin odasının camına kadar yükselir. Pencerenin kenarındaki küçük bir kırıktan, içerideki perdeyi biraz iterek odadakileri görmeye, sesleri işitmeye başlar. O gece, komşusunu ve sevgilisi Mergup Bey'i yarı çıplak bir vaziyette görür. Bu durum, onu çok heyecandırır. Çünkü genç kızın sırlarından, gerçek bir roman veya tiyatro eseri çıkararak kendisini eğlendirecektir.

Ulviye, babasının eski ahbablarından olan bir İngiliz doktordan; telefon adı verilen, ses nakli yapan bir icad olduğunu öğrenir. Adamdan kendisi için bu aletten bir tane satın alıp getirmesini ister. Bir gece bu telefonun bir ucunu, uzun uğraşlar vererek komşusu Dürdane'nin odasının camının kenarına yerleştirir. Aletin diğer ucunu da kendi odasına koyar. Böylece, komşusunun odasında konuşulan her şeyi, sanki kendi kulağına söyleniyormuşçasına duymaya başlar. Artık Ulviye Hanım için hayattaki en büyük meşgale, komşunun odasını dinlemek olmuştur. Her gece, Dürdane'nin sevgilisiyle yaptığı konuşmaları, telefon sayesinde merakla dinlemeye devam eder.

Ulviye, bir gün Dürdane ile dadısı Gülbeyaz Kalfa'nın konuşmalarına şahit olur. Gülbeyaz, kıza "Mergup'un kendisini hâlâ nikâhına almadığını, onu kandırıp oyaladığını" anlatır; kız ise, "adamı her şeyden çok sevdiğini, onun aşkından çıldıracağını" söyler. Dürdane, konuşmanın ilerleyen safhalarında dadısına, "gebe olduğunu" dile getirir. Gülbeyaz Kalfa kadar, telefonun diğer ucundaki Ulviye de bu duruma çok şaşırır. Dürdane, sevgilisi Mergup Bey'e de bu durumdan bahseder ve ondan aldığı cevap hiç de hoşuna gitmez. Çünkü adam, bebeğin doğduktan sonra öldürülmesini, böylece bu beladan kurtulabileceklerini teklif eder.

Tüm bu konuşmaları duyan Ulviye; artık komşusunun içinde bulunduğu durum ile eğlenemez olur. Hatta ona acıyıp üzülür. Mergup'tan komşusunun intikamını almak ister. Bunu hem kadın, hem de erkek kılığında yapmaya karar verir. Erkek kılığındayken karşımıza Acem Ali Bey olarak çıkar. Bu arada Dürdane'nin doğum için ay ve günleri tamamlanır. Ulviye, telefon sayesinde Gülbeyaz Kalfa ile Dürdane'nin doğum için nereden bir ebe bulacaklarına dair konuşmalarını duyunca, onlara bu hususta yardımcı olmak ister.

Romanda, Dürdane'nin doğumuyla ilgili tüm bilgiler, Ayşe Ebe'nin ağzından okuyucuya verilir. Kadın; bir gece üç kişi tarafından, evinden silah zoru ve tehditlerle kaçırlır. Onu kaçıranlar; Acem Ali Bey, Sandalcı Sohbet Ağa ve Papazoğlu Andonaki'dir. Ebe, bu adamlar tarafından erkek kılığına sokularak, gece Dürdane Hanım'ın yalısına gizlice götürülür. Bu arada Dürdane'nin ailesinin, hiçbir şeyden haberi yoktur. Onlar, kızlarını aylardır yataktan kalkamayacak kadar hasta sanırlar.

Acem Ali Bey, kapıyı çalar ve Gülbeyaz Kalfa'ya, "kötü niyetli olmadıklarını, doğum için usta bir ebe getirdiklerini" söyler. Kalfa, bu duruma şaşırır. Kendilerini Mergup Bey'in yolladığını düşünür, fakat Acem Ali, "Mergup ile hiçbir münasebetlerinin olmadığını, hatta ona karşı dostane duygular beslemediklerini" dile getirir. Kadın onları içeri alır. Ayşe Ebe doğumu gerçekleştirir. Çocuğun adı, Acem Ali'nin önerisiyle Ataullah olarak konur. Adam, onu doğumdan sonra alır, götürür. Bu süre zarfında, yani dört gece boyunca Ayşe Ebe, Dürdane'nin yanında kalır, kadının iyileşmesini bekler.

Acem Ali Bey, her gece Dürdane'yi ziyarete gelir. Bu ziyaretler sırasında Ayşe Ebe, adama aşık olur. Ebenin işi bittikten sonra, Acem Ali onu evine götürmek için yola koyulur. Bu esnada kadın, adama kendisine karşı beslediği aşktan bahseder. Acem Ali ise bunun mümkün olmayacağını, kendisinin erkek kılığına girmiş bir kadın olduğunu anlatır. Ebe bu durum karşısında ne diyeceğini bilemeyerek, hızlıca evine girer ve kendisini günlerdir dört gözle bekleyen aile fertlerine, başından geçenleri bir bir anlatır.

Bu arada Ulviye'nin Mergup'a olan düşmanlığı da gittikçe şiddetlenir. İntikam almak için Sandalcı Sohbet'ten yardım ister. Bunu, erkek kılığında yapar. Sandalcı, Acem Ali Bey'e, "hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmama ihtimalinden" bahsedip, "Mergup konusunda iyi bir araştırma yapılmasını" teklif eder. Acem Ali, Sohbet'in bu sözlerine çok şaşırır. Böylece Sohbet, kendi acıklı hikâyesini anlatmaya başlar.

Sohbet, geçmişte büyük bir iftiraya uğrayarak yıllarca hapis yatmıştır. Sekiz yaşından beri dışından tırnağından artırarak biriktirdiği paralarını, kendisine iftira edenler almıştır. Acem Ali, bu hikâyeyi dinledikten sonra adamdan, Mergup ile her ne şekilde olursa olsun görüşüp, bu olayda onun ne derece suçlu olduğunu öğrenmesini ister. Sohbet, Acem Ali'den aldığı parayla güzelce giyinip, Mergup ile dostluk kurar ve yaşananları bir de ondan dinler.

Mergup'un anlattıklarına göre, vakti zamanında Dürdane'nin annesi henüz ölmemişken, kızını Memduh Bey adında bir doktorla nişanlar. Adam, kızı deliler gibi sevmektedir. Fakat Dürdane; onu istemez, kendisine sürekli haber yollayıp, "gönlünün başkasında olduğunu" söyler. Memduh bunun üzerine, defalarca intihar

etmeye kalkışır. Bu arada Dürdane, bir gün yalısının önünde balık tutmakta olan Mergup'a, hoş laflar atarak onunla yakınlaşmıştır. Hatta adamın Sohbet'e anlattığına göre kız, kendisine olan bu aşk meselesinde defalarca bir hayli ileri gitmiştir.

Romanın "Dürdane Hanım" adlı son bölümünde Ulviye, daha önce tanışmadığı komşusu Dürdane'yi ziyarete gider. Bu görüşmede komşusuna, "onun tüm sırlarını bildiğini ve kendisine yardımcı olmak istediğini" dile getirir. Dürdane, bu duruma çok şaşırır ve karşısındakine, "tüm bunları nereden öğrendiğini" sorar. Ulviye de "telefon cihazıyla kendisini dinlediğini, Acem Ali kılığına girdiğini" uzun uzun komşusuna anlatır. "Oğlu Ataullah'ın kendi evinde olduğunu, çocuğu ahret evladı edindiğini" de söyler. Böylece Dürdane, Ulviye'nin iyi niyetli bir insan olduğunu anlar.

Dürdane, aradan birkaç gün geçtikten sonra Ulviye'nin yalısına bir kadın ile, "müsaitse kendisine iade-i ziyarette bulunacağı" haberini yollar. Gelen cevap olumludur. Kız, komşusunun yalısına gider. Fakat öyle bir halde gider ki, Ulviye; Dürdane'yi görünce adeta bir hortlağa rast gelmiş gibi korkar. Kız, aradan geçen dört gün içinde, üzüntüsünden mahvolmuştur.

Bu görüşmede Dürdane, komşusuna; "Mergup'tan intikam alacağını, fakat bunu yapmadan önce, onunla bir kere görüşmek istediğini, kendilerini de ancak onun bir araya getirebileceğini" söyler ve ondan yardım ister. Ulviye, yani namı diğer Acem Ali Bey ise bunu kabul eder. Kadın evine gittikten hemen sonra, Acem Ali olarak son defa erkek kılığına girer ve Sandalcı Sohbet'ten destek almak için, kayığıyla Galata'ya gider. Fakat adam evinde yoktur, tövbe etmek için camiye gitmiştir.

Sohbet döndükten sonra, Acem Ali yani Ulviye, olan biteni bir bir ona anlatır. "Mergup'u kaçıracak, Dürdane'nin evine götüreceklerini" söyler. Yanlarına Papazoğlu'nu ve birkaç kişiyi daha alırlar, tüm adamları silahlandırır ve Mergup'un yalısına giderler. Acem Ali Bey kendisine kapıyı açan uşağa, Mergup Bey'e iletmesi için bir mektup verir. Mektupta, "kendisini yalının iskelesinde beklediğini, eğer gelmez ise sabaha sağ çıkamayacağı" yazar.

Mergup zor kullanmaya gerek kalmadan, kendi rızasıyla gelmeyi kabul eder. Hatta Acem Ali'nin, kendisini Dürdane ile barıştırmak için götürdüğünü düşünür. Birkaç saat sonra kadının evinde olurlar. Bu arada Dürdane, oğlu Ataullah'ı, Ulviye Hanım'ın yalısından kendi evine getirtir. Mergup'a ibret dersi vermek için, onlar henüz gelmeden zehir içer. Adamla kısa bir yüzleşme gerçekleştirdikten sonra, zehrin etkisiyle ölür.

Aradan altı ay geçer, Mergup bir kızla evlenir. Henüz on beş günlük damat iken, aldığı kızın eski sevgilisi tarafından öldürülür. Romanın sonunda, başından beri Acem Ali Bey'in bir kadın olduğunu bilen Sohbet, Ulviye Hanım ile evlenir.

2.4.3. Romanın Şahıslar Kadrosu

2.4.3.1. Dürdane Hanım

Romanın merkezi kahramanlarından. Henüz "18-19 yaşlarında" (s. 73) güzel ve alımlı bir genç kızdır. Anlatıcı, onun "gayet utangaç" (s. 73) olduğunu, Ulviye ile karakter bakımından birbirlerine tamamen zıt özellikler taşıdığını söyler. Yine roman kahramanlarından Ayşe Ebe onu, "Dürdane Hanım, sanki kanatlarını gökte bırakarak, yeryüzüne inmiş bir melek!" (s. 50-51) şeklinde tasvir eder.

Dürdane, Mergup Bey'e deliler gibi aşıktır ve karnında onun çocuğunu taşımaktadır. Fakat adam; ona sevda adına hiçbir duygu beslemez ve evlenmeye bir türlü razı olmaz. Roman boyunca Dürdane'nin istediği yegâne şey, karnındaki çocuğun babası ile evlenmektir. Kâhyası Gülbeyaz Kalfa'nın da yardımıyla, gebeliğini tüm ailesinden gizler. Aylarca odasından dışarı çıkmaz. Gülbeyaz Kalfa aileye, "kızın hastalandığını; yataktan çıkamadığını" söyleyerek, bu gebeliğin gizlenmesi konusunda Dürdane'ye yardım eder.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Dürdane, Mergup'a deliler gibi aşıktır. Ulviye'nin ve Gülbeyaz Kalfa'nın tüm uyarılarına rağmen onunla görüşmeye devam eder. Hatta kendisine annelik etmiş olan kalfayla bu yüzden araları bozulur. Gülbeyaz yalıyı terk eder. Kız kendisine saf duygularla aşık olan Memduh Bey'e de karşılık vermez. Mergup Bey'in, "Dürdane o kadar sevda meşreplidir ki, sevdiği bir adama iki cihanı feda eder." (s. 151) ifadeleri, onun için sevda kavramının ne anlama geldiğini ortaya koyar.

Romanın "Dürdane Hanım" adlı son bölümünde, Dürdane, Mergup'tan intikam alma kararı alır ve intihar eder. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere, eserde aşkı uğruna ölümü göze alan bir genç kıızı temsil etmektedir.

2.4.3.2. Ulviye Hanım

Romanın asli kahramanı olan Ulviye Hanım; 27-28 yaşlarında, esmerce, vücutça ve çehrece güzel bir kadındır. Terbiyesiyle, bizzat babası yakından

ilgilenmiş; kızına Arapça, Farsça ve İngilizce öğretmiştir. Bu hanım, aynı zamanda edebiyatla da yakından alâkadardır. "Mısırlı" diye şöhret kazanmış olmasına karşın, aslında Mısırlı değildir; İranlı, ya da Hintlidir. Ailesi, vaktiyle Mısır'a göç etmiş, kız da orada evlenmiştir. Babasının, İstanbul'a gitmesi gerektiği için, o da kocasından ayrılıp İstanbul'a gelir. Kocasını Mısır'da ölünce dul kalır.

Ulviye Hanım, annesiyle birlikte Boğaziçi'nde, bir yalıda yaşamaktadır. Karun kadar zengin olan bu ana ve kız, etrafa zengin görünmemek için geçimlerini dar tutarlar. Ulviye, aynı zamanda güçlü kuvvetli bir kadındır. Anlatıcı onun bu yönünü "Vakıa Ulviye Hanım, öyle horozdan kaçan takımdan da değildir." (s. 71) ifadeleriyle dile getirir. Birçok erkek, Ulviye Hanım'ın güzelliğiyle mest olup onun peşinden koşar. Fakat o, kimseye yüz vermez. Bazen peşinden koşan erkeklerin, kendisine olan aşkı kullanarak, onlarla oyun oynayıp alay eder. Ahmet Mithat Efendi, romanın "Ulviye Hanım" adlı üçüncü bölümünde "Ulviye Hanım, gayet serbest mizaçlı..." (s. 73), diyerek, onun karakteristik özelliği hakkında okura bilgi verir ve ne kadar serbest ruhlu ve şımarık bir kadın olduğunu belirtir.

Ulviye, bir gün kendisinden yaklaşık on yaş küçük olan komşusu Dürdane'nin hayatını merak eder. Bunun nedeni, ona göre bu yaşlarda bir genç kızın asla hanım hanımcık olamayacağı, elbet karıştırdığı birtakım işler ve gizli sırları bulunduğunu düşünmesidir. Dolayısıyla kadın, anlatıcının "Fakat şeytan Ulviye, yalnız hikâye kitaplarında macera okumakla kalmak istemez..." (s. 73). sözünden de anlaşılacağı üzere komşusu Dürdane'nin sırlarından kendisini eğlendirebilecek bir roman çıkabileceğini, düşünen "meraklı" bir tiptir.

Ulviye; hiç tanışmamış olduğu Dürdane'nin başına gelen olayları, telefon vasıtasıyla öğrenir. Asıl amacı; genç kızın gizemli hayatından, kendisine bir eğlence yaratmaktır. Komşusunun yaşadıklarını öğrendikten sonra artık eğlenemez ve bu duruma çok üzülür. Onu hamile bırakıp, evlenme isteğini reddeden ve doğumdan sonra bebeği öldürmek isteyen Mergup Bey'e karşı büyük bir kin tutan Ulviye, kızın intikamını almaya karar verir. Daha en başından Dürdane'nin hikâyesinin öyle eğlenceli ve mutlu sonla biten hikâyelerden olmadığını, muhtemelen acıklı bir hikâye olacağını düşünür. Dolayısıyla bir bakıma romanın sonunu, şu sözlerle önceden

okura sezdirir: "Romanların, tiyatronun, diyordu, bazıları pek eğlenceli bazıları da pek acıklı olur. İhtimal, Dürdane'nin romanı da acıklı bir roman olacak." (s. 89).

Ulviye, Mergup'tan hem kadın kılığında, hem de erkek kılığında intikam almak ister. Romanın önemli kahramanlarından Acem Ali Bey de işte bu şekilde ortaya çıkar. Bir gün, Bağlarbaşı'na giderek orada Mergup'u kendine aşık eder. Adam, ona ilgi gösterince, Ulviye bu sefer işi yokuşa sürer. Amacı Mergup'u üzüp intikam almaktır. Bir müddet sonra onu evinde bir kahve içmeye davet eder. Adama söylediği, "Yalnız erkeklerin hiçbirine güvenim yok. Onlar bir kadını (aşk) kelimesinin bütün şumulü ile sevmesler. Onlar için bir kadını beğenmek, onun visaline ermekten ibarettir. Bugün sevdikleri bir kadından biraz daha güzelcesini yarın görseler, hemen ona akıverirler." (s. 109) sözleriyle, erkekler hakkındaki görüşlerini de dile getirir. Anlaşılacağı üzere Ulviye'nin erkeklere asla güveni yoktur. Bu görüşmede Acem Ali Bey'in kendisi olduğunu, ondan intikam almak için erkek kılığına girdiğini de Mergup'a söyler. Fakat adam, Dürdane'yle evlenmek istemediğini bir kez de ona söyler. Böylece Ulviye'deki intikam duygusu daha da artmış olur.

Ulviye, daha önce tanışmamış olduğu komşusu Dürdane Hanım'la tanışmak için, bir gün kâhyasını önden kızın yalısına gönderir, müsait olup olmadıklarını öğrenmek ister. Dürdane'nin müsait olduğunu öğrenince de, onu ziyarete gider. İki genç kadın böylece tanışır, hatta Dürdane Hanım'ın, Ulviye Hanım'a gösterdiği sıcakkanlılık kadının çok hoşuna gider. İkisi de bu tanışmayı daha önce gerçekleştirmeyip, bu kadar geciktirdikleri için öz eleştirilerini yaparlar. Bu sırada Ulviye; Dürdane'ye, kendisinin tüm sırlarını bildiğini, ona yardım etmek istediğini söyler. Genç kız bu duruma çok şaşırır.

O gün Ulviye; telefonda, Acem Ali Bey kılığına girmesine kadar her şeyi detayıyla komşusuna anlatır. Mergup'tan intikamını alması gerektiğini, bu yolda kendisine yardım edebileceği söyler. Kadın, ilk etapta bu duruma çok sıcak bakmasa da, daha sonra bu teklifi kabul eder. Dürdane'nin isteği üzerine iki gün sonra Mergup'u, onun yalısına getirir. O gece Dürdane, Mergup'la yüzleştikten sonra, henüz onlar gelmeden içtiği zehrin etkisiyle ölür. Böylece Ulviye'nin, kendisinden istediği şeyi, yani Mergup'tan intikam almayı bu şekilde halletmiş olur.

Ulviye Hanım, Acem Ali Bey kılığında, Dürdane'nin doğurmasının hemen ardından bebeğe Ataullah ismini önermiş ve bu isim Dürdane'nin de çok hoşuna gitmiştir. Çocuğu daha sonra kendine ahret evladı edinir. Romanın sonunda Sandalcı Sohbet'i, önce kendisine köle olarak alır; daha sonra onunla evlenir.

2.4.3.3. Acem Ali Bey

Acem Ali Bey, romanda ilk olarak Papazoğlu'nun tanıtımıyla okur karşısına çıkar. "Acem Ali Bey diyorlar, birisi tünemiş. Bir genç mirasyedi." (s. 13). 18-19 yaşlarında bıyiksız, sakalsız, zayıf ve uzunca boylu, küçücük elleri olan; çehresi İranlılardan çok Arap erkeklerine, şivesi Acem şivesine benzeyen genç ve yakışıklı bir erkektir. Fakat Acem Ali öyle papaklı, yaşmaklı bir acem değildir, şık giyimli bir adamdır. Yine anlatıcının onunla ilgili olarak yaptığı şu betimlemeler de, adamın fiziksel özellikleri hakkında okura bilgi verir: "Adı, Acem Ali olduğuna bakarak, kendisini papağı ile, yaşmağı ile bir Acem sanmayınız ha! Potinli, ceketli, boyunbağı mükemmel, şık bir erkek. Kendisinde Acemlikten kalma bir şey varsa, o da şivesinde azıcık kendini gösteren Acem şivesidir; fakat bu şive de kendisini daha sevimli kılan bir tarafı idi." (s. 20-21).

Galata'da henüz yeni yeni nam salmaya başlayan Acem Ali Bey, aslında Dürdane'nin intikamını Mergup'tan almak için erkek kılığına girmiş olan Ulviye Hanım'dır. "Rıhtım üzerinde yedi pazar kayıkçısı ile üç setri pantolonlu ağaları darmadağın eden Acem Ali, anlamışsınızdır ki, işte bu Ulviye Hanım.." (s. 93). Vak'a boyunca genç, yakışıklı ve kuvvetli bir erkek olarak karşımıza çıkar. Ahmet Mithat Efendi; ondaki bu kuvveti, birçok eserinde yaptığı gibi bir hayli abartarak anlatır. Nihad Sami Banarlı bu durumu, "Romanda tam bir mübalağa havası içinde macerasıyla karşılaştığımız bu yaman gencin ve bu vak'anın asıl mübalağası, onun burada söylenmeyen cebhesindedir."²⁵ ifadeleriyle dile getirir.

Acem Ali Bey, Sohbet ile dostluk kurar. Ona, Dürdane'nin hikâyesini anlatarak, kendisine Mergup'tan kadının intikamını almak için yardım etmesini ister.

²⁵ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 968.

Sohbet ise yardım konusunda arkadaşına söz verir ve böylece Mergup'tan intikam alma süreci başlar.

2.4.3.4. Sohbet Ağa

Sohbet Ağa; Galata'da bir meyhanede, önünde belli aralıklarla sadece dudaklarını ıslatmak için ağzına götürdüğü bir bardak birasıyla, Acem Ali Bey'i beklerken okur karşısına çıkar. Anlatıcı onu tanıtırken, ten rengini tasvir ederek işe başlar. Adam orta boylu, sarı bıyıklı, sarı benizli, tahminen otuz beş yaşında mavnacı kılıklı biridir. Fakat haline bakanlar, kendisinin otuz beş değil de sanki kırk beş yaşında olduğunu düşünürler. Yani Sohbet, erken yaşta fiziksel çöküntüye uğramış bir karakterdir. Yine anlatıcıya göre sarı benizli insanların çehresinde, kendisine bakanları derin bir hüzne gark eden acıklı bir durum bulunmaktadır. Ama o, bu sarı benizli insanlardan değildir.

Sohbet, "Papazoğlu denilen Rum, bir hasır iskemle alarak mavnacı Çerkes Sohbet'in yanına sokuldu." (s. 11) cümlesinden de anlaşılacağı gibi bir Çerkeştir. Galata'da mavnacılık yaparak geçimini idame ettirir. Eserdeki asıl önemli rolü, Acem Ali Bey'in yakın arkadaşlığını üstlenmesi ve Mergup Bey'den Dürdane'nin intikamını alması yolunda ona yardımcı olmaktır. Fakat o, intikam için Acem Ali gibi acele etmez. Ona göre her şey, görüldüğü gibi değildir. Mergup'u suçlamadan önce, olayın iyice araştırılması gerektiğini düşünür. Bu durum, Acem Ali'yi hayrete düşürür. Arkadaşının bu şaşkınlığını görünce geçmişini anlatmaya başlar.

Sohbet, bir zamanlar sekiz yaşındayken, romanda adı verilmeyen bir paşanın kölesidir. Paşa, çocuğu o kadar çok sever ki, onu kendi dairesine alır ve evladı gibi büyütür. Sohbet'in o zamanlar akli fikri çok para sahibi olmaktadır. Çünkü, dünyada birçok durumun para denen şey sayesinde gerçekleştiğini düşünmektedir. Bu yüzden para biriktirmeye başlar. Haremde bulunanların kendisine verdikleri bahşişler olsun, Paşa'nın verdiği harçlıklar olsun eline geçen tüm paraları bir kumbarada biriktirir. Zamanla bu birikimler kumbaralara sığmaz hale gelince, bunları konağa yakın bir sarrafa götürerek hacimce küçük, değerce daha büyük paralara çevirtir. Böylece

yıllardır biriktirdiği serveti, boyutça küçülmüş olur. Bu arada Paşa bir gün, Sohbet'i huzuruna çağırır ve ona içki, kumar, tütün gibi kötü işlere bulaşmadığı takdirde; yeğeni Lütfiye Hanım'la evlenebileceği sözünü verir. Sohbet bu durumdan memnundur; kendisini artık Lütfiye Hanım'ın nişanlısı olarak görür.

Yıllar geçer, nihayet Sohbet 17-18 yaşlarına gelir. Konakta kahya olarak görev yapan Cemal Ağa, Sohbet'ten çok hoşlanır ve onu kötü emellerine alet etmek niyetindedir. Terbiyesizliği daha da ileri bir boyuta vardır. Sohbet, kendisini reddedince de, genç adamdan intikam almak ister.

Bir gece, Cemal Ağa ve yanında bulunan yardımcısı Mansur Ağa, Sohbet'in odasına baskın yaparlar. Genç adam o sırada paralarını saymakla meşguldür. Cemal Ağa, Paşa'ya "Sohbetin kendi hazinesinden para çaldığını" söyleyerek ona büyük bir iftira atar. Paşa da kötü niyetli adama inanır, Sohbet hapse atılır. Böylece, Lütfiye Hanım'dan da ayrılmış olur. Hapisten çıktığı zaman, Cemal Ağa'yı öldürerek ondan intikamını alır. Bu cinayetin cezası olarak da Vidin'e sürgüne yollanır. Belli bir süre geçtikten sonra oradan kaçar. Artık gerçekten de kötü bir adam olma yoluna girer.

Hikâyesinden de anlaşıldığı gibi, o aslında büyük bir iftiraya uğramış; bu yüzden, intikam hırsına bürünmüştür. Böylece, kötü işler yapan bir adam olarak Galata'da nam sanmıştır. Acem Ali Bey de bu şöhretinden dolayı, onu kendisine yardım etmesi için görevlendirir. Sohbet, başından beri Acem Ali Bey'in bir kadın olduğunu bilmesine rağmen, bu durumum farkında değilmiş gibi davranır.

Sohbet, Mergup Bey işinin aslını öğrenmek için adamın kendisiyle görüşür. Mergup Bey, onu Dürdane'nin eski nişanlısı olan Memduh Bey'e yönlendirir. Sohbet, daha sonra Memduh Bey'den, onun Dürdane'ye olan aşkını ve kızın hikâyesini dinler. Nihayetinde, Acem Ali Bey'e bu işte sadece Mergup'un değil, aynı zamanda Dürdane'nin de kabahatli olduğu bilgisini verir.

Sohbet'in yaşadıklarından da anlaşılabileceği gibi, o aslında özünde iyi bir insandır. Fakat yaşadıkları, özellikle de çevresindeki kötü niyetli insanlar onu cinayet işlemeye, kötü işler yapmaya sevk etmiştir. Yaptığı tüm kötülüklerden oldukça pişmandır. Romanın henüz başlarında, yankesici Papazoğlu'na hitaben söylediği

"Canım bir daha prangaya girmek istemez. Tövbeyi bozmadım." (s.15) sözünden de anlaşılacağı gibi, o artık tövbe etmiştir.

Romanın sonunda Dürdane, Mergup'tan intikam almak için intihar ettiği sırada Sohbet de oradadır. Kadının ölümü üzerine, gözlerinden oluk oluk yaşlar akar. Bir müddet sonra Ulviye Hanım, adamı evvela köle olarak satın alır, daha sonra onunla evlenir.

2.4.3.5. Mergup Bey

Dürdane'nin sevgilisidir. Her gün mesire alanlarında gezip eğlenen, kadınları sadece hoş zaman geçirilecek yaratıklar olarak gören "züppe" bir tiptir. Anlatıcı onu roman boyunca, bir genç kızın duygularıyla oynayıp, ondan istifade eden kötü bir adam olarak okuyucu karşısına çıkarır. Dürdane'nin kendisine karşı beslediği büyük aşka karşılık vermez. Hatta kadın, kendisinden hamile kalınca, bebeği doğumdan hemen sonra öldürerek bu işten kurtulmayı bile düşünür.

Dürdane'nin Mergup'dan istediği tek şey, kendisiyle evlenmesidir. Adam vak'a boyunca hiçbir şekilde evlilik konusuna sıcak bakmaz, genç kızı sürekli oyalar. Mergup Bey, romanın sonunda evlenir. Ancak, kısa bir zaman geçtikten sonra, evlendiği kadının eski sevgilisi tarafından öldürülür.

Ahmet Mithat Efendi, eserde Dürdane'nin ölümünden birkaç ay sonra Mergup'u da öldürerek; zina yapıp, aile kurumunu ve toplumun ahlak kurallarını yok sayan her iki âşığı böylece cezalandırmış olur. Erol Köroğlu bu durumu, "Romanın sonunda Dürdane kendi eliyle canına kıyar ve bu eylemiyle Mergup'a dokunulmamasını sağlamış olur. Ne var ki, yazar bu defa ondan intikam alacak ve su testisi su yolunda kırılacaktır. Böylece haddi aşan, zina yapan iki birey de cezalandırılmış, işledikleri suç bu şekilde, İlahî (ama aslında biliyoruz ki, kurmaca)

adalet üzerinden karşılanarak düzen tesis edilmiş olur."²⁶ şeklindeki ifadeleriyle ortaya koyar.

2.4.3.6. Gülbeyaz Kalfa

Dürdane Hanım'ın dadısıdır. Ayşe Ebe onu, "Gülbeyaz Kalfaya gelince: Orta yaşlı, sevimli yüzlü bir kadın... Sonraları düşünüp şuna hükmettim: Eğer bu kadınlar, bazı bazı böyle gece vakitleri gizlice adam almayı tecrübe etmemiş kadınlar olsaydılar, bizim delikanlı kapıyı vurduğu zaman korkarlar, vaveylayı koparıp bu işi bozarlardı. Demek kendileri tecrübeli idiler." (s. 51) şeklinde tasvir eder.

Kadın; roman boyunca, kendi evladı gibi gördüğü Dürdane'nin yanında yer alan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Genç kızın, Mergup ile olan ilişkisine sıcak bakmaz. Adamın kendisini kandırdığını, onunla gönül eğlendirdiğini söylese de bir türlü Dürdane'yi Mergup'dan ayıramaz. Kızın hamileliğinin ve doğumunun gizlenmesinde önemli payı vardır.

2.4.3.7. Ayşe Ebe

Romanın ikinci bölümüne de adını veren Ayşe Ebe, henüz otuz yaşını geçmemiş, gayet alımlı ve güzel bir kadın olarak tasvir edilir. Eserin olay örgüsünde önemli bir yeri vardır. En büyük görevi, Dürdane'nin doğumunu gerçekleştirmektir. Kadının doğum yapması ve lohusalık dönemi Ayşe Ebe'nin ağzından okura verilir. Yani eserin başlarında karşımıza çıkmış olan tanıdığımız anlatıcı, yerini Ayşe Ebe'ye bırakır. Erol Köroğlu bu durumu, "Romanın 'Ayşe Ebe' başlığını taşıyan ikinci bölümü de, ilk bölümde iyice görüşüp tanıştığımız müdahil ve her şeyi bilen anlatıcının sesiyle açılır. Ancak anlatıcı bir süre sonra, görevini roman karakteri Ayşe

²⁶ Erol Köroğlu, *Aşırılık, Suç ve Düzeni (Tefrika) Romanda Yazmak: Dürdane Hanım Örneği*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt: 47, Sayı: 47, 2012, s. 163.

Ebe'ye devredecek, bu bölümdeki asıl anlatıcı Ayşe Ebe karakteri olacaktır."²⁷ ifadeleriyle açıklar.

Ayşe Ebe, bir akşam ev halkıyla birlikte yiyip içtikten sonra, uyumak için odasına çekilir. Tam uyuyacakken, birisi genç olmak üzere, üç adam tarafından tehditlerle kaçırlır. Onu kaçıranlar Acem Ali Bey, Sohbet ve Papazoğlu'dur. Amaçları, ebenin Dürdane'yi doğurtmasıdır. Tanımadığı adamlar tarafından kaçırıldığı için ilk etapta korkar, telaşa düşer. Fakat adamlardan genç olanın, yani Acem Ali Bey'in ona, "göreceği tüm şeylerin aralarında sır olarak kalması gerektiğini; aksi takdirde kendisini öldüreceklerini" söylemesi kendisini rahatlatır. Çünkü kadın, "İşin gizli kalacağı beni korkutmadı; cesaret verdi. Ölümünden başka her ne kaza olsa, rıza göstermeye karar verdikten sonra, bu kazaların birer gizli sır kalması da benim için fazla bir kazanç demektir." (s. 43-44) ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, ölümünden başka her şeye razıdır.

Kendisini kaçıran üç adam, Ayşe Ebe'yi erkek kılığına sokarak bir sandal ile Dürdane Hanım'ın yalısına getirirler. Kadın, Dürdane'ye doğumunu yaptırır ve Acem Ali Bey'in emriyle tam dört gece boyunca da lohusanın yanında kalır. Bu süre içinde genç kızın annesi, hemşireleri ve komşuları onu ziyaret etmek için yanına gelirler. Ebe, her gelişlerinde odadaki dolabın içine saklanır ve saatlerce orada kalır.

Ayşe Ebe, kısa sürede kendisini kaçıran Acem Ali Bey'e aşık olur. Hatta onun, Dürdane Hanım'a olan yaklaşımı kendisini kışkandırır. Nihayet dördüncü günün sonunda görevi tamamlanır ve artık yalıdan ayrılması gerekir. Acem Ali, onu götürmek için yalıya gelir. Kadın, ondan "kendisini evine kadar bırakmasını" ister. Yolda yürürlerken ona ilanı aşk eder. Acem Ali ise, "böyle bir şeyin dünyada mümkün olamayacağını" söyleyip, Ayşe'nin iki elini de göğsüne götürerek "kendisinin erkek değil de bir kadın olduğu" gerçeğini açıklar. Neye uğradığını şaşırان Ayşe Ebe, büyük bir hüznle evine girer. Şaşkınlık ve kederle içeri girince, ev halkı başına büyük bir kötülük geldiğini düşünerek, ondan her şeyi anlatmasını isterler. Ama o, ilk etapta kimseye bir şey anlatmaz. Eve gelen zaptiye memuruna

²⁷ Köroğlu, a.g.m., s. 154.

bile, "zaptiyelik işinin olmadığını, o gece doğum için çağrıldığını" söyleyerek adamı geri yollar.

Kaçırıldığı gece üzerinde basma bir entari olması, eve döndüğünde ise bunun yerine pahalı bir canfes elbiseyi giymiş bulunması ve bayıldığı sırada cebinde ailesinin bulduğu yüz lira; onun, dost eline düşmüş olabileceğini bile ev halkının aklına getirir. Aradan bir müddet geçtikten sonra başına gelen her şeyi çevresindekilere anlatır. Bu arada, büyük bir ibret dersi almıştır. Bunu, "Ne yalan söyleyeyim, dünyada bir erkeğe bu kadar mağlup düşeceğimi hiç ummazdım. Şimdi bir ibret dersi aldım: Gönül hastalığına uğrayanları ayıplamamak!" (s. 69) sözleriyle dile getirir.

Hikâyesinden de anlaşılacağı üzere Ayşe Ebe, romanın olay örgüsü içinde önemli bir yere sahiptir. Onun, kaçırıldıktan sonra evine gelip ailesine başından geçenleri anlatması, Dürdane'nin doğumunu ve lohusalık dönemini okurun gözleri önüne serer.

2.4.3.8. Memduh Bey

Sandalcı Sohbet'in, Dürdane ve Mergup Bey hikâyesinde kimin suçlu, kimin masum olduğunu öğrenmek amacıyla konuştuğu kişidir. Dürdane'ye deliler gibi aşıktır. Kadının kendisini sevmediğini öğrendiğinde, defalarca intihara kalkışmış; fakat her seferinde etrafındakiler onu kurtarmıştır. Romandaki tek işlevi, Sohbet'e Dürdane'yle ilgili bilgi vermesidir.

2.4.3.9. Halveti Bey

Dürdane'nin babasıdır. Gayet zengin ve kibar bir adamdır. Karısı, yani Dürdane'nin annesi öldükten sonra aldığı odalıktan, iki kızı ve bir oğlu olmuştur. Kızı Dürdane'yi, ilk göz ağrısı olan karısının yadigarı olduğu için çok sevmektedir.

2.4.3.10. Cemal Ağa

Sohbet henüz Paşa'nın konağındayken, ondan hoşlanan kâhyadır. Sohbet'in anlattığına göre Cemal Ağa, Paşa'ya gayet düzgün bir insan olarak görünür. Fakat her gece içki alemlerinde, bin bir türlü rezilliğin içindedir. Sohbet'in kendisine yüz vermemesiyle, ona iftira atarak Paşa'nın, çocuğu konaktan kovmasına sebep olur. Genç adam ise, yaptıklarından dolayı onu öldürür.

2.4.3.11. Lütfiye Hanım

Sohbet Ağa'yı himayesi altına alan Paşa'nın kız kardeşinin kızı, yani yeğenidir. "Zeki ve terbiyeli bir kız" (s. 126) olan Lütfiye Hanım, henüz on üç yaşındadır. Paşa, onu Sohbet'le nişanlandırmıştır. Kız, romanda sadece Sohbet'in nişanlısı olarak karşımıza çıkar. Anlatıcı onunla ilgili başka bilgi vermez.

2.4.3.12. Ataullah

Dürdane Hanım'ın, Mergup Bey'den olma çocuğudur. Babası, Ataullah doğduktan sonra onu öldürüp, kendisinden kurtulmak ister. Böylece, annesi Dürdane'yle de evlenmesine gerek kalmayacağını düşünür.

Kendisine Ataullah adını, doğduktan hemen sonra Acem Ali Bey olarak erkek kılığına girmiş olan Ulviye Hanım verir. Kadın, daha sonra çocuğu "ahret evladı" olarak kabul eder ve yalısına aldırır. Ataullah, böylece öldürülmekten kurtulur.

Bu kahraman, romanda yasak bir aşkın meyvesi olarak okuyucu karşına çıkar. Anlatıcı, kendisiyle ilgili bunlar dışında başka bir bilgi vermez.

2.4.3.13. Paşa

Sohbet'i küçük yaşta konağına alıp, onu adeta evladı yerine koyan hamiyetli birisidir. Çocuğa büyük bir şekfat ve sevgi gösterir, yeğeni Lütfiye Hanım'ı onunla nişanlar. Cemal Ağa'nın iftiraları sonucunda Sohbət'i konaktan kovup, hapse attırır.

2.4.3.14. Mansur Ağa

Sohbet'in odasının basıldığı gece, Cemal Ağa'nın yanında bulunan kâhyalardan biridir. Mansur Ağa, Cemal Ağa'ya her türlü kötü işinde yardım eder. Eserde, kendisiyle ilgili detaya girilmez.

2.4.3.15. Bakkal Bodos Ağa

Balık Pazarı'ndaki bakkaldır. Ulviye Hanım, Sohbət'e yazdığı bir mektubu, uşağıyla birlikte onun dükkânına gönderir. Sohbət, mektubu oradan alacaktır. Metnin olay örgüsüne katkısı yoktur.

SONUÇ

Türk romanının, Tanzimat'la başlayan Batılılaşma serüveninin öncü isimlerinden biri olan Ahmet Mithat Efendi'nin; *Paris'te Bir Türk*, *Yeryüzünde Bir Melek*, *Henüz On Yedi Yaşında* ve *Dürdane Hanım* romanlarını, şahıs kadroları bakımından incelediğimiz bu çalışmamızın sonunda, söz konusu dört eserle ilgili şu tespitlerde bulunduk:

Ahmet Mithat Efendi, *Paris'te Bir Türk* adlı romanının temeline, Nasuh ve Zekâ Bey isimli iki Türk gencinin karşılaştırılmasını koymuştur. Kahramanların, birbiriyle karakter bakımından kıyaslanması, akıllara *Felâhun Bey ile Rakım Efendi* romanını getirir. Nasuh, kişilik özellikleri bakımından Rakım'a; Zekâ Bey ise, Felâhun'a benzer. Yazar birçok romanında işlediği "Batılılaşmayı yanlış yorumlayan züppe tipini" bu eserinde, Zekâ Bey üzerinden verir. Nasuh ise, Paris'te ülkesini gayet iyi bir şekilde temsil eder. Burada tanıştığı birçok Avrupalı ile, kısa zamanda dost olur. Herkesi, kendi bilgisine ve kültürüne hayran bırakır. Ahmet Mithat Efendi bu şekilde, Nasuh üzerinden birçok hususta -özellikle de gelenek ve görenekler, örf ve âdetler ile dine bağlılık konusunda- Osmanlı'nın, Avrupa'dan daha iyi bir durumda olduğunu savunur. Bütün bunları, roman boyunca, farklı milletlere mensup insanlar üzerinden aktarır. Eserin sonunda Nasuh, Virginia ile yaptığı evliliğin ardından İstanbul'a döner. Zekâ Bey ise, Avrupa'da kendini iyice rezil ettikten sonra, memleketine gelir.

Yeryüzünde Bir Melek'te, henüz çocuk yaşlarda birbirlerine âşık olan Şefik ve Raziye'nin, eserdeki kıskanç ve kötü karakter olan Arife'nin çeşitli entrikaları sonucunda ayrılmaları ve daha sonra tekrar bir araya gelmeleri konu edilir. Raziye iftiraya uğramış, bu sebeple eşi tarafından terk edilmiş bir kadını temsil eder. Yazar bu romanda, Raziye'nin evli olduğu halde Şefik'le görüşmeye devam etmesini, yani aralarındaki yasak aşkı mazur görür. Bunun sebebi ise, bu iki âşığın, ahlaki kurallar dahilinde görüşüp, cinsel birliktelik yaşamamalarıdır. Eserin vak'a örgüsünün sonunda Şefik ile Raziye birbirlerine kavuşurlarken, Arife intihar ederek yazar tarafından cezalandırılır.

Henüz On Yedi Yaşında ise, ailesinin geçim sıkıntısından dolayı, genç yaşta fuhuş batağına düşen güzeller güzeli Rum kızı Kalyopi'nin trajik öyküsünü işler. Ahmet Efendi; genelevde tanıştığı bu genç kızı, bataklıktan kurtarmak için tüm imkânlarını seferber eder. Kahramanın, bu yönüyle yazarı temsil ettiği, onun bir izdüşümü olduğu açıkça ortadadır. Çünkü Ahmet Mithat Efendi de, bu tür kadınların dışlanmaması ve topluma kazandırılması gerektiğini düşünür. Eserin sonunda, kızı batakhaneden kurtaran kahraman, büyük bir iç huzura kavuşur.

Dürdane Hanım'a gelindiğinde ise, genç komşusu Dürdane'nin evlilik dışı ilişkisini ve hamileliğini öğrenen Ulviye Hanım'ın; ilk etapta bu durumla eğlenmesi, daha sonra kıza acıyıp, Mergup'tan onun intikamını alması dikkati çeker. Bunu, Acem Ali Bey olarak erkek kılığında yapan Ulviye, böylece romanda iki karakteri canlandırır. Eserin sonunda, evlenmeden çocuk sahibi olan Dürdane intihar eder. Bir genç kızın duygularıyla oynayıp onu hamile bıraktıktan sonra terk eden Mergup ise, evlendiği kadının eski aşığı tarafından öldürülerek cezalandırılır.

Tezimize konu olan yukarıdaki dört romanda, Ahmet Mithat Efendi şahıs kadrolarını sadece Türklerle sınırlı tutmayıp; Rum, Ermeni, Alman, İngiliz, Fransız vb. gibi birçok milletten seçmiştir. Aynı şekilde, eserlerde Müslüman kahramanların yanı sıra gayrimüslim birçok karaktere de yer verilmiştir. Bu durum; yazarımızın eserlerinin, Osmanlı'nın kozmopolit yapısını yansıttığını gösterir. Yine Ahmet Mithat, romantizm akımının etkisiyle bu eserlerinde iyileri ödüllendirip, kötülerini cezalandırmıştır.

Çalışmamızı gerçekleştirirken ele aldığımız her roman kahramanı, bizi yazarımız Ahmet Mithat Efendi hakkında daha fazla düşünmeye sevk etmiş, böylece akademik anlamda bir adım daha ileri gitmemizi sağlamıştır. Tanzimat Dönemi Türk edebiyatının popüler romancısı olan Ahmet Mithat Efendi'nin roman şahıslarının bize katkıları ve kazandırdıkları, çalışmamız boyunca verdiğimiz emeğin en büyük karşılığı olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmet Mithat Efendi, *Dürdane Hanım*, Vakit Kitabevi, İstanbul, 1948.
- Ahmet Mithat Efendi, *Henüz On Yedi Yaşında*, Vakit Kitabevi, İstanbul, 1943.
- Ahmet Mithat Efendi, *Paris'te Bir Türk*, Yay. Haz: Erol Ülgen, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.
- Ahmet Mithat Efendi, *Yeryüzünde Bir Melek*, Yay. Haz: Nuri Sağlam, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- AKYÜZ Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1979.
- ARGUNŞAH Hülya, Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Türk Romanı, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt: II, Sayı: 8, 2006.
- AYTAÇ Gürsel, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yay., Ankara, 1990.
- BANARLI Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.
- ESEN Nüket, KÖROĞLU Erol, Merhaba Ey Muharrir, Boğaziçi Üniversitesi. Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 59-72.
- GÖÇGÜN Önder, *Belgelerle Yeni Türk Edebiyatı Tarihi*, Nisan Kitabevi, Ankara, 2007.
- KAHRAMAN Âlim, "Hikâye", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1998, s. 493-501.
- KARABULUT Mustafa, Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Üzerine Tematik Bir İnceleme, Erdem dergisi, Sayı: 64, Haziran 2013.

KORKMAZ Ramazan, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013.

KÖROĞLU Erol, Aşırılık, Suç ve Düzeni (Tefrika) Romanda Yazmak: Dürdane Hanım Örneği, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 47, Sayı: 47, 2012.

OKAY Orhan, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2010.

OKAY Orhan, “Ahmed Midhat Efendi”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.II, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1989, s. 100-103.

SOLOK Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Roman ve Hikâye*, Varlık Yayınları, Ankara, 1977.

TANPINAR Ahmet Hamdi, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988.

ÖZGEÇMİŞ

18 Aralık 1991'de, İstanbul Sarıyer'de doğdum. İlk ve ortaöğrenimimi İstanbul'da tamamladım. Lise sıralarında başlayan edebiyat sevgim ve bu alana duyduğum ilgiden dolayı, Edebiyat bölümünde okumaya karar verdim. 2010 yılında Beykent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandım. Lisans eğitimimi tamamladıktan sonra, Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesinde Pedagojik Formasyonumu aldım. Ardından çeşitli okullarda, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yaptım.

2017 yılında, akademik kariyer yapma hedefim doğrultusunda, Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans programına başladım. Kendimi, hocalarımla desteğiyle Yeni Türk Edebiyatı disiplinde geliştirmeye çalıştım.

Halen İstanbul'da bulunan bir lisede, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görevimi sürdürmekteyim.

Onur KILIÇ